DE MENSCH

IN HET GRIJS VERLEDEN

DOOR H.W.v. LOON.

NEDERLANDSCHE BEWERKING
VAN Dr C.P.GUNNING

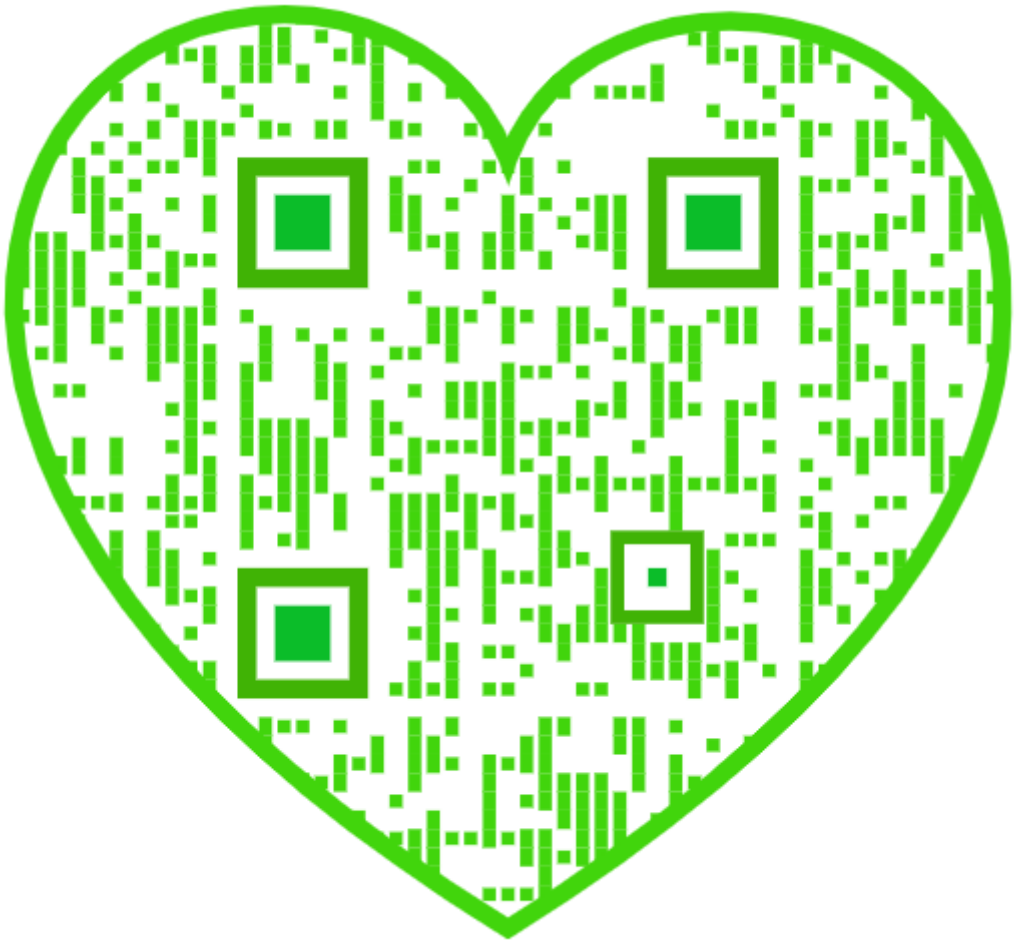

ONZE KENNIS VAN DE MAAN EN DE ZON- EN DE STERREN KREGEN WY UIT BABYLONIË
DE PHOENICIERS WAREN DE EERSTE ONTDEKKINGS REIZIGERS
HET WIEL IS EEN AZIATISCHE UITVINDING
U V W X Y Z
T S R Φ P
H G F E D C B A
HET ROMEINSCHE ALPHABET GAAT DE ALPEN OVER EN WORDT OVER WESTELYK EUROPA VERSPREID
ONZE CYFERS KREGEN WY UIT INDIË
DE PHOENICIERS WAREN DE EERSTE KOLONIALE MOGENDHEID
ROME
HET OUDE GRIEKSCHE ALPHABET GAAT NAAR ROME
ARABIË
BYNA ALLES WAT WY WETEN HEBBEN WY VAN AZIE GELEERD
DE ROMEINEN BRACHTEN ONZE KALENDER UIT EGYPTE
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33

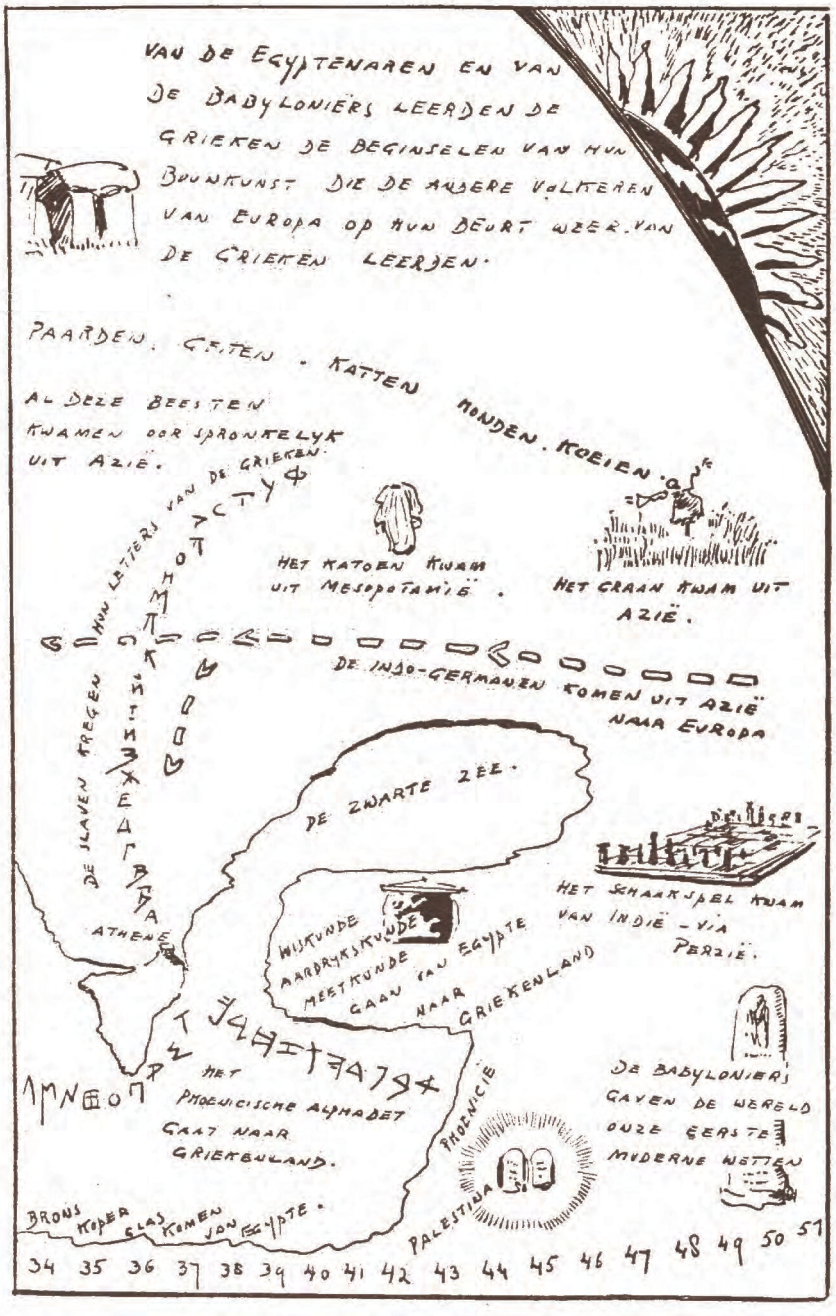
VAN DE EGYPTENAREN EN VAN DE BABYLONIËRS LEERDEN DE GRIEKEN DE BEGINSELEN VAN HUN BOUWKUNST DIE DE ANDERE VOLKEREN VAN EUROPA OP HUN BEURT WEER VAN DE GRIEKEN LEERDEN.
PAARDEN . GEITEN . KATTEN HONDEN . KOEIEN .
AL DEZE BEESTEN KWAMEN OORSPRONKELYK UIT AZIË.
HET KATOEN KWAM UIT MESOPOTAMIË .
HET GRAAN KWAM UIT AZIË .
DE INDO-GERMAANEN KOMEN UIT AZIË NAAR EUROPA
DE ZWARTE ZEE .
HET SCHAAKSPEL KWAM VAN INDIË - VIA PERZIË .
ATHENE
WISKUNDE AARDRYKSKUNDE MEETKUNDE GAAN VAN EGYPTE NAAR GRIEKENLAND
HET PHOENICISCHE ALPHABET GAAT NAAR GRIEKENLAND.
PHOENICIË
PALESTINA
DE BABYLONIËRS GAVEN DE WERELD ONZE EERSTE MODERNE WETTEN
BRONS KOPER GLAS KOMEN VAN EGYPTE .
34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51

DE MENSCH
IN HET GRIJS VERLEDEN.

AAN ZIJNE EXCELLENTIE
IHR. JOHN LOUDON.

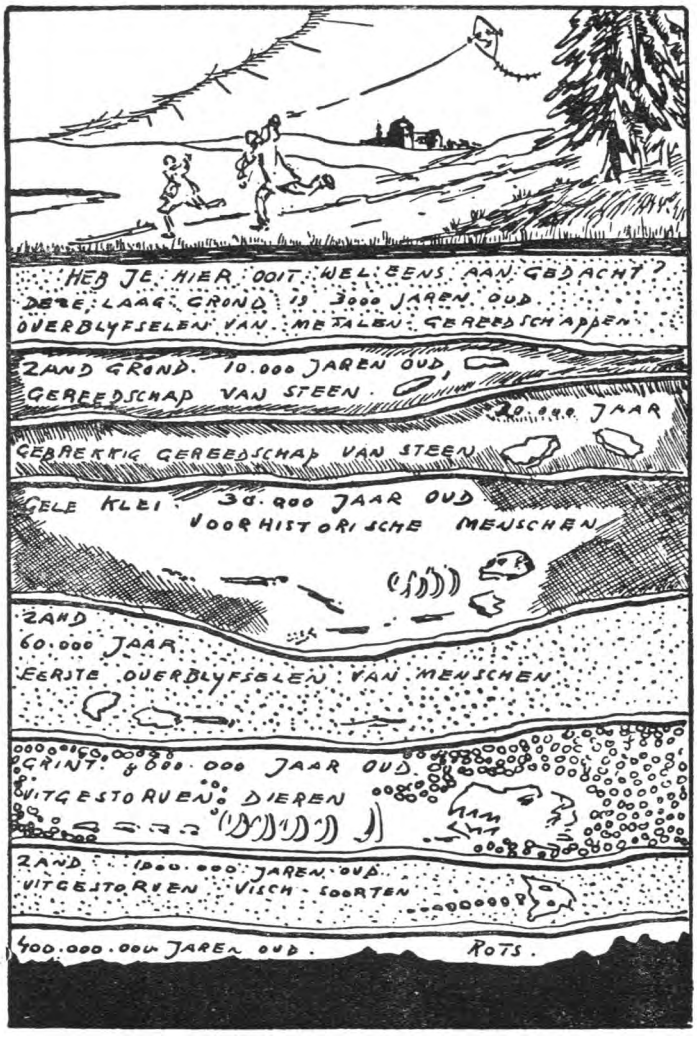
HEB JE HIER OOIT WEL EENS AAN GEDACHT?
DEZE LAAG GROND IS 3000 JAREN OUD.
OVERBLYFSELEN VAN METALEN GEREEDSCHAPPEN
ZAND GROND. 10.000 JAREN OUD,
GEREEDSCHAP VAN STEEN.
20.000 JAAR
GEBREKKIG GEREEDSCHAP VAN STEEN
GELE KLEI. 30.000 JAAR OUD
VOORHISTORISCHE MENSCHEN
ZAND
60.000 JAAR
EERSTE OVERBLYFSELEN VAN MENSCHEN
KRINT. 4.000.000 JAAR OUD.
UITGESTORVEN DIEREN
ZAND. 1.000.000 JAREN OUD.
UITGESTORVEN VISCH-SOORTEN
400.000.000 JAREN OUD.
ROTS.

DE MENSCH IN HET GRIJS VERLEDEN

DOOR

HENDRIK VAN LOON

VOOR NEDERLAND BEWERKT DOOR

DR C. P. GUNNING

RECTOR VAN HET AMSTERDAMSCH LYCEUM

SCHELTENS & GILTAY

AMSTERDAM

AAN HANSJE EN WILLEM.

Beste jongens,

Gij zijt nu twaalf en acht jaar oud. Spoedig zult ge volwassen zijn, de jaren snellen voorbij. Dan zult ge het ouderlijk huis verlaten en je eigen leven beginnen. Reeds vaak heb ik aan dien dag, die eenmaal komen zal, gedacht, mij afvragende hoe ik jullie helpen kon. Eindelijk kreeg ik een gedachte. Een mensch heeft op zijn levensreis velerlei hulp noodig. Een goed kompas leek mij ook een juist inzicht in de groei en de ontwikkeling van de menschheid. Waarom niet getracht voor jullie een aparte geschiedenis te schrijven?

Zoo nam ik dan mijn trouwe vulpenhouder ter hand, zette een paar flesschen inkt klaar en begon aan het eerste deel. Als

alles goed gaat zullen er vele andere deelen volgen. Misschien ook voeg ik die samen tot één geheel. Ik hoop dat ze veel wetenswaardigs zullen verhalen uit de duizenden jaren, die achter ons liggen.

Laat mij echter, voordat ge met lezen begint, wat nader aan mogen geven, wat eigenlijk mijn bedoeling is.

Ik ben geenszins van plan je een gewoon leerboek aan te bieden. Evenmin een verzameling plaatjes. Het zal ook niet een gewoon doorloopend geschiedverhaal worden, waarin ge alle koningen en veldslagen (met jaartallen!) vindt opgesomd. Daar moet ge ook wel het een en ander van weten, maar daar zal de school wel voor zorgen.

Mijn bedoeling is slechts om samen, hand in hand, een onderzoekingstocht te maken naar de duistere wildernis van het grijs verleden.

Ik zal je geheimzinnige rivieren laten zien, die nergens vandaan schijnen te komen en nimmer een bestemming zullen bereiken.

Ik zal je langs gevaarlijke afgronden leiden, zorgvuldig voor ons oog verborgen door een dikke laag van liefelijke, maar bedriegelijke verdichting.

Af en toe zullen wij den gewonen begaanbaren weg verlaten om een eenzamen bergtop te bestijgen, die torenhoog uitsteekt boven al het omliggende land.

Voortdurend zullen wij kans loopen te verdwalen in een plotseling opkomende dikke mist van onwetendheid.

Overal, waar wij onze schreden ook heen richten, zullen wij een warme overjas van menschelijke sympathie en verdraagzaamheid aan moeten hebben; want groote uitgestrektheden land zullen blijken een onvruchtbare woestenij te zijn, waar de ijskoude stormvlagen van algemeen vooroordeel en persoonlijke hebzucht overheen gieren. En tenzij wij ons goed voorbereid hebben en in de juiste stemming deze streken betreden, zullen wij ons geloof in de

menschheid verliezen. En dit, beste jongens, zou wel het ergste zijn, wat ons op dezen tocht kon overkomen. Onze reis moet ons juist helpen dat dit nimmer geschiedt.

Ik beweer allerminst een feillooze gids te zijn; denk dat geen oogenblik. Grijp elke gelegenheid, die ge krijgt, aan om raad in te winnen bij andere reizigers, die denzelfden weg hebben afgelegd. Vergelijk hun waarnemingen en opmerkingen met de mijne; en als ge dan tot afwijkende conclusies komt, wel, dan zal ik de laatste zijn om daar boos over te wezen.

In vroegere jaren heb ik nooit tot jullie gepreekt.

Ik ga ook thans niet preeken.

Ge weet wat de menschheid van je verwacht — dat ieder zijn deel aan de groote, gemeenschappelijke taak, die hier op aarde voor ons menschen is weggelegd, op zich zal nemen; en dat ge dit kloekmoedig en blijmoedig zult doen.

Indien mijn verhaal daarbij van eenigen

dienst kan zijn, des te beter. Ik hoop het van harte.

En hiermede draag ik dit boekje aan jullie op, en aan alle jongens en meisjes die je gezelschap zullen houden op de levensreis.

Hendrik Willem van Loon.

OVERZICHT VAN DEN INHOUD.

		Bldz.
1.	De voor-historische mensch	15
2.	De wereld onder sneeuw en ijs bedolven .	23
3.	Het einde van het steenen tijdperk . . .	35
4.	De eerste school van het menschelijk geslacht	51
5.	De sleutel van steen	55
6.	Het land van de Levenden en het land van de Dooden	77
7.	Ontstaan en groei van een staat . . .	104
8.	De opkomst en ondergang van Egypte .	130
9.	Mesopotamië, het land tusschen de twee rivieren	143
10.	Het Sumerische spijkerschrift	151
11.	Assyrië en Babylonië, de groote Semitische smeltkroes	170
12.	Het verhaal van Mozes	196
13.	Jeruzalem, de stad van de Wet	211
14.	Damascus, de stad van den Handel . . .	223
15.	De Phoeniciërs, die voorbij den horizon zeilden	227
16.	Het alphabet volgt den Handel	240
17.	Het einde van de oude wereld	248

HOOFDSTUK I

1. DE VOOR-HISTORISCHE MENSCH.

Columbus had meer dan vier weken noodig om van Spanje naar de West-Indische eilanden te zeilen. Wij kunnen dezen afstand in een vliegmachine binnen 24 uur afleggen.

Vijfhonderd jaar geleden duurde het overschrijven van een enkel boek drie of vier jaar. Wij beschikken thans over vernuftige machines, waardoor wij in enkele dagen van een nieuw boek een oplaag van duizenden exemplaren kunnen afleveren.

Wij weten heel wat af van ontleedkunde en scheikunde en warenkennis (om maar niet met vreemde namen als biologie en physiologie aan te komen), en zijn doorgedrongen in de geheimenissen van tallooze takken

van wetenschap, die aan vorige geslachten zelfs niet bij name bekend waren.

Toch weten wij van het grijs verleden, van den oertijd, bitter weinig af. In dit opzicht zijn wij nog niet veel verder gekomen dan een paar eeuwen geleden. Een haast ondoordringbare sluier ligt nog uitgespreid over de eerste menschheid.

Als deze sluier eindelijk wordt opgelicht en wij het tijdperk van de praehistorie kunnen afsluiten (daar, waar wij de beschikking krijgen over eigen mededeelingen van tijdgenooten) bestaat de menschheid reeds duizende jaren.

Wij kunnen slechts trachten, aan de hand van enkele gegevens, ons eenigermate een denkbeeld te vormen van onze eerste voorouders.

Ons verhaal beginnen wij dus maar juist zooals de heerlijke vertellingen, waar wij als kinderen zoo graag naar luisterden:

Eens, heel, heel lang geleden was er een mensch . . .

Hoe zag deze mensch er uit?

Dat weten wij niet, een portret of een teekening van hem bestaat er niet. Diep in den grond, in heel oude aardlagen, meent men enkele stukken van zijn geraamte te hebben gevonden. Zij lagen daar tusschen de beenderen van allerlei wonderlijke dieren, die sinds lang van den aardbodem verdwenen zijn. Deze beenderen heeft men bijeen gebracht en met behulp daarvan kunnen wij ons tenminste eenigermate een beeld vormen van het vreemde wezen dat onze eerste voorouder was.

De over-over-grootvader van het menschelijk geslacht zag er nu niet bepaald heel aantrekkelijk uit. Groot van gestalte was hij zeker niet.

Door de zonnehitte en de winterkoude was zijn huid donkerbruin gekleurd. Zijn lichaam was grootendeels bedekt met lang, ruig haar, ook zijn handen. Hij had lange dunne vingers, zoodat zijn handen leken op die van een aap. Doordat zijn voorhoofd laag was, zag hij

met zijn vooruitstekende kaken er uit als een of ander wild beest, dat zijn tanden tevens gebruikt als mes en vork! Kleeren droeg hij natuurlijk niet. De nuttige kracht van het vuur kende hij nog niet, hij had alleen in de verte vulkanen hun vuurmassa's zien uitwerpen, die de aarde met rook en lava vulden.

Zijn leven bracht hij door in uitgestrekte, donkere bosschen, zooals de dwergachtige Boschjesmannen in Afrika tot op den huidigen dag. Wanneer hij honger had voedde hij zich met de bladeren van boomen of de wortels van planten; hij stal de eieren weg van een vogel en voerde daarmee zijn jongen.

Soms slaagde hij er ook in na een lange, geduldige jacht een musch te vangen of een kleinen wilden hond, of misschien ook een konijn. Deze dieren at hij dan rauw op, want hij was nog nooit tot de ontdekking gekomen dat vleesch beter smaakt wanneer het gekookt of gebraden is.

Zoo slopen deze primitieve menschelijke wezens den ganschen dag rond. Hun eenige bezigheid was het zoeken van voedsel. Wanneer de nacht neerdaalde over de aarde, dan verborg hij zijn vrouw en zijn kinderen in een hollen boom of in een grot, die hij met zware steenen veilig af kon sluiten.

Want aan alle kanten was hij omringd door wilde beesten. In het donker slopen deze overal rond om op hun beurt voor zichzelf en hun jongen voedsel te zoeken, en menschenvleesch lustten zij graag. Het was een wereld waarin men of zelf moest eten of opgegeten worden. Het leven was diep ongelukkig; men voelde alleen angst en ellende!

In den zomer was de mensch blootgesteld aan de gloeiende stralen van de zon en in den strengen winter zag hij zijn kinderen in zijn armen doodvriezen. Wanneer hij op de jacht een kleine wond opliep was er niemand, die voor hem kon zorgen; onvermijdelijk moest hij dan een vreeselijken dood sterven.

Maar, zooals ik reeds opmerkte, van dezen oertijd weten wij al heel weinig af. De eerste menschen hadden geen gereedschappen en zij bouwden geen huizen. Zij leefden en stierven en lieten geen enkel spoor na van hun bestaan, uitgezonderd een paar sleutelbeenderen of schedelstukken. Deze vertellen ons dat reeds duizenden en duizenden jaren geleden de wereld bewoond werd door menschen.

Zooals ge ziet, veel is het niet wat wij weten — en verder is alles gehuld in onbekende duisternis.

Dit blijft zoo totdat wij het beroemde steentijdperk bereiken, toen de menschen de eerste rudimentaire beginselen van wat wij beschaving noemen, leerden.

Van dit steentijdperk kan ik echter iets meer vertellen.

2. DE WERELD ONDER SNEEUW EN IJS BEDOLVEN.

De eerste mensch wist niet wat „tijd" beteekende.

Hij hield geen aanteekeningen van geboorte, huwelijk of dood.

Dagen, weken of jaren bestonden voor hem niet.

Wanneer de zon 's-morgens opging, dan zeide hij niet: „ziedaar een nieuwe dag." Hij zei: „Het is licht" — en gebruikte de eerste stralen van den ochtendzon om voedsel voor zijn gezin te gaan zoeken. Wel merkte hij natuurlijk langzamerhand dat er een zekere regelmaat in de wisseling der jaargetijden was, dat de koude winter altijd weer gevolgd werd door de zachte lente, dat op de lente weer de warme zomer volgde waarin de vruchten tot rijpheid kwamen en men de

korenaren kon afplukken om op te eten, en dat deze zomer een einde nam wanneer de herfststormen de bladeren van de boomen zwiepten en allerlei dieren hun hol gingen opzoeken voor den langen winterslaap.

Zoo was het altijd geweest. De eerste mensch aanvaardde deze nuttige overgangen van koud en warm zonder verder te vragen.

Doch eens op een dag gebeurde er iets, dat een groote angst en ontsteltenis te weeg bracht. Het weer was in de war. De warme dagen van den zomer waren heel laat gekomen en de vruchten van de boomen waren niet rijp geworden. Terwijl de toppen van de bergen gewoonlijk bedekt waren met gras, lagen deze thans diep verborgen onder een zware laag sneeuw. Toen kwam er op een morgen een wilde horde van de bergen afdalen naar de vlakte, menschelijke wezens, die er heel anders uitzagen dan alle andere die in de nabijheid woonden. Zij waren geheel vermagerd en blijkbaar uitgehongerd. Allerlei vreemde geluiden stootten zij uit, die

niemand kon verstaan; doch de beteekenis ervan scheen wel te wezen dat zij honger hadden. Nu was er geen voedsel genoeg zoowel voor de oude bewoners als voor deze vreemdelingen. Een paar dagen ging het nog goed, maar toen brak er een vreeselijk gevecht uit, waarbij zij elkaar met handen en voeten te lijf gingen. Geheele families werden uitgeroeid, de anderen vluchtten terug naar de hellingen van de bergen en kwamen daar in den volgenden winterstorm om.

Maar de bewoners van de bosschen bleven met grooten angst vervuld; immers van dag tot dag werden de dagen korter en de nachten kouder dan gewoonlijk het geval was geweest.

Eindelijk, daar verscheen in een kloof tusschen twee hooge heuvels een klein brok groenachtig ijs. Het nam snel in grootte toe en bleek een geweldige gletscher te zijn, die naar beneden kwam schuiven! Reusachtige steenen stuwde hij voor zich uit, en met het geweld van een dozijn wolkbreuken stortten

stroomen van ijs, modder en granietblokken zich weldra over mensch en dier uit, en deden hen een ellendigen dood sterven. Eeuwenoude boomen braken af als spaanders. En toen begon het te sneeuwen.

Het sneeuwde maanden en maanden achtereen. Alle planten stierven; de dieren vluchtten zuidwaarts om te zien of zij daar weer zonnewarmte en voedsel konden vinden. De mensch nam zijn kinderen op zijn rug en trachtte hen te volgen, maar hij kon niet zoo vlug voorttrekken als de wilde dieren. Aldus stond hij ten laatste voor deze keus: „vlug denken of vlug sterven." Het schijnt wel, dat hij het eerste verkoos, want hij slaagde er in de vreeselijke ijsperiode, die zich vier keer herhaalde en telkens het geheele menschelijke geslacht van den aardbodem dreigde te verdelgen, te overleven.

Het menschelijk vernuft, dat eerst van een steen een bijl had weten te maken, bracht nu moeilijkheden tot oplossing, waarvan de

HET IJSTIJDPERK.

voorgaande generaties nimmer hadden gedroomd.

In de eerste plaats was het noodzakelijk voor den mensch om zich te kleeden, wilde hij niet doodvriezen. Beren, bisons en andere dieren, die in het koude noorden leven, zijn tegen sneeuw en koude beschermd door een dikke vacht van bont. De mensch bezat zoo'n bekleeding niet. Zijn huid was zacht en gevoelig en tegen die geweldige koude niet bestand.

Dit probleem loste hij op een heel eenvoudige manier op. Hij groef een kuil en bedekte deze van boven netjes met takken en bladeren. Weldra viel een beer, die daar toevallig langs kwam, in deze val. De mensch wachtte totdat het dier door honger totaal uitgeput was en doodde hem toen met een paar goedgemikte slagen van een zwaren steen. De dikke vacht had hij weldra afgestroopt en in de zon gedroogd. Toen hulde hij zich in deze warme bekleeding.

Vervolgens kwam het woonprobleem aan de beurt. Dat was niet zoo gemakkelijk op te lossen. Vele dieren sliepen geregeld in donkere holen. De mensch volgde nu hun voorbeeld, verdreef de dieren uit hun warm verblijf en legde er voor zichzelf beslag op.

Doch ook zóó was het klimaat nog te streng voor de meeste menschen. Ouden en jongen stierven de een na den ander. Toen kwam een geniaal mensch op het idee om vuur te gaan gebruiken. Eens, toen hij buiten aan het jagen was, werd hij overvallen door een grooten boschbrand. Hij herinnerde zich later hoe hij door de vlammen bijna doodgeroosterd was. Tot dusver had men het vuur alleen als een vijand beschouwd. Nu werd het een vriend. Een doode boom sleepte hij in zijn hol, en stak dien door middel van smeulende takken, die overgebleven waren van een brandend bosch, aan: en zie, de koude grot veranderde opeens in een gezellig, warm verblijf!

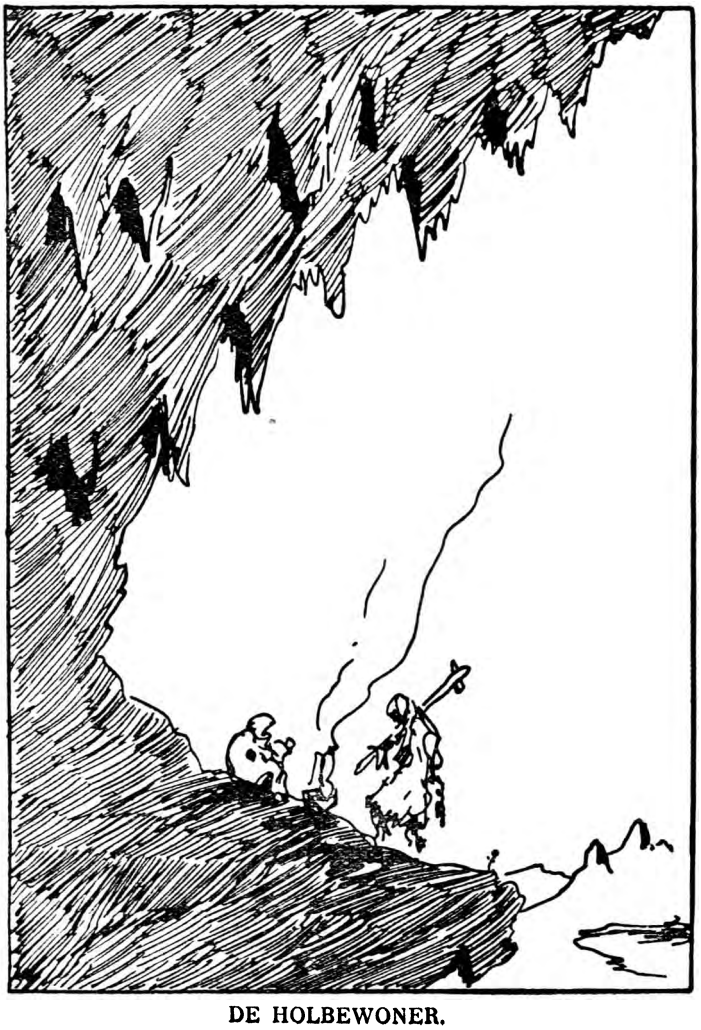

DE HOLBEWONER.

Misschien lacht ge wel om dit alles. Het lijkt ons zoo vanzelfsprekend en eenvoudig. Maar voor ons is dat alles nu heel eenvoudig omdat eeuwen en eeuwen geleden iemand knap genoeg was om aan zooiets te denken. En de eerste grot, die aldus door een oplaaiend houtvuur in een knus vertrek werd herschapen, trok zeker meer belangstelling dan het eerste huis, dat ooit electrisch verlicht werd.

Toen viel op een avond een dood kuiken in het vuur. Men kon het er pas uithalen, toen het goed en wel geroosterd was. Zoo kwam de mensch tot de ontdekking, dat vleesch, op deze wijze toebereid, veel beter smaakte en ook veel beter te verteren was. In afwijking van de gewoonte van de wilde dieren, die hij tot nog toe nagevolgd had, begon de mensch thans zijn eigen voedsel toe te bereiden.

Ook hier gingen weer duizende jaren overheen. Alleen de menschen met het scherpste verstand bleven in leven. Dag en nacht voerden zij een harden strijd tegen

koude en honger. De bittere nood bracht hen ertoe, allerlei gereedschappen te vervaardigen. Spoedig leerden zij om van steenen scherpe bijlen en hamers te maken. Ook moesten zij groote voedselvoorraden opslaan voor de eindelooze winterdagen. En zoo werd deze ijsperiode, die bijna het geheele menschelijke geslacht ten onder had gebracht, ten slotte de beste leermeesteres voor den mensch en bracht hem ertoe zijn verstand te gebruiken!

3. HET EINDE VAN HET STEENEN TIJDPERK.

De strijd om het bestaan gedurende de ijsperiode was meer dan verschrikkelijk. Vele geslachten van menschen en dieren, wier beenderen wij gevonden hebben, verdwenen van den aardbodem.

Geheele stammen gingen te gronde door honger, koude en gebrek. Eerst stierven de kinderen en daarna de ouders. De oude menschen waren geheel weerloos overgeleverd aan de wilde dieren, die zich haastten om bezit te nemen van de holen.

Dit duurde zoo voort tot een nieuwe verandering van het klimaat het leven ook voor deze wilde indringers onmogelijk maakte en hen dwong terug te trekken naar het hart van de Afrikaansche woestijn, waar zij sindsdien gebleven zijn.

Dit deel van mijn verhaal is uiterst moeilijk, omdat de veranderingen, die ik moet aangeven, zoo heel langzaam en geleidelijk plaatsvonden.

Moeder natuur heeft nooit haast. De eeuwigheid staat tot haar beschikking om haar taak te volbrengen, en zij kan zich de weelde veroorloven alle veranderingen met zorg en overleg tot stand te brengen.

De voor-historische mensch doorleefde eeuwen en eeuwen waarin het ijs bleef afdalen naar de valleien en het grootste gedeelte van het Europeesche vasteland bedekte.

Deze ijsperiode kwam ten slotte tot een einde ongeveer 30.000 jaar geleden. Van dat oogenblik af aan vinden wij tastbare bewijzen van het bestaan van menschen in den vorm van gereedschappen en wapenen en krabbels op de wanden van grotten. In het algemeen kunnen wij dan ook zeggen, dat de geschiedenis begon toen de laatste koude periode tot het verleden behoorde.

De eindelooze strijd om het bestaan had aan de overlevenden vele dingen geleerd. Steenen en houten werktuigen waren even gewoon geworden als stalen gereedschappen in onze dagen.

Langzamerhand was de ruw bewerkte steenen bijl vervangen door een glad gepolijste, die veel bruikbaarder was. De mensch kon zich daarmede afdoende verdedigen tegen wilde dieren, tegenover wie hij van oudsher weerloos had gestaan.

De mammoet was van de aarde verdwenen.

De muskus-os had zich naar het noorden teruggetrokken.

De tijger had Europa voorgoed verlaten.

De beer, die in holen zijn verblijf had, at niet langer kleine kinderen op.

De zwakste en meest hulpelooze van alle levende wezens, de mensch, was er met behulp van zijn verstand in geslaagd zulke afweermiddelen te bedenken, dat hij nu heer en meester over alle andere dieren was.

De eerste groote overwinning over de natuur was bevochten; maar vele anderen zouden volgen.

Toegerust met een heel stel gereedschappen zoowel om te jagen als om te visschen ging de holbewoner nu uitzien naar een nieuwe woonplaats.

De oevers van de rivieren en de meren boden hem de beste kans op een geregeld levensonderhoud. Hij verliet dus zijn vroegere holwoning en trok naar het water.

Nu de mensch zware bijlen kon hanteeren bood het vellen van boomen hem niet langer onoverkomelijke moeilijkheden.

Sinds eeuwen hadden de vogels van stukjes hout en gras tusschen de takken der boomen warme woonplaatsen gemaakt.

De mensch volgde nu hun voorbeeld. Ook hij bouwde voor zich een soort nest, en noemde dit zijn „thuis".

Daarvoor gebruikte hij echter, behalve in enkele deelen van Azië, geen boomen, die wat te klein en onvast voor zijn doel waren.

Hij hakte eerst eenige boomstammen om en maakte daar palen van. Deze heide hij stevig in den zachten bodem van een ondiep meer. Er bovenop timmerde hij een houten platform. Op dit platform bouwde hij zijn eerste houten huis.

Dit bood hem vele voordeelen boven de oude grot. Geen wilde dieren konden nu bij hem inbreken en ook tegen roovers was hij hier beter beveiligd.

Het meer zelf was een onuitputtelijke provisiekamer voor hem, daar het een eindelooze voorraad versche visch bevatte.

De huizen, die op deze palen waren gebouwd, bleken veel gezonder dan de oude holen en de kinderen kregen hier beter gelegenheid om op te groeien tot sterke menschen. De bevolking nam geleidelijk toe en de mensch begon groote uitgestrektheden van de wildernis te bezetten, waar hij in vroeger tijden nimmer een voet had gezet.

Voortdurend werden nieuwe uitvindingen

gedaan, waardoor het leven gemakkelijker en minder gevaarlijk werd.

Meermalen waren deze nieuwe vindingen niet te danken aan de knapheid en het vernuft van den mensch.

Hij deed eenvoudig de dieren na.

Ge weet natuurlijk allen dat vele dieren uit voorzorg voor den langen winter allerlei noten en andere veldvruchten, die zij in den zomer overvloedig kunnen vinden, begraven.

Denk maar aan de eekhoorntjes, die altijd in tuinen en bosschen hun provisiekamer vullen met voorraden voor den komenden winter en het begin van de lente.

De eerste mensch had er nog nimmer aan gedacht dit voorbeeld te volgen.

Hij at tot zijn honger verzadigd was, en wat hij niet noodig had liet hij dan gewoon rotten. Als gevolg daarvan had hij gedurende de koude periode meermalen niets te eten, en vele van zijn kinderen stierven van honger en uitputting.

Dit duurde totdat hij eindelijk het voor-

beeld van de dieren volgde en ook, wat voedsel betreft, voor de toekomst ging zorgen door voorraden terzijde te leggen wanneer de oogst overvloedig was geweest.

Wij weten niet welk genie het eerst het gebruik van aardewerk ontdekte, maar hij verdient ongetwijfeld een standbeeld.

Zeer waarschijnlijk was het een vrouw, die genoeg gekregen had van al de huishoudelijke rompslomp en die haar leven een beetje gemakkelijker wilde inrichten.

Zij had opgemerkt, dat brokken klei, blootgesteld aan de warme stralen van de zon, heelemaal hard werden.

Wanneer een plat stuk klei op deze wijze veranderd kon worden in een baksteen, wel, dan zou een wat omgebogen stuk van het zelfde materiaal een gelijk resultaat moeten opleveren en dus een soort kom worden.

De proef gelukte en zoo ontstond het eerste stuk aardewerk. De menschen waren daardoor in staat iets weg te leggen en te bewaren voor den dag van morgen.

Misschien vindt ge dat ik deze eenvoudige uitvinding wel wat al te uitbundig prijs. Maar zie dan eens om u heen in het dagelijksch leven. Begin maar met de ontbijttafel en besef eens goed welk een rol aardewerk, in een of anderen vorm, in ons leven speelt.

De pap wordt opgeschept op een bord.

Onze melk schenken wij uit een kan.

De eieren staan in een eierdopje.

Wij drinken thee uit een kopje en melk uit een kroes.

Dit alles is pottebakkersgoed. Ga dan eens naar de provisiekamer (als er geen provisiekamer in je eigen huis is, ga dan naar de naastbijzijnde delicatessen-winkel). Als ge goed uit uw oogen kijkt zult ge bemerken, dat alles wat we morgen of overmorgen zullen eten zorgvuldig is weggezet in potten en kruiken en kannen en andere kunstmatige voorwerpen, die de natuur ons niet verschaft, maar die de mensch noodgedwongen zelf heeft uitgevonden en tot stand

gebracht, om er zeker van te zijn dat hij het geheele jaar door voedsel kan krijgen.

Ook een gasreservoir is eigenlijk slechts een heele groote kruik, die van ijzer gemaakt is omdat dit niet zoo gemakkelijk breekt als porselein, en niet zoo poreus is als klei. Hetzelfde geldt van tonnen en flesschen en pannen. Deze alle dienen voor hetzelfde doel, om ons voor de toekomst te voorzien van die dingen, die wij op een gegeven oogenblik in overvloed hebben en later misschien niet.

Doordat de mensch nu in staat was voedsel te bewaren voor later dagen, begon hij groenten te kweeken en koren te zaaien; het overschot spaarde hij dan op voor toekomstig gebruik.

Wij begrijpen nu ook hoe het komt, dat in het laatste gedeelte van het steenen tijdperk de eerste graanvelden voorkomen en de eerste tuinen; deze vinden wij rondom de nederzettingen van de eerste paalbewoners.

Hieruit laat zich ook het feit verklaren, dat de mensch nu zijn vroegere gewoonte van

rondzwerven opgaf en zich vestigde op één bepaalde plek waar hij zijn kinderen op kon voeden en rustig kon leven tot den dag van zijn dood. Dan werd hij behoorlijk begraven te midden van de zijnen.

Wij kunnen gerust zeggen dat, wanneer dit zoo door was gegaan, onze eerste voorouders zich na verloop van tijd ook verder wel zelf zouden hebben ontwikkeld en een eigen cultuur en eigen beschaving zouden hebben verworven.

Maar onverwachts kwam er een einde aan hun afgezonderd bestaan.

Zij werden ontdekt.

Een reiziger uit een onbekend land in het zuiden, die het gewaagd had de zee over te steken en de hooge bergtoppen over te trekken, was doorgedrongen tot aan de wilde volkeren, die in Europa woonden.

Hij kwam uit Afrika. Zijn vaderland heette Egypte.

Op zijn rug droeg hij een pak.

Toen hij zijn waren uitspreidde voor de

DE VOORHISTORISCHE MENSCH WORDT ONTDEKT.

verbaasde blikken der nieuwsgierige inboorlingen, aanschouwden zij wonderen waarvan zij nooit hadden kunnen droomen.

Zij zagen bronzen hamers en bijlen, gereedschappen gemaakt van koper, en prachtige sieraden van een wonderschoon doorschijnend materiaal, dat de vreemde bezoeker glas noemde.

En zoo kwam er vrij plotseling een einde aan het steenen tijdperk.

Het werd vervangen door een nieuwe beschaving, die reeds eeuwen vroeger had afgedaan met houten en steenen werktuigen, en de grondslagen had gelegd voor het metalen tijdperk, dat voortgeduurd heeft tot op den huidigen dag.

Over deze nieuwe beschaving zal ik nu verder alleen hebben te spreken en als ge er niets op tegen hebt zullen wij het koude noorden voor een paar duizend jaar laten rusten en een bezoek gaan brengen aan Egypte en West-Azië.

„Maar", zult ge misschien antwoorden, „dat is toch niet billijk. Gij hebt beloofd ons iets te vertellen over den voor-historischen mensch en juist nu het verhaal interessant gaat worden, maakt ge een einde aan dit hoofdstuk en springt ge over naar een ander deel van de wereld; en wij moeten wel meespringen of wij willen of niet."

Gij hebt volkomen gelijk, dat lijkt hoogst onbillijk.

Maar, geschiedenis is nu eenmaal geen wiskunde. Wanneer je een som moet oplossen, begint ge bij a, gaat dan verder van a naar b en van b naar c en van c naar d, het heele alphabet door.

Geschiedenis echter springt van a naar z en dan terug naar f en vervolgens naar m, zonder eenigen eerbied voor orde en regelmaat.

Daarvoor is wel een heele goede reden.

Geschiedenis is eigenlijk geen wetenschap. Er is natuurlijk wel een geschiedenis-wetenschap, maar daar hebben wij hier niet mee te maken. Geschiedenis vertelt het verhaal

van de menschheid; en tal van menschen, hoe wij ook ons best doen hun natuur te veranderen, weigeren zich te gedragen met de regelmaat en de stiptheid van de tafels van vermenigvuldiging.

Geen twee menschen doen ooit precies hetzelfde.

Geen twee menschen zijn met hun verstand ooit tot precies dezelfde conclusie gekomen.

Ge zult dat zelf wel bemerken wanneer ge ouder wordt.

Een paar honderd eeuwen geleden was het niet anders.

De voor-historische mensch was dus, zooals ik reeds zeide, een heel eind op weg naar vooruitgang en beschaving. Hij was erin geslaagd het ijs-tijdperk te overleven en zich te handhaven in den strijd tegen de sneeuw en de wilde dieren. Dat beteekent op zichzelf al heel wat.

Hij had een aantal nuttige dingen uitgevonden.

Onverwachts echter traden menschen uit

een ander deel van de wereld op den voorgrond en namen deel aan den grooten wedstrijd.

Zij snelden vooruit met een geweldige vaart en binnen korten tijd hadden zij een hoogte van beschaving bereikt, die van te voren op onze planeet onbekend was.

Toen begonnen zij aan anderen, die nog niet zoover gekomen waren als zij, te leeren wat zij zelf hadden uitgevonden en tot stand gebracht.

Na deze korte uiteenzetting zult gij het wel allen met mij eens zijn dat het dan toch wel billijk is om aan de Egyptenaren en de volkeren van West-Azië hun volle aandeel in de bladzijden van dit boek te geven.

4. DE EERSTE SCHOOL VAN HET MENSCHELIJK GESLACHT.

Wij zijn kinderen van een technische eeuw.

Wij reizen van de eene plaats naar de andere in onze kleine locomotieven, die wij „automobielen" noemen.

Wanneer wij met een vriend willen spreken, die een heel eind ver weg woont, misschien wel honderden kilometers, dan zeggen wij „Hallo" in een kleine toeter en vragen een bepaald telefoonnummer aan.

's-Avonds als het in onze kamer donker wordt, draaien wij een knopje om en helder licht straalt rond.

Als wij het misschien koud hebben draaien wij een ander knopje om, en een electrische kachel verspreidt een heerlijken gloed door onze studeerkamer.

Omgekeerd kan in den zomer, wanneer het heel warm is, diezelfde stroom een kleine kunstmatige storm verwekken door middel van een electrische waaier, die ons koelte toezwaait.

Het schijnt wel dat wij alle krachten van de natuur in onze macht hebben, dat wij deze voor ons kunnen laten werken als waren zij onze gehoorzame slaven.

Maar laat ons één ding niet vergeten, wanneer wij zoo prat gaan op al dezen technischen vooruitgang.

Wij hebben het gebouw van onze moderne beschaving opgetrokken op een fundament van kennis en inzicht, dat met veel moeite gelegd is door de volkeren van de oude wereld.

Van al hun vreemde namen, die gij op welhaast elke bladzijde van de volgende hoofdstukken zult tegenkomen, moet ge niet al te veel schrikken.

Babyloniërs en Egyptenaren, Chaldeeën en Sumeriërs, zij zijn allen dood en van den

aardbodem verdwenen. Maar hun invloed werkt toch ook nog in ons leven door in tal van dingen die wij dagelijks doen, in de letters die wij schrijven, in de taal die wij gebruiken, in de samengestelde en ingewikkelde wiskundige problemen die wij op moeten lossen vóórdat wij een brug of een groote fabriek kunnen bouwen.

Zij hebben recht op onze dankbaarheid en eerbied zoolang deze planeet blijft bestaan en menschen erop leven.

Deze oude volkeren, van wie ik nu zal gaan verhalen, leefden op drie duidelijk aan te wijzen plaatsen van den aardbodem.

Twee van deze plekken vinden wij langs den oever van groote rivieren.

De derde lag aan de kust van de Middellandsche Zee.

Het oudste centrum van beschaving ontwikkelde zich in het dal van den Nijl, in een land dat Egypte heette.

Het tweede treffen wij aan in de vruchtbare vlakten tusschen de twee groote

rivieren van West-Azië, aan welk gebied de oude Grieken den naam van Mesopotamië gaven.

Het derde, dat ge dus kunt vinden langs de oostkust van de Middellandsche Zee, was bevolkt door de Phoeniciërs, de oudste kolonisten die ooit bestaan hebben, en door de Joden, aan wie alle volkeren zoo ontzettend veel te danken hebben op geestelijk gebied.

Dit derde centrum van beschaving is meer algemeen bekend onder den ouden Babylonischen naam van Suri, of zooals wij zeggen „Syrië".

De geschiedenis van het volk, dat in deze streek leefde, beslaat meer dan 4000 jaar.

Het is een heel ingewikkeld verhaal. Tal van bijzonderheden zullen wij moeten overslaan. Ik wil echter trachten hun avonturen samen te weven tot een mooi geheel, dat eruit zal zien als één van die prachtige oostersche tapijten, waarvan wij lezen in de verhalen van Scheherazada en Haroen-al-Rasjid.

5. DE SLEUTEL VAN STEEN.

In de laatste eeuw vóór de geboorte van Christus veroverden de Romeinen al het land, gelegen aan de oostkust van de Middellandsche Zee; bij dit nieuw veroverde gebied was ook een land genaamd Egypte.

De Romeinen, die zulk een groote rol in de geschiedenis zouden spelen, waren van huis uit nuchtere, praktische menschen.

Zij bouwden bruggen, zij legden wegen aan, en met een klein maar goed geoefend leger van soldaten en ingenieurs slaagden zij erin over het grootste gedeelte van Europa, Oost-Afrika en West-Azië te heerschen.

Wat kunsten en wetenschappen betreft, daar hielden zij zich niet al te veel mee op. Met wantrouwen zagen zij iedereen aan, die op de luit kon spelen of een mooi gedicht kon maken over de lente. Zoo iemand gold bij

hen niet veel meer dan in onze dagen een koorddanser of een man, die zijn poedel op zijn achterste pooten heeft leeren staan. Zulke dingen lieten zij over aan de Grieken en andere Oostersche volken, voor wie zij een diepe verachting hadden; zelf brachten zij hun dagen en nachten door met het handhaven van de orde onder de duizend en één volkeren van hun uitgestrekt rijk.

Toen zij voor het eerst vasten voet kregen in Egypte was dat land reeds verbazend oud. Meer dan 3000 jaren waren al voorbijgegaan sinds het begin van de geschiedenis van het Egyptische volk.

Lang voordat iemand er ook maar van had gedroomd een stad te bouwen aan den moerassigen oever van den Tiber, heerschten de koningen van Egypte reeds wijd en zijd over een uitgestrekt gebied en hadden zij hun residentie tot een centrum van beschaving weten te maken.

Toen de Romeinen nog wilden waren, die met onhandige steenen bijlen vochten tegen

wolven en beren, schreven de Egyptenaren reeds boeken, verrichtten zij vrij ingewikkelde medische operaties en leerden zij aan hun kinderen de tafels van vermenigvuldiging.

Deze groote vooruitgang dankten zij hoofdzakelijk aan één bewonderenswaardige uitvinding, n. l. de kunst om gesproken woorden en gedachten op te teekenen en zoo te bewaren ten dienste van hun kinderen en kleinkinderen.

Wij noemen deze kunst de schrijfkunst.

Zelf zijn wij hiermede zoo vertrouwd geraakt, dat wij ons haast niet meer kunnen voorstellen hoe, heel lang geleden, de volkeren erin slaagden te leven zonder de hulp van boeken en kranten en tijdschriften.

Maar zij deden het; en dit wel was de voornaamste reden waarom zij slechts zoo langzaam vooruit kwamen gedurende de eerste duizenden jaren van hun bestaan op deze planeet.

Zij waren toen in dit opzicht niet beter af

dan honden en katten, die hun jongen slechts enkele heel eenvoudige dingen door hun voorbeeld kunnen leeren, bijv. te blaffen tegen een vreemdeling, in de boomen te klimmen enz., en die, omdat zij niet kunnen schrijven, op geen enkele wijze hun eigen ervaringen kunnen vastleggen of ook de ervaring van hun voorouders kunnen gebruiken.

Dit klinkt haast wat flauw, vindt ge niet?

Waarom zoo lang bij zoo'n eenvoudige zaak stil te staan?

Maar hebt ge er ooit rustig over nagedacht wat er eigenlijk gebeurt, wanneer ge een brief schrijft?

Laten wij eens veronderstellen dat ge een voetreis door een gebergte maakt en dat ge daar een hert hebt gezien.

Gij wilt dit vertellen aan uw vader, die ergens in de stad woont.

Wat nu te doen?

Wel, ge zet enkele streepjes en haaltjes op een stukje papier, ge voegt er nog een paar

streepjes en haaltjes aan toe op de enveloppe, den brief gooit ge in de naastbijzijnde bus, met een postzegel erop, en de zaak is in orde.

Maar wat hebt ge nu eigenlijk gedaan?

Gij hebt een aantal gesproken woorden weergegeven door wat kromme en rechte lijntjes.

Maar, hoe wist ge zoo precies op welke wijze ge al die streepjes en haaltjes moest trekken zóó, dat zoowel de postbode als uw vader ze weer terug zouden kunnen vertolken in gesproken woorden?

Ge wist dit omdat iemand anders eerst voorgedaan had hoe deze figuurtjes, die de gesproken woorden vertolken, geteekend moesten worden.

Neem maar eens een paar letters en ga de regels van dit spelletje na. Wij maken een keelgeluid en schrijven een „G" neer.

Wij persen de lucht door onze tanden, die gesloten zijn, naar buiten en wij schrijven een „S" neer.

Wij doen onzen mond wijd open en maken een geluid als een stoommachine en deze klank schrijven wij neer als een „H".

De menschheid had honderden eeuwen noodig om dit te ontdekken en de eer van deze ontdekking komt toe aan de Egyptenaren.

Zij gebruikten natuurlijk niet dezelfde letterteekens die voor het drukken van dit boek gebruikt zijn.

Zij hadden hun eigen systeem. Het was veel mooier dan het onze, maar ook veel ingewikkelder.

Het bestond uit kleine figuurtjes en afbeeldingen van dingen, die zij in huis en buiten dagelijks om zich heen zagen als vogels, messen, ploegen, potten en pannen. Een schrijver grifte en schilderde deze kleine figuurtjes op den muur van den tempel, op de doodkisten van hun overleden koningen, en op de gedroogde bladeren van den papyrusplant, die zijn naam heeft gegeven aan ons „papier".

Maar toen de Romeinen deze reusachtige bibliotheek binnentraden, toonden zij niet de geringste belangstelling voor deze teekeningetjes.

Zij bezaten hun eigen schrift en vonden dit veel handiger dan elk ander.

Zij wisten niet dat de Grieken, van wie zij hun alphabet overgenomen hadden, op hun beurt de letters weer van de Phoeniciërs hadden gekregen, die ze weer met veel succes geleend hadden van de oude Egyptenaren. Van dat alles wisten zij niets af en het kon hun ook niets schelen. Op hun school werd het Romeinsche alphabet onderwezen en niets anders, en wat goed genoeg was voor de Romeinsche kindertjes was ook goed genoeg voor de rest van de wereld.

Het is begrijpelijk dat de Egyptische taal het niet lang kon bolwerken tegen de onverschilligheid en de oppositie van de Romeinsche stadhouders. Zij raakte in het vergeetboek en stierf uit, juist zooals de talen van

vele Indiaansche stammen in Noord-Amerika thans voor goed tot het verleden behooren.

De Arabieren en de Turken, die de Romeinen opvolgden als heerschers over Egypte, hadden een afschuw van alle geschrijf dat geen verband hield met hun Heilige Boek, de Koran. De hiëroglyphen bleven dus eeuwen lang vergeten en onbegrepen, als in doodslaap verzonken.

Maar eindelijk kwamen in het midden van de zestiende eeuw enkele vreemde bezoekers naar Egypte, die een vriendelijke belangstelling voor deze vreemde teekeningen aan den dag legden.

Er was echter niemand, die hun de beteekenis ervan uit kon leggen, zoodat deze eerste Europeanen even wijs waren als de Romeinen en de Turken vóór hen.

Nu gebeurde het op het eind van de 18e eeuw, dat een zeker Fransch generaal, Bonaparte genaamd, Egypte bezocht. Het doel van zijn reis was allerminst om de oude geschiedenis te bestudeeren. Hij wilde dit

DE SLEUTEL VAN STEEN.

land slechts gebruiken als uitgangspunt voor een militaire expeditie naar de Britsche koloniën in Indië. Deze expeditie mislukte geheel en al. Maar zij leverde toch één gunstig resultaat op, want hierdoor werd de sleutel gevonden voor het ontcijferen van het geheimzinnige Egyptische schrift.

In het leger van Napoleon Bonaparte bevond zich een jong officier, genaamd Broussard. Hij lag met zijn troepen in de vesting St. Julien aan den westelijken mond van den Nijl, de zoogenaamde Rosetta-rivier.

Broussard hield ervan in zijn vrije uren rond te zwerven tusschen de ruïnen in den omtrek. Op een dag vond hij daar toevallig een steen, die in hooge mate zijn belangstelling trok.

Zooals vrijwel alles daar in de buurt was ook deze steen geheel bedekt met vreemdsoortige kleine teekentjes.

Maar dit basaltblok verschilde toch in één opzicht van alles wat hij tot nog toe gezien had.

Er waren n.l. drie inscripties op aangebracht en één van deze bleek (o vreugde!) in het Grieksch te zijn gesteld.

De Grieksche taal was bekend, en daar het haast niet anders kon of het Egyptische deel bevatte een vertaling van het Grieksch (of omgekeerd) scheen het wel, dat de sleutel van de oude Egyptische schrijftaal ontdekt was.

Het eischte echter meer dan 30 jaar hard werken aleer deze sleutel in het slot paste.

Toen ging de geheimzinnige deur open en de oude schatkamer van Egypte moest al haar geheimen openbaren.

De man, die zijn leven wijdde aan de taak om deze taal te ontcijferen, was Jean François Champollion, gewoonlijk Champollion Jr genaamd, om hem te onderscheiden van zijn ouderen broeder, die ook een groot geleerde was.

Champollion Jr lag nog in de wieg toen de Fransche revolutie uitbrak. Daardoor ontsnapte hij aan het lot van zoovele anderen

om in het leger van den grooten Napoleon te moeten dienen.

Terwijl zijn landgenooten geheel Europa doortrokken en de eene overwinning na de andere bevochten, bestudeerde Champollion de taal van de Kopten, de Christelijke nakomelingen der oude Egyptenaren. Toen hij 19 jaar oud was werd hij benoemd tot Professor in de Geschiedenis aan één van de kleinere Fransche Universiteiten, en daar begon hij aan zijn levenstaak om de figuren van de oude Egyptische taal te ontcijferen.

Voor dit doel gebruikte hij nu dien beroemden zwarten steen van Rosetta, dien Broussard ontdekt had tusschen de ruïnen aan den mond van den Nijl.

De oorspronkelijke steen was nog altijd in Egypte. Napoleon was gedwongen geweest overhaast af te trekken en had daarbij ook deze merkwaardige vondst in het land achter moeten laten. Toen de Engelschen in 1801 wederom bezit van Alexandrië namen, vonden zij dezen steen en brachten hem naar

Londen, waar ge hem heden ten dage nog in het Britsch Museum kunt zien.

Maar het opschrift was gecopiëerd en naar Frankrijk gebracht en stond ten dienste van Champollion. De Grieksche tekst was volkomen duidelijk. Deze bevatte het verhaal van Ptolemeus V en zijn vrouw Cleopatra, de overgrootmoeder van koningin Cleopatra die ge uit de Romeinsche geschiedenis wel kent. De twee andere inscripties openbaarden echter niet zoo maar opeens haar geheim.

De eene was opgesteld in zoogenaamd hiëroglyphenschrift, zooals wij de oudste Egyptische schrijftaal noemen. „Hiëroglyph" is eigenlijk een Grieksch woord en beteekent „heilig teeken". Dit is een zeer juiste benaming voor deze letterteekens. De priesters, die deze schrijftaal hadden bedacht, wilden niet dat het gewone volk al te diep doordrong in de geheime kunst om het gesproken woord vast te leggen. De schrijfkunst werd dus ingelijfd bij den godsdienst.

De priesters deden er nu zeer geheim-

zinnig mee en bepaalden dat de kunst om hiëroglyphen te teekenen beschouwd moest worden als een gewijde zaak. Aan het volk werd dan ook verboden hiervan gebruik te maken in het dagelijksch leven of in den handel. Trouwens, dit gebeurde vanzelf reeds, want deze eerste schrijfkunst was veel te ingewikkeld voor eenvoudige menschen. Die konden er zonder speciale opleiding toch niet achter komen.

Zoolang het land dan ook bewoond was door eenvoudige boeren, die op hun erf leefden en alles wat zij noodig hadden op hun velden verbouwden, bleef deze toestand gehandhaafd. Maar langzamerhand werd Egypte bevolkt door kooplieden, en ook deze kooplieden hadden een middel noodig om het gesproken woord aan anderen over te brengen. Ten slotte namen zij toen de kleine figuurtjes van de priesters en vereenvoudigden deze voor eigen gebruik. Zoo schreven zij hun correspondentie met dit nieuwe schrift, dat weldra den naam kreeg van

„volkstaal" en dat wij dan ook met den Griekschen naam het „demotisch" noemen.

De Rosetta-steen nu bevatte zoowel een tekst in hiëroglyphenschrift als een vertaling in het Grieksch en in het demotisch. Hierop concentreerde Champollion nu al zijn aandacht. Hij verzamelde elk brokje Egyptisch schrift dat hij maar in handen kon krijgen en, met behulp van den Rosetta-steen, vergeleek hij alle teekentjes onderling en bestudeerde ze nauwkeurig totdat hij na twintig jaar van moeizaam onderzoek achter de juiste beteekenis van 14 kleine figuurtjes gekomen was.

Dit beteekent dus, dat hij meer dan een jaar noodig had gehad om één teekentje te ontcijferen.

Eindelijk ging hij naar Egypte en in het jaar 1823 kon hij zijn eerste wetenschappelijke boek over de oude hiëroglyphen laten drukken.

Negen jaar later stierf hij, doordat hij zich overwerkt had, een echte martelaar dus van

de groote taak, die hij zich reeds jong had gesteld.

Zijn werk echter leefde voort. Anderen namen zijn taak over. En heden ten dage kunnen Egyptologen de oude hiëroglyphen even makkelijk lezen als wij de bladzijden van een courant.

Veertien teekentjes in twintig jaar, dat schijnt wel een verbazend langzaam werk. Ik wil echter trachten je een klein kijkje te geven op de moeilijkheden waar Champollion voor stond; dan zult gij zijn volharding en wilskracht naar waarde kunnen bewonderen.

De oude Egyptenaren gebruikten niet een eenvoudig teekenschrift. Wat dat is weet ge natuurlijk allen heel goed. In elk Indianenverhaal wordt verteld van een of ander geheimschrift, waarbij door middel van kleine teekens de boodschap werd overgebracht hoeveel buffels er waren gedood, of hoeveel personen er aan de jacht hadden deelgenomen. Het kost gewoonlijk niet veel moeite

zelf achter de beteekenis van zulke mededeelingen te komen.

Het oude Egyptische schrift evenwel, was niet enkel zoo'n teeken-schrift. Over dat eenvoudige begin waren de Nijlbewoners reeds lang heengekomen. Hun figuurtjes beteekenden heel wat meer dan enkel het voorwerp, dat zij voorstelden. Ik wil trachten uit te leggen, hoe dat mogelijk was.

Stel je eens voor, dat ge zelve Champollion waart en dat ge bezig waart om een lange papyrusrol, die geheel beschreven is met onbegrijpelijke hiëroglyphen, te bestudeeren. Opeens ontdekt ge tusschen allerlei andere figuurtjes duidelijk een „bij". „Wel", zegt ge verheugd, „dat heeft dus iets met bijenteelt te maken". Dan begint ge aan een volgende papyrus. Deze bevat de levensgeschiedenis van een koningin, die stierf op 82-jarigen leeftijd. Midden in den zin staat opeens weer datzelfde plaatje van een bij. Wat heeft nu een koningin met bijenteelt te

maken? Dat is geen gebruikelijke bezigheid voor stokoude vorstinnen. Het figuurtje moet dus blijkbaar nog iets anders beteekenen. Maar wat?

Dit is het raadsel, dat de beroemde Fransche geleerde eindelijk heeft opgelost. Hij ontdekte dat de Egyptenaren de eerste waren, die zoogenaamd „phonetisch schrift" gebruikten, een systeem van teekens die elk de klank (of phone) van het gesproken woord weergeven. Aldus kan men op eenvoudige wijze alle gesproken woorden omzetten in het een of ander te teekenen figuurtje.

Laten wij even terugkeeren tot dat plaatje van de bij. Het woord „bij" kan natuurlijk beteekenen het bekende insect, dat den honig uit de bloemen verzamelt, maar het kan ook beteekenen het voorzetsel „bij". Deze woorden hebben denzelfden klank. Deze klank alleen wordt weergegeven in het phonetisch schrift.

Een klein voorbeeld zal dit alles nog wat

duidelijker maken. Ziehier een gewone Hollandsche volzin in hiëroglyphen schrift:

Het eerste figuurtje (fig. 1) stelt eenige krijgers voor. Dan volgt (fig. 2) een plaatje waarop enkele zagen te zien zijn. Dit zou natuurlijk de gewone gebruiksvoorwerpen kunnen aanduiden maar kan ook beteekenen de verleden tijd van het werkwoord „zien". Vervolgens (fig. 3) zien wij eenige voet-

(fig. 1)

(fig. 2)

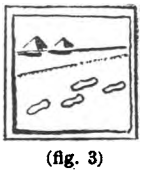

(fig. 3)

sporen afgedrukt in het zand. Dan volgt een kom (fig. 4). Behalve het voorwerp kan dit ook beteekenen de gebiedende wijs van „komen". Daarna komt de bij (fig. 5), waar

wij het reeds over hadden. Daarachter staat een den (fig. 6) afgebeeld, een boom, maar misschien ook ons lidwoord. Ten slotte zien wij een waterval (fig. 7). Laten wij nu deze

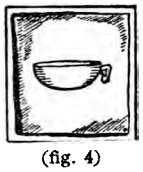
(fig. 4)

(fig. 5)

(fig. 6)

(fig. 7)

klanken gewoon achter elkaar zetten en oplezen, dan krijgen wij een prachtige zin. „De krijgers zagen voetsporen; kom bij den waterval". Kunnen wij ons niet voorstellen dat in oorlogstijd een dergelijke boodschap door zulke geheimzinnige teekenen door verkenners werd overgebracht?

Toen de Egyptenaren eenmaal deze manier van schrijven hadden uitgevonden, hebben zij hun systeem in de volgende eeuwen op allerlei wijze aangevuld en verbeterd, zoodat zij vrijwel alles op schrift konden brengen wat zij wilden. En zoo gebruikten zij deze „ingemaakte" woorden om een

boodschap te sturen aan hun kennissen, om boek te houden en om de geschiedkundige gebeurtenissen van hun land op te teekenen, opdat latere geslachten hun voordeel zouden kunnen doen met de fouten die vroegere geslachten hadden gemaakt.

6. HET LAND VAN DE LEVENDEN EN HET LAND VAN DE DOODEN.

De geschiedenis der menschheid verhaalt ons de levensloop van een hongerig wezen, dat steeds op zoek is naar voedsel. Waar voedsel in overvloed te vinden was, daar trok hij heen om er zich te vestigen.

In dit opzicht nu moet het Nijldal reeds heel vroeg wijd en zijd vermaard zijn geweest. Vanuit de donkere binnenlanden van Afrika, vanuit de woestijn van Arabië en vanuit het westelijk deel van Azië waren de menschen in groote troepen hierheen gekomen en eischten voor zich een deel op van het vruchtbare bouwland. Deze vreemde veroveraars smolten weldra samen tot een nieuw ras en noemden zich „Remi"; dit beteekent zooveel als „De Menschen". Bepaald bescheiden klinkt dat niet, doch vinden niet de

meeste natiën, dat zij eigenlijk God's uitverkoren volk zijn? Wel hadden zij reden om dankbaar te zijn dat het lot hen gebracht had naar deze smalle strook land. Iederen zomer veranderde de Nijl het geheele dal in een ondiep moeras, en als de wateren weer terugweken naar hun gewone bedding, dan waren de velden bedekt met een dikke laag klei. Zoo deed in Egypte de rivier het werk van millioenen en millioenen menschen. Zij was het die er voor zorgde, dat er genoeg voedsel was voor de overvloedige bevolking van de groote steden, de eerste waar wij van hooren.

Gedurende een deel van het jaar, wanneer de Nijl overstroomde, leefden zij op kleine eilandjes; waar ook Egypte zelf van de rest van de wereld als het ware afgesloten was door de zee en de woestijn, mag het ons niet verwonderen dat deze menschen in hun zeden en gewoonten veel geleken op dorpsbewoners, die zelden in contact komen met de buitenwereld.

In hun oogen deden zij alles zelf het best. Zij voelden zich verheven boven alle andere menschen. Zoo vonden zij ook hun eigen goden machtiger dan de goden der andere volkeren. Zij verachtten de vreemdelingen nu wel niet, maar zagen toch met een soort medelijden op hen neer en deden al 't mogelijke om hen buiten het Egyptische grondgebied te houden, opdat zij zelf niet besmet zouden worden door vreemde invloeden.

Van nature waren zij goedhartig en vriendelijk en deden zelden iets wreeds. Voorts waren zij lijdzaam en geduldig en in handelszaken nogal onverschillig. Hun leven verliep dan ook rustig en gemakkelijk. Zij hadden weinig te doen om in hun onderhoud te voorzien. Het ruwe en hoekige van noordelijke volkeren, die hard moesten zwoegen voor hun bestaan, ontbrak bij hen geheel.

Wanneer de zon opging over den vurigen horizon van de verafgelegen woestijn trokken zij uit en bewerkten hun velden. Als de laatste stralen van de zon verdwenen achter

de hellingen van de heuvels, dan gingen zij naar bed.

Zij werkten flink, maar niet overmatig en droegen gelaten en met berusting hun lot.

Zij meenden, dat dit leven slechts een korte voorbereiding was voor een volgend bestaan, dat aanving op het oogenblik, dat de Dood het huis binnentrad. Deze gedachte beheerschte hen zoozeer, dat zij ten slotte dat toekomstige leven veel belangrijker gingen achten dan het leven van dezen dag, en het volk van Egypte zijn land ging veranderen in één groote uitgestrekte begraafplaats, gewijd aan de vereering der dooden.

In tallooze papyrusrollen, die uit het oude Nijldal tot ons gekomen zijn, vinden wij nu allerhande verhalen van godsdienstigen aard; en zoo weten wij vrij nauwkeurig welke goden de Egyptenaren vereerden en hoe zij trachtten geluk en voorspoed te verzekeren aan degenen, die de doodsvallei waren binnengetreden.

Aanvankelijk had ieder dorpje zijn eigen

godheid. Vaak meende men, dat deze God huisde in een wonderlijk gevormden steen of een tak van den een of anderen boom. Men moest vooral zorgen goede vrienden met hem te blijven, want hij kon veel kwaad doen. Hij kon de oogst vernietigen en een periode van droogte laten voortduren totdat menschen en dieren van dorst stierven. Daarom brachten de dorpsbewoners hem allerlei geschenken, zetten rijkelijk voedsel voor hem klaar of boden hem bloemen aan.

Wanneer de Egyptenaren ten strijde trokken dan namen zij natuurlijk hun god mee, zoodat hij een soort van vaandel werd, waarom het volk zich verzamelde in tijd van gevaar.

Maar toen het land ouder werd, betere wegen waren aangelegd en de Egyptenaren begonnen rond te trekken en meer van de wereld gezien hadden dan alleen maar hun eigen dorp waren de „Fetischen", zooals die brokken steen en stukken hout genoemd werden, weldra van geen belang meer en

werden achteloos weggeworpen of ook voor praktische doeleinden gebruikt.

Hun plaats werd ingenomen door nieuwe godheden, machtiger dan de oude ooit geweest waren, te weten de krachten van de natuur, waardoor het leven der Egyptenaren werd beïnvloed.

De eerste en voornaamste van deze was de Zon, waardoor alles groeide.

Vervolgens kwam de rivier de Nijl, die de hitte van den dag temperde en waaraan de vallei telkens weder opnieuw een kleilaag dankte, waardoor zij zoo vruchtbaar bleef.

Dan kwam de vriendelijke Maan aan de beurt, die 's-nachts haar kleine boot langs het hemelgewelf voortstuwde. Dan was daar nog de Donder en de Bliksem en een groot aantal andere natuurkrachten, die ons leven gelukkig of ongelukkig kunnen maken, al naar zij believen.

De mensch in het grijs verleden was geheel overgeleverd aan de willekeur van deze natuurkrachten en kon zich van hen op geen

enkele wijze losmaken, zooals wij doen wanneer wij bliksemafleiders op ons huis zetten of waterreservoirs bouwen, die ons ook in de droge zomermaanden voldoende water verschaffen.

Integendeel, deze krachten speelden ook een groote rol in het gewone dagelijksche leven.

De mensch had er rekening mee te houden van het eerste oogenblik af dat hij in de wieg lag tot aan den dag toe, dat zijn lichaam toebereid werd voor de eeuwige rust.

Hij kon zich ook heelemaal niet voorstellen, dat zulke geweldige en krachtige verschijnselen als bliksem of donder of de overstrooming van een rivier, onpersoonlijke machten waren. Daar moest op de een of andere manier een levend wezen achterzitten die dit alles leidde en bestuurde, zooals de kapitein zijn schip.

Allereerst was er dus een Opper-God, die om zoo te zeggen de bevelhebber was van een groot leger.

Een aantal ondergeschikte beambten stonden te zijner beschikking.

Binnen eigen terrein kon iedereen precies doen wat hij wilde.

In belangrijke aangelegenheden echter, waarbij het geluk van het geheele volk betrokken was, moesten zij zich onderwerpen aan de hoofdleiding.

De hoogste en heiligste godheid van het land van Egypte heette Osiris, en alle kleine Egyptische kinderen kenden het wonderlijke verhaal van zijn leven.

Eens, heel lang geleden, leefde er in het dal van den Nijl een koning, genaamd Osiris.

Hij was een braaf mensch, die aan zijn onderdanen leerde hoe zij hun velden moesten bebouwen, en die aan zijn land rechtvaardige wetten gaf. Màar hij had een slechten broeder, wiens naam was Seth.

Seth was jaloersch op Osiris omdat deze zoo deugdzaam was, en eens op een dag noodigde hij hem ten eten en zeide toen, dat

hij hem graag iets heel bijzonders wilde laten zien.

Nieuwsgierig vroeg Osiris wat dat dan wel was, waarop Seth antwoordde, dat het een eigenaardig gevormde doodkist was, die precies als een stel kleeren paste. Osiris zeide dat hij dat wel eens zou willen probeeren. Hij ging dus in de kist liggen, maar nauwelijks was hij er goed en wel in, of plof! daar deed Seth het deksel dicht. Toen riep hij zijn slaven en beval de kist in den Nijl te werpen.

Weldra verspreidde het gerucht van deze vreeselijke daad zich door het geheele land. Isis, de vrouw van Osiris, die haar echtgenoot innig lief had, ging naar de oevers van den Nijl, en zie, na korten tijd wierpen de golven de kist aan land. Zij bracht deze naar haar paleis en ging toen haar zoon Horus halen, die ergens ver weg regeerde. Maar nauwelijks was zij weggegaan of Seth, de slechte broeder, deed een inval in het paleis en sneed het lichaam van Osiris in veertien stukken.

Toen Isis terugkeerde ontdekte zij met schrik wat Seth gedaan had. Zij nam de veertien stukken van het doode lichaam en naaide ze zorgvuldig weer aan elkaar. Toen keerde het leven in Osiris terug en hij regeerde nu voortaan tot in alle eeuwigheid als koning van de onderwereld, waarheen de zielen van de menschen afdaalden, zoodra zij hun aardsch omhulsel hadden verlaten.

Wat Seth betreft, de laaghartige moordenaar, hij trachtte te ontsnappen, maar Horus, de zoon van Isis en Osiris, die door zijn moeder gewaarschuwd was, achtervolgde en doodde hem.

Dit verhaal van een trouwe echtgenoote, een slechten broeder en een plichtgetrouw zoon, die zijn vader wreekte en aldus ten slotte de deugd over den misdaad deed zegevieren, vormde den grondslag van het godsdienstige leven der Egyptenaren.

Osiris werd beschouwd als de god van al het levende dat in den winter schijnbaar sterft, maar in het volgend voorjaar weer tot

nieuw leven ontwaakt. Als koning van het Hiernamaals sprak hij het laatste vonnis uit over alle daden der menschen, en wee hem, die wreed en onrechtvaardig geweest was en de zwakken had onderdrukt.

Wat het verblijf der afgestorvenen betreft, dit lag achter de hooge bergen in het westen. En wanneer de Egyptenaar wilde zeggen dat iemand overleden was, dan zeide hij slechts dat deze „westwaarts" getrokken was.

Isis deelde in de eerbewijzen en de plichten van Osiris. Hun zoon Horus, die aangebeden werd als de god van de Zon, (waarschijnlijk is het woord „horizon", de plaats waar de zon ondergaat, nog van zijn naam afgeleid), werd de eerste van een lange reeks Egyptische koningen, en alle Farao's van Egypte noemden zich gaarne Horus-zonen.

Natuurlijk ging elke kleine stad en ieder dorpje door met een paar eigen godheden te aanbidden; maar over het algemeen erkende iedereen in het Nijldal toch de oppermacht van Osiris en probeerde men overal

zijn gunst te verwerven en hem genadig te stemmen.

Dit was lang niet gemakkelijk en allerlei vreemde gebruiken waren er het gevolg van. In de eerste plaats meenden de Egyptenaren dat geen ziel ooit het rijk van Osiris binnen kon treden, wanneer zijn lichaam, waarin hij hier op aarde geleefd had, te gronde was gegaan.

Wat er ook gebeurde, er moest in de eerste plaats voor worden gezorgd dat dit lichaam bewaard bleef. Het moest dus ook een behoorlijk en blijvend tehuis krijgen. Daarom werd, zoodra iemand gestorven was, zijn lichaam gebalsemd. Dit was een moeilijke en ingewikkelde bewerking. Er waren menschen, die zich speciaal op dit vak hadden toegelegd en zoowat half dokter, half priester waren. Deze verrichtten hun werk met behulp van assistenten, wier taak het was een insnijding in het lichaam te maken, waardoor verschillende specerijen in het lichaam konden worden gebracht ter ver-

DE MUMMIE.

vanging van de edele deelen, die eruit werden gehaald.

Deze helpers behoorden allen tot de meest verachte volksklasse. De Egyptenaren vonden het iets vreeselijks om aan een mensch, hetzij dood of levend, daden van geweld te plegen. Alleen de allerlaagsten konden voor geld ertoe gebracht worden om deze taak te vervullen.

De Grieksche geschiedschrijver Herodotus vertelt ons vrij nauwkeurig hoe er drie verschillende manieren van balsemen waren, al naarmate men het zorgvuldiger maar ook kostbaarder deed. Weken lang moest het lijk blijven liggen in een oplossing van natron. Dan werd het, zooals wij reeds zeiden, opgevuld met specerijen, later ook met pek. Het Perzische woord voor pek is „Mummiai", en zoo kreeg dit gebalsemde lijk den naam van „Mummie". Vervolgens werd het gewikkeld in lange, smalle banden van speciaal geprepareerd linnen, en daarna geplaatst in

een aparte kist en kon dan gebracht worden naar zijn laatste rustplaats.

Dit graf bestond uit een klein steenen vertrek ergens in de rots uitgehouwen. Als de lijkkist midden in het kleine vertrek geplaatst was, werd er allerlei kookgerei bijgelegd en wapens en kleine standbeeldjes van klei of van hout, die bakkers en slagers voorstelden. Deze hadden tot taak bij hun dooden meester de wacht te houden voor het geval hij hun hulp noodig mocht hebben. Ook muziekinstrumenten ontbraken niet, opdat de grafbewoner de lange uren van wachten wat zou kunnen korten.

Dan werd het dak verder overdekt met zand en de doode werd overgelaten aan de vredevolle rust van den eeuwigen slaap.

Oorspronkelijk hakte men deze graven uit in de rotsen aan de westkant van den Nijl. Maar naarmate de Egyptenaren verder noordwaarts trokken, waren zij genoodzaakt hun begraafplaatsen ook te bouwen in de woestijn.

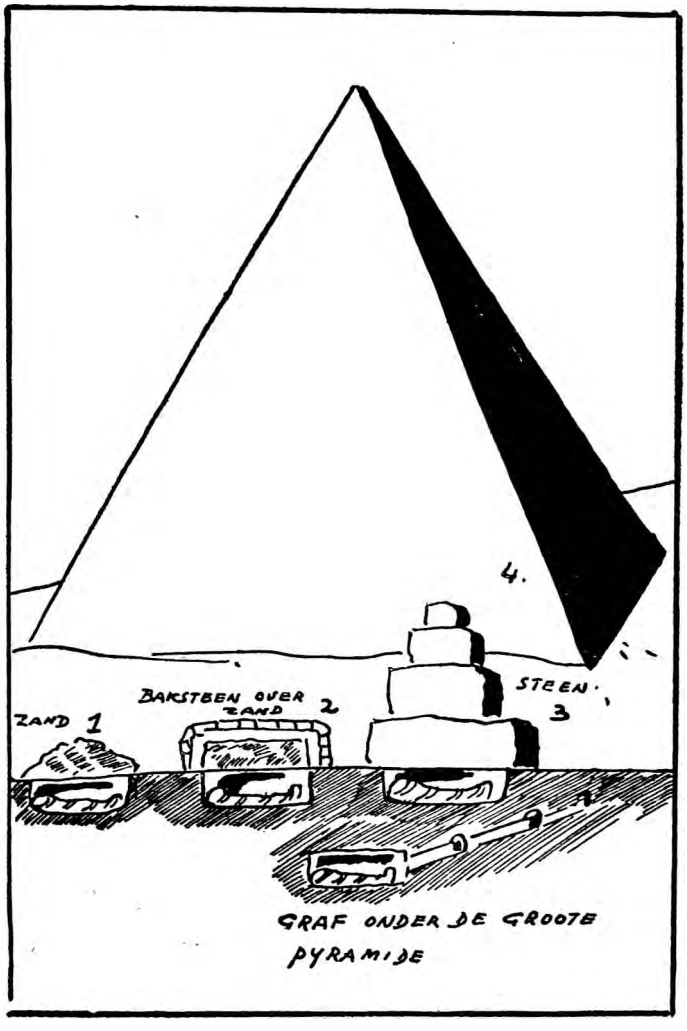

HET ONTSTAAN VAN DE PYRAMIDE.

De woestijn echter was vol roovers, die de rust van de graven verstoorden en al de kostbaarheden eruit wegroofden. Ook kwamen daar hyena's en wolven, die door het zand en het houten dak heengroeven en de mummies opaten.

Dat was ontzettend, want dan was de ziel gedoemd om altijd rond te zwerven, vreeselijke kwalen te lijden en nimmer rust te vinden.

Ten einde dit te voorkomen, begon men toen een lage wal van steen om het graf te bouwen. De open ruimte ertusschen werd opgevuld met zand en grint. Op deze wijze ontstond een kleine kunstmatige heuvel. Hierdoor was de mummie althans eenigermate beschermd tegen wilde dieren en roovers.

Toen besloot op een goeden dag een Egyptenaar, die juist zijn moeder begraven had van wie hij heel veel gehouden had, om een monument op haar graf op te richten, dat alles zou overtreffen, wat ooit in het dal van den Nijl gebouwd was.

Hij verzamelde al zijn slaven en liet een kunstmatigen berg bouwen, die mijlen ver in den omtrek zichtbaar was. Hij bedekte de zijkanten van dezen heuvel met een laag tichelsteenen opdat het zand niet weg zou kunnen waaien.

Zijn vrienden vonden dit een prachtig idee. Weldra probeerde men dit na te doen; ieder trachtte weer een hooger en grooter steenheuvel te maken.

Eindelijk liet een schatrijk edelman een grafkamer heelemaal van steen maken. Boven op het eigenlijke graf, waarin de mummie rustte, stapelde hij baksteenen op, eenige honderden voeten hoog. Een kleine gang bood toegang tot het onderaardsch gewelf. Deze gang werd afgesloten door een reusachtig zwaar blok graniet, zoodat de mummie veilig was tegen alle mogelijke ongewenschte indringers.

De koning kon natuurlijk niet toelaten, dat één van zijn onderdanen hem in een aangelegenheid van zoo groot belang overtrof.

Hij was de machtigste man in geheel Egypte, hij leefde in het grootste huis, hij moest dus ook het mooiste graf hebben.

Wat anderen gebouwd hadden met baksteenen kon hij best met nog veel kostbaarder materiaal tot stand brengen.

Farao zond dus zijn officieren naar alle kanten uit om werklieden bijeen te verzamelen. Hij liet wegen aanleggen, hij bouwde barakken, waarin zijn slaven konden leven en slapen. De sporen daarvan zijn heden ten dage nog zichtbaar. Toen toog hij aan het werk en liet voor zichzelf een graf maken, dat tegen tijd en eeuwigheid bestand zou zijn.

Wij noemen zoo'n grooten steenheuvel een „Pyramide".

De oorsprong van het woord is wel aardig om te vertellen.

Toen de Grieken Egypte bezochten, waren de pyramiden al vele duizenden jaren oud. Natuurlijk namen de Egyptenaren hun gasten mee naar de woestijn om hun deze

indrukwekkende bouwwerken te laten zien, zooals bezoekers van Parijs altijd mee worden genomen naar den Eifeltoren.

De Grieksche bezoeker stond stom verbaasd en vroeg met een handbeweging wat dat wel voor vreemde bergen waren.

De gids dacht dat hij alleen doelde op de geweldige hoogte en zeide: „Ja, zij zijn verbazend hoog".

Nu is het Egyptische woord voor hoog „pir-em-us". De Griek dacht dat dit de naam was van het geheele bouwwerk, en, een Griekschen uitgang aan het woord gevende, noemde hij het „Pyramis".

De allergrootste pyramide die wij nu nog in Egypte kunnen bewonderen werd gebouwd door Koning Chufu, die door de Grieken Cheops werd genoemd, en ongeveer 30 eeuwen voor het begin van onze jaartelling leefde.

Zijn grafheuvel is ongeveer 150 Meter hoog en het vierkante grondvlak is bijna 250 M lang en breed, zoodat dit geweldige bouw-

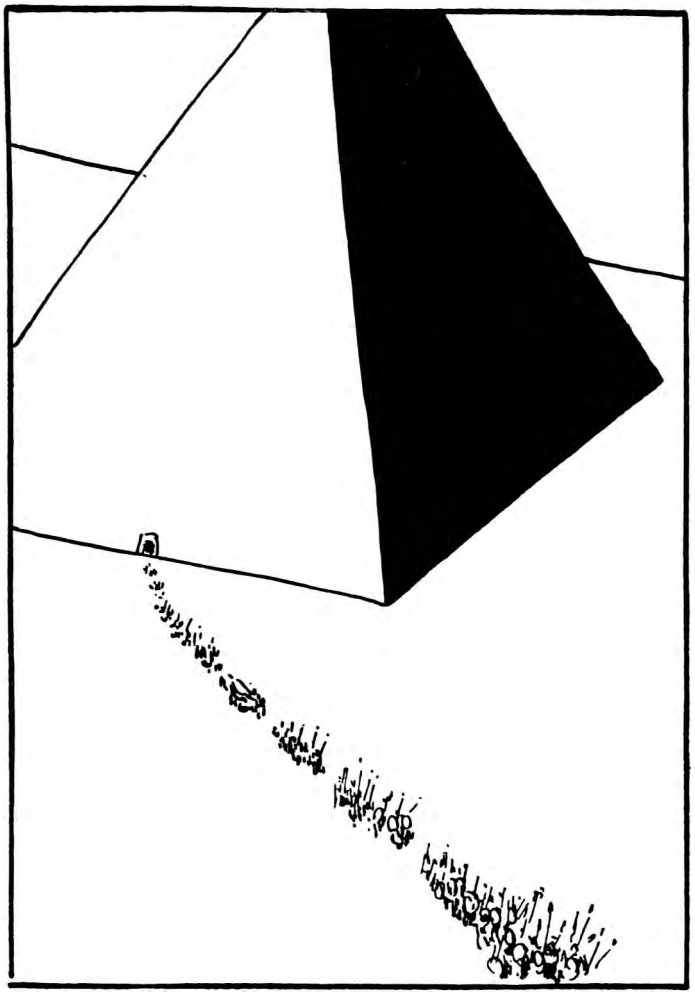

DE PYRAMIDE.

werk een oppervlakte beslaat van meer dan 6 H. A., d.w.z. driemaal zooveel als de St. Pieterskerk te Rome, het grootste gebouw van dezen tijd.

Gedurende 20 jaren waren meer dan 100.000 menschen geregeld bezig om de steenen van de andere zijde der rivier te transporteeren. Hoe zij deze over den Nijl brachten blijft voor ons tot op heden een raadsel.

Dan sleepten zij de granietblokken over een grooten afstand door de woestijn en heschen ze eindelijk op de plaats waar zij behoorden.

En zoo zorgvuldig bouwden de architecten en ingenieurs van den koning deze Pyramide, dat de nauwe gang, die naar de koninklijke grafkamer midden in deze reusachtige steenen massa leidt, nog niet de geringste afwijking vertoont, ofschoon eeuwen lang het gewicht van duizenden tonnen steen er op drukte aan alle kanten.

7. ONTSTAAN EN GROEI VAN EEN STAAT.

Heden ten dage zijn wij allen burgers, of lid van een „staat".

Wij zijn Nederlanders of Franschen of Russen; misschien leven wij in de uiterste hoek van Indonesië (weet je wel waar dat ligt?), maar op de een of andere wijze behooren wij toch tot een eigenaardige samenleving van menschen, die wij „staat" noemen.

Het komt er niet op aan of wij een keizer of koning dan wel een president als onzen leider erkennen. Wij worden geboren en wij sterven als een klein deeltje van een grooter geheel. Niemand ontkomt aan dit lot.

Een „staat" echter is, goed beschouwd, toch eigenlijk pas een uitvinding van den jongsten tijd.

De eerste bewoners van deze wereld wisten heelemaal niet wat dat was.

Iedere familie leefde, ging op de jacht, arbeidde en stierf geheel op zichzelf. Soms gebeurde het dat enkele families, om zich beter te kunnen verdedigen tegen wilde dieren of ook tegen wilde naburen, te zamen een los verband vormden. Dit heette dan een stam. Maar nauwelijks was het gevaar voorbij of iedereen ging er weer alleen op uit en dacht weer alleen aan zichzelf. Wanneer de zwakkeren zich niet konden verdedigen in hun eigen grot, dan liet men hen rustig over aan de genade van de hyena en den tijger, en er was niemand die er zich veel van aantrok wanneer zij gedood werden.

Kortom, elke persoon vormde een natie op zichzelf en hij voelde geenerlei verantwoordelijkheid voor het geluk en de veiligheid van zijn buurman.

Slechts heel, heel langzaam veranderde dit, en Egypte was het eerste land, waarin wij met eenige zekerheid het ontstaan en de

organisatie van een opkomenden staat kunnen waarnemen.

De Nijl was rechtstreeks verantwoordelijk voor deze nuttige ontwikkeling. Ik heb hierboven reeds verteld, hoe elken zomer het grootste gedeelte van het Nijldal en de Nijldelta veranderde in één groot, uitgestrekt meer. Om zooveel mogelijk voordeel van het water te hebben en de nadeelen zooveel mogelijk te beperken, was men er langzamerhand toe gekomen op bepaalde punten dijken aan te leggen of ook kleine eilandjes te maken, die gedurende de maanden Augustus en September een veilig toevluchtsoord boden aan mensch en dier.

Het maken van deze kleine kunstmatige eilanden was echter niet zoo eenvoudig geweest. Eén enkele man, of ook een enkele familie, ja zelfs een klein aantal menschen kon nimmer zoo'n rivierdam tot stand brengen zonder de hulp van anderen.

Hoeveel afkeer een boer ook mocht hebben van zijn buurman, hij vond het toch nóg

DE NIJL.

ellendiger om te verdrinken, en hij was dan ook wel genoodzaakt, of hij wilde of niet, om den geheelen omtrek te hulp te roepen, wanneer het water van de rivier begon te rijzen en hem en zijn vrouw en zijn kinderen en zijn vee met ondergang bedreigde.

Harde noodzaak bracht dus de menschen ertoe hun kleine onderlinge geschillen te vergeten, en weldra was het geheele dal van den Nijl bedekt met kleine vereenigingen (zooals wij zouden kunnen zeggen) die voortdurend samenwerkten voor één gemeenschappelijk doel, en die van elkaar afhankelijk waren voor eigen leven en veiligheid.

Uit dit kleine begin ontstond de eerste machtige staat.

Dat was een geweldige stap vooruit op den weg van ontwikkeling en beschaving.

Hierdoor werd het land van Egypte inderdaad een bewoonbare plek grond. Ook maakte dit een einde aan den toestand van wetteloosheid, die telkens weer tot moord en doodslag leidde. Het verschafte aan de men-

schen grooter veiligheid dan zij ooit tevoren gekend hadden, en gaf ook aan de zwakkere leden van het volk een kans om in leven te blijven.

Heden ten dage, nu wij nog slechts in de binnenlanden van Afrika een toestand van absolute wetteloosheid kunnen aantreffen, valt het ons moeilijk ons voor te stellen hoe de wereld er wel uitzag zonder wetten, en politie-agenten en rechters en een gezondheidsdienst en ziekenhuizen en scholen.

Maar 5000 jaar geleden stond Egypte nog geheel alleen als georganiseerde staat. Het is te begrijpen dat al de omringende volkeren, die de moeilijkheden van het leven ieder afzonderlijk moesten trotseeren, haar met afgunstige blikken aanzagen.

Een staat echter bestaat niet alleen uit burgers. Er moeten enkele menschen zijn, die de wetten handhaven en ten uitvoer brengen, en ook, wanneer de nood aan den man komt, het commando over de geheele gemeenschap op zich kunnen nemen. Geen

enkel land heeft ooit kunnen bestaan zonder dat er een persoon aan het hoofd stond, hetzij dan dat hij Koning genoemd werd of Keizer of Shah (zooals in Perzië) of President of hoe dan ook.

In het oude Egypte erkende elke dorpeling de autoriteit van de oudere leden van de dorpsgemeenschap, die veel meer ervaring bezaten dan de jongeren. Deze „Ouderen" kozen een krachtig man om de soldaten aan te voeren in tijd van oorlog, en hun te vertellen wat zij moesten doen wanneer er een overstrooming plaatsvond. Zij gaven hem een titel, die hem onderscheidde van alle anderen. Zij noemden hem Koning of Prins, en gehoorzaamden onvoorwaardelijk aan zijn bevelen, omdat zij daar ten slotte zelf het meeste voordeel van hadden.

In de oudste tijden der Egyptische geschiedenis vinden wij zoo ongeveer de volgende indeeling van het volk.

De groote meerderheid bestaat uit boeren. Deze zijn vrijwel allen even rijk en even arm.

Zij worden geregeerd door een machtig man, die opperbevelhebber van het leger is, rechters aanwijst en wegen laat aanleggen ten algemeenen nutte.

Hij is ook het hoofd van de politie en achtervolgt de dieven.

Als vergoeding voor deze waardevolle diensten ontvangt hij een zeker bedrag van iedereen, een soort belasting dus. Het grootste gedeelte van deze belasting echter behoort niet aan den Koning. Het is geld dat hem wordt toevertrouwd om voor de gemeenschap te besteden.

Na verloop van tijd ontstaat er echter een nieuwe volksklasse, noch boeren noch koning. Deze nieuwe klasse, gewoonlijk de „edelen" genoemd, staat tusschen den vorst en zijn onderdanen in. Vanaf de allereerste tijden vinden wij „edelen" in de geschiedenis van vrijwel elk land en deze groep burgers heeft bijna overal een groote rol gespeeld.

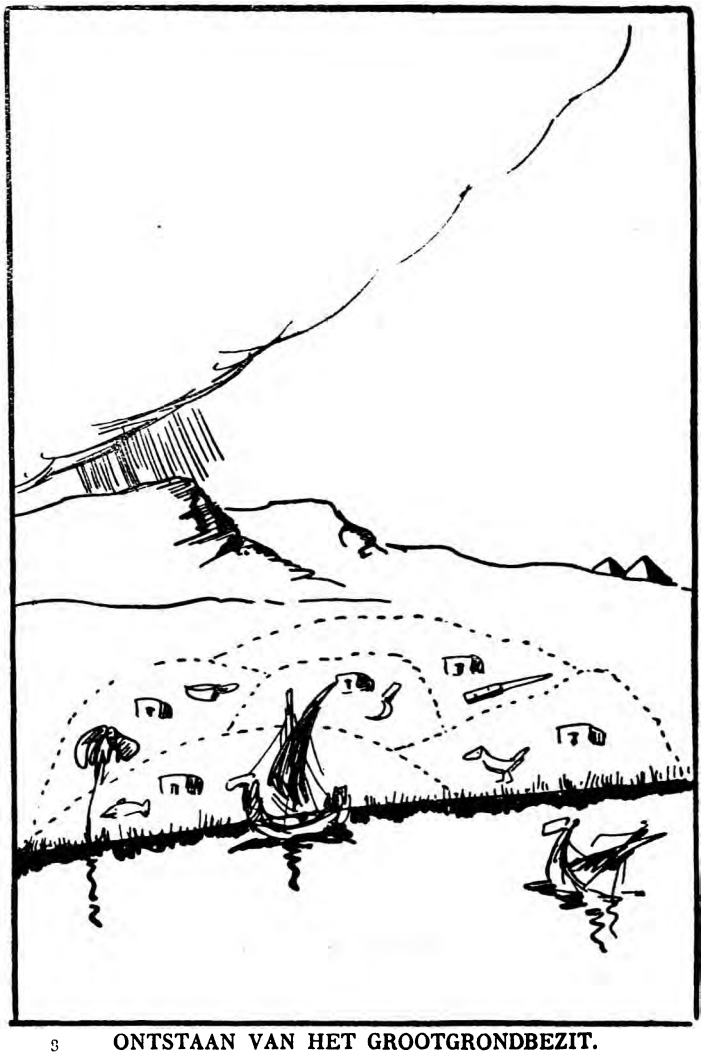

Laat mij nu eens trachten uit te leggen hoe deze klasse van edelen zich ontwikkelde en zich uit en door de gewone dagelijksche levensomstandigheden opwerkte; en hoe zij erin geslaagd is zich te handhaven tot op den huidigen dag ondanks alle mogelijke onderdrukking en tegenwerking.

Om mijn verhaal wat duidelijker te maken heb ik hiernaast een plaatje geteekend.

Gij ziet daarop vijf Egyptische boerderijen. De oorspronkelijke bewoners van deze boerderijen waren reeds jaren en jaren geleden in Egypte gekomen. Elk had een deel van het onbezette land genomen en zich daar gevestigd, was het land gaan bebouwen, had zijn veestapel uitgebreid en alles in het werk gesteld om op behoorlijke wijze in eigen levensonderhoud te voorzien.

Oogenschijnlijk hadden allen een volkomen gelijke kans. Hoe kon het nu gebeuren, dat één machtiger werd dan zijn buurlieden en al hun land en schuren in bezit kreeg, zonder één enkele wet te breken?

Op een goeden dag na den oogst zond mijnheer Visch (gij kunt zijn naam in hiëroglyphenschrift op het kaartje zien) zijn boot geladen met graan naar de stad Memphis, om de lading aan de bewoners van Centraal-Egypte te verkoopen. Het was een goed oogstjaar geweest voor den boer en mijnheer Visch kreeg heel wat geld voor zijn koren. Na tien dagen keerde de boot terug en de kapitein stelde het geld, dat hij ontvangen had, aan zijn baas ter hand.

Een paar weken later zond mijnheer Musch, wiens boerderij grensde aan die van mijnheer Visch, eveneens zijn graan naar de naastbijzijnde marktplaats. De arme Mijnheer Musch had helaas gedurende de laatste jaren veel tegenslag ondervonden, maar hij hoopte zijn verlies weer te kunnen inhalen door een voordeeligen verkoop van zijn graan. Daarom had hij gewacht tot de prijs van het koren in Memphis wat zou stijgen.

Dien morgen bereikte een gerucht het dorpje dat er op het eiland Kreta een

hongersnood heerschte. Het gevolg was dat de korenprijzen op de Egyptische markt aanmerkelijk omhoog gingen.

Musch hoopte te kunnen profiteeren van dezen gunstigen stand van zaken en droeg zijn schipper op groote haast te maken.

De kapitein echter hanteerde het roer van zijn kleine schip zoo onhandig dat de boot op een rots liep en zonk, waarbij de bootsman, die onder het zeil gevallen was, verdronk.

Musch verloor niet alleen al zijn graan en zijn schip, maar hij was ook nog genoodzaakt om aan de weduwe van den bootsman tien goudstukken te betalen als vergoeding voor den dood van haar echtgenoot.

Al deze ongelukken gebeurden juist op het oogenblik dat mijnheer Musch geen enkel verlies meer kon velen.

De winter was op handen en hij had geen geld om kleeren voor zijn kinderen te koopen. Reeds lang had hij den aankoop van nieuwe houweelen en spaden uitgesteld; de oude

werktuigen waren nu geheel versleten en onbruikbaar. Hij bezat geen zaaikoren voor zijn velden. Zijn toestand was wanhopig!

Zijn buurman, mijnheer Visch, kon hij eigenlijk niet uitstaan, maar er was geen andere uitweg. Hij was wel gedwongen naar hem toe te gaan en hem nederig een kleine som gelds te leen te vragen.

Hij bracht dus een bezoek bij mijnheer Visch. Deze antwoordde dat hij hem graag alles zou geven wat hij noodig had.

Maar kon mijnheer Musch misschien eenig onderpand geven? „Wel zeker", antwoordde Musch! Hij zou zijn eigen boerderij als onderpand voor prompte terugbetaling van het geleende geven.

Helaas wist mijnheer Visch alles af van deze boerderij. Sedert onheugelijke tijden behoorde zij aan de familie Musch. Maar de vader van den tegenwoordigen eigenaar had zichzelf leelijk beet laten nemen door een sluwen Egyptischen verkooper, die hem een juk „Phrygische ossen" (niemand wist eigen-

lijk wat die naam beteekende) verkocht had. Deze had hem wijsgemaakt dat dit soort bijzonder sterk was, weinig voedsel noodig had en tweemaal zooveel werk kon verrichten als de gewone Egyptische ossen. De oude boer geloofde de plechtige verzekering van den bedrieger. Hij had deze wonderbeesten gekocht, tot groote afgunst van al zijn buurlieden.

Maar heel veel succes had hij er niet mee gehad.

Zij waren onhandelbaar en verbazend lui; en binnen drie weken waren zij gestorven aan een geheimzinnige ziekte.

De oude boer was zoo boos dat hij een beroerte kreeg, waarna hij het beheer van zijn boerderij overliet aan zijn zoon.

Deze had hard gewerkt, maar zonder veel resultaat. De eene tegenslag volgde op den andere. Het verlies van de lading graan en van zijn boot deed de deur dicht.

Musch Jr moest òf van honger omkomen

òf zijn buurman vragen hem wat geld te leenen. Een andere uitweg was er niet.

De heer Visch, die bekend was met de levensomstandigheden van al zijn buurlieden (hij zorgde altijd wel dat hij daarvan op de hoogte was, niet omdat hij zoo graag praatjes rondstrooide, maar je kon nooit weten hoe zoo iets je te pas zou kunnen komen) en die tot op een cent precies wist hoe het er in het huishouden van Musch uitzag, voelde zich sterk genoeg om eenige bijzondere eischen te stellen. De heer Musch zou al het geld krijgen dat hij noodig had op de volgende voorwaarden: hij moest beloven elk jaar zes weken voor mijnheer Visch te werken, en hij moest hem ten allen tijde vrijen toegang tot zijn landerijen verleenen.

Musch was niet erg ingenomen met deze voorwaarden maar het slechte jaargetijde was op handen en zijn gezin zat zonder voedsel.

Hij was wel gedwongen ze aan te nemen. Van dat oogenblik af aan was hij zelf en zijn gezin niet meer zoo vrij als vroeger. Zij

werden nu wel niet juist dienaren of slaven van hun buurman; maar zij waren toch afhankelijk van zijn goede gezindheid. Wanneer zij mijnheer Visch op den weg ontmoetten, dan gingen zij een eindje op zij en zeiden eerbiedig „Goeden morgen, Mijnheer". Hij antwoordde hen, of antwoordde hen ook niet, naarmate hij goed of slecht gemutst was.

Visch kon nu vrij beschikken over een groote strook land, vlak langs het water, tweemaal zoo groot als vroeger.

Hij had meer landerijen en meer werklieden en kon dus meer graan verbouwen dan ooit te voren.

De inwoners van het naburige dorpje hadden het druk over het nieuwe huis dat hij ging bouwen, en over het algemeen werd hij beschouwd als een man van aanzien, dien men met eerbied moest behandelen.

Laat in den zomer gebeurde er iets heel ongewoons.

Het regende.

De oudste bewoners konden zich zooiets

niet herinneren. Het regende hard en gestadig door, twee dagen lang. Een klein beekje, welks bestaan men eigenlijk vergeten was, veranderde opeens in een wilden stroom. Midden in den nacht kwam het water met donderend geraas van de heuvelen naar beneden en verwoestte de geheele oogst van den boer, die den rotsachtigen grond aan den voet van de heuvels in bezit had.

Zijn naam was mijnheer Kop; ook dit land was vele generaties door van vader Kop op zoon Kop overgegaan. De schade was bijna onherstelbaar. Mijnheer Kop had nieuw graan noodig, en wel terstond. Hij had het verhaal van Musch gehoord. Ook hij zag er geweldig tegenop om aan Visch, die wijd en zijd bekend stond als een sluw koopman, een dienst te vragen. Maar ten slotte deed hij toch den zwaren gang naar het huis van Visch en vroeg hem nederig wat zaaigraan te leen. Hij kreeg het, maar niet dan nadat hij erin had toegestemd elk jaar twee heele maanden op de boerderij van Visch te komen werken.

De welvaart van mijnheer Visch werd nu haast spreekwoordelijk. Zijn nieuwe huis was klaar en hij vond dat de tijd gekomen was om zich knus in te richten als hoofd van een groote huishouding.

Aan den anderen kant van den weg leefde een boer, die een jonge dochter had. De naam van dezen boer was Mes. Hij was een eenvoudig, gelukkig en tevreden man, ook al kon hij zijn kind geen bruidsschat meegeven. Visch bracht een bezoek aan Mes en vertelde hem dat hij om geld niet gaf. Hij was rijk genoeg en graag bereid om de jonge dochter tot vrouw te nemen zonder een enkele cent toegift. Alleen moest Mes beloven dat hij bij zijn dood het land aan zijn schoonzoon zou achterlaten.

Aldus geschiedde. De overeenkomst werd netjes opgemaakt door een notaris, de bruiloft vond plaats en Visch bezat nu, of zou weldra bezitten, het grootste gedeelte van de vier boerderijen.

Zeker, er was nog een vijfde boerderij, precies tusschen de andere vier in; maar haar eigenaar, genaamd Sikkel, kon zijn graan niet naar de markt brengen zonder het terrein over te steken dat aan mijnheer Visch toebehoorde. Bovendien was Sikkel niet erg energiek; hij ging dus zonder veel nadenken in huurdienst bij mijnheer Visch op conditie dat hij en zijn oude vrouw daar zouden mogen blijven wonen en voedsel en kleeren zouden krijgen voor de rest van hun leven. Zij hadden geen kinderen, en aldus waren zij zeker van een rustigen ouden dag. Meer vroegen zij niet. Toen Sikkel stierf verscheen een verre neef ten tooneele, die rechten deed gelden op de boerderij van zijn oom. Maar mijnheer Visch liet zijn honden op hem los, zoodat hij de vlucht nam en nimmer weer gezien werd.

Al deze gebeurtenissen grepen plaats in een tijdvak van 20 jaar. Het jongere geslacht van de Kop- en de Mes- en de Muschfamilie aanvaardde den nieuwen toestand zonder veel

vragen. Zij kenden den ouden heer Visch alleen als den edelman, van wiens goeden wil zij min of meer afhankelijk waren als zij ongestoord wenschten voort te leven.

Toen de oude man stierf liet hij zijn zoon vele hectaren land na, en een invloedrijke positie in de geheele omgeving.

De jonge Visch leek in vele opzichten op zijn vader. Hij was verbazend handig en toonde veel eerzucht. Toen de koning van Opper-Egypte ten oorlog trok tegen de wilde Berberstammen, bood hij vrijwillig zijn diensten aan. Hij vocht zoo dapper, dat de koning hem benoemde tot ontvanger van de koninklijke schatting uit 300 dorpen in den omtrek.

Meermalen gebeurde het dat een aantal boeren hun belasting niet op konden brengen.

Visch Jr bood hun dan heel vriendelijk eenig geld te leen aan.

Maar voordat zij het wisten waren zij aan het werk voor den koninklijken belasting-

ontvanger, om aldus door arbeid het geld, dat zij geleend hadden, en ook de rente die erbij gekomen was, terug te betalen.

Zoo gingen de jaren voorbij en de familie Visch heerschte oppermachtig in haar geboorteland. Het oude tehuis was niet mooi genoeg meer voor zulke aanzienlijke personages. Een grootsch verblijf werd nu gebouwd naar het voorbeeld van de koninklijke zalen in Thebe. Er omheen werd een hooge muur opgericht om het volk op eerbiedigen afstand te houden; Visch ging er nooit op uit zonder een lijfwacht van gewapende soldaten.

Tweemaal per jaar trok hij naar Thebe om den koning te bezoeken, die in het grootste paleis van Egypte woonde en bekend stond onder den naam van „Farao", wat zooveel beteekent als de eigenaar van het „Groote Huis".

Bij één van deze bezoeken nam hij Visch III, den kleinzoon van den stamvader van de familie, een knappen jongen man, mee.

De dochter van Farao zag hem en begeerde hem tot echtgenoot.

De bruiloft kostte mijnheer Visch wel een groot gedeelte van zijn fortuin, maar hij was nog altijd ontvanger van de koninklijke belastingen, en door het volk meedoogenloos uit te zuigen vulde hij zijn schatkist binnen drie jaar weer tot den rand toe.

Toen hij stierf werd hij begraven in een kleine pyramide alsof hij een lid was geweest van de koninklijke familie. En een dochter van Farao weende op zijn graf.

Ziehier mijn verhaal, dat ergens aan de oevers van den Nijl begint en waarbij in den loop van drie menschengeslachten een boer van gewone afkomst zich opwerkt tot een edelman, zoodat hij ten slotte vlak naast den troon van den koning staat.

Wat er met mijnheer Visch gebeurde geschiedde net zoo met vele andere ondernemende en handige mannen.

Zij vormden weldra een aparte klasse.

Zij trouwden met elkanders dochters en

hielden op deze wijze het familie-fortuin in handen van een kleine groep menschen.

Trouw dienden zij den koning als officier in zijn leger en als ontvanger van zijn belastingen.

Voor de veiligheid van de wegen en kanalen droegen zij zorg.

Zij verrichtten vele nuttige werkzaamheden, gehoorzaamden de wetten en toonden steeds en overal een sterk eergevoel te bezitten.

Als de koningen slecht waren, wel, dan waren de edellieden gewoonlijk ook niet al te best.

Als de koningen zwak waren, slaagden de edelen er vaak in de macht in handen te krijgen.

Dan gebeurde het wel eens dat het volk in opstand kwam tegen zijn onderdrukkers.

Geheele adellijke geslachten werden uitgeroeid en een nieuwe verdeeling van het land greep plaats, waarbij iedereen weer gelijke kans kreeg.

Maar na korter of langer tijd herhaalde het oude spelletje zich weer.

Misschien dat dit keer een lid van de Musch-familie erin slaagde door groote slimheid en hard werken zich meester te maken van al het land in den omtrek, terwijl de afstammelingen van Visch (roemrijke herinnering!) tot den bedelstaf werden gebracht.

Maar overigens veranderde er heel weinig.

De trouwe boeren bleven als voorheen hard werken en belastingen betalen.

De even trouwe belasting-ontvangers bleven als voorheen rijkdom bijeen schrapen.

En de groote oude Nijl, ten eenen male ongevoelig voor de eerzucht en hebzucht der menschen, bleef vredig als altijd tusschen zijn eeuwenoude oevers stroomen en schonk zijn zegeningen gelijkelijk aan armen en rijken, met die onpartijdige rechtvaardigheid die de krachten der natuur kenmerkt.

8. OPKOMST EN ONDERGANG VAN EGYPTE.

Meermalen hooren wij zeggen, dat in den loop der eeuwen „de beschaving van oost naar west trok." Men bedoelt daarmee dat in het verre oosten de bakermat onzer beschaving ligt; dat deze vervolgens naar Europa trok en dat stoere voortrekkers daarna den Atlantischen Oceaan zijn overgestoken en zich gevestigd hebben aan de kust van Nieuw-Engeland en Nieuw-Nederland; dat hun kinderen weer verder zijn getrokken de uitgestrekte prairiën in; dat hun achterkleinkinderen verder doorgedrongen zijn tot in Californië; en dat de tegenwoordige generatie den Stillen Oceaan tot de voornaamste en belangrijkste zee wil maken.

Inderdaad blijft de „beschaving" nooit lang achtereen op eenzelfde plek stilstaan.

Altijd trekt zij weer verder. Maar zij trekt toch niet altijd westwaarts. Soms is haar koers naar het oosten of naar het zuiden gericht. Soms ook gaat zij in zigzaglijn over de kaart. Maar zij blijft altijd in beweging. Na twee of driehonderd jaren schijnt de beschaving te zeggen: „zie zoo, ik heb dit of dat volk nu lang genoeg gezelschap gehouden", en dan zoekt zij haar boeken en haar wetenschap en haar muziek bij elkaar en gaat weer op zoek naar nieuwe terreinen. Niemand weet waar zij zich dan weer zal vestigen en dat is één van de dingen, waardoor het leven zoo interessant is.

Wat nu Egypte betreft, het centrum van beschaving trok noordwaarts zoowel als zuidwaarts langs de oevers van den Nijl. In den beginne waren, zooals ik hierboven reeds heb verteld, volksstammen uit geheel Afrika en West-Azië naar het dal van den Nijl getrokken en hadden zich daar gevestigd. Langzamerhand ontstonden daar kleine dorpjes en stadjes. De inwoners aanvaard-

den gaarne de leiding van een opperbevelhebber, Farao geheeten, die zijn residentie had te Memphis, in Beneden-Egypte.

Na een paar duizend jaar werden de heerschers uit dit oud-adellijke huis echter te zwak om zich nog langer te kunnen handhaven. Een nieuwe familie uit de stad Thebe, 350 mijlen verder zuidwaarts in Opper-Egypte, trachtte de heerschappij van het geheele Nijldal in handen te krijgen. In het jaar 2100 v.Chr. slaagden zij hierin. Als heerschers zoowel van Opper- als Neder-Egypte begonnen zij het overige deel van de wereld te veroveren. Zij rukten op naar de bronnen van den Nijl (die zij evenwel nooit bereikten) en veroverden Aethiopië. Vervolgens marcheerden zij door de woestijn van Sinaï en deden een inval in Syrië, waar zij hun naam gevreesd maakten bij de Babyloniërs en Assyriërs.

Het bezit van deze grensgebieden verschafte veiligheid aan Egypte en zij konden nu beginnen de vallei te veranderen in een

gelukkig tehuis voor zooveel menschen als er maar plaats konden vinden. Zij bouwden vele nieuwe dijken en dammen en een groot reservoir in de woestijn, dat zij met water uit den Nijl vulden om te gebruiken in tijden van langdurige droogte. Zij moedigden velen aan zich te wijden aan de studie van mathematiek en astronomie, zoodat zij vooruit konden bepalen wanneer het overstroomen van den Nijl weer kon worden verwacht. Aangezien het voor deze en andere onderzoekingen ook noodig was om op een handige manier den tijd te kunnen meten, ontwierpen zij de jaar-indeeling van 365 dagen, welke zij weer verdeelden in 12 maanden.

In tegenstelling met vroeger, toen de Egyptenaren steeds trachtten vreemde indringers uit hun land te weren, moedigden zij ook den handel met buitenlanders aan. Zij knoopten handelsbetrekkingen aan met de Grieken op Creta en met de Arabieren uit West-Arabië, betrokken specerijen uit Indië en importeerden goud en zijde uit China.

Maar alle menschelijke instellingen en regelingen zijn onderworpen aan zekere wetten van opgang en ondergang, en een staat of dynastie vormt geen uitzondering op dezen regel. Na 400 jaar van welvaart vertoonden deze almachtige koningen onmiskenbare teekenen van achteruitgang en zwakheid. Liever dan op een kameel aan het hoofd van hun troepen ten strijde te trekken, bleven zij rustig binnen de muren van hun paleis en luisterden naar de muziek van harp of fluit.

Op een goeden dag bereikte onverwachts een gerucht de stad Thebe, dat wilde volksstammen plunderend aan de grens waren gesignaleerd. Een leger werd uitgezonden om hen te verdrijven. Dit leger trok de woestijn in. Daar werden zij tot op den laatsten man gedood door de woeste Arabieren, die nu naar het Nijldal oprukten met hun kudden schapen en hun heele huishouding.

Een tweede leger werd uitgestuurd om hun verderen voortgang te beletten. Ook deze slag liep echter rampspoedig af voor

de Egyptenaren en de Nijl-vallei lag open voor de indringers.

Zij reden op snelle paarden en gebruikten bogen en pijlen. Binnen korten tijd hadden zij het geheele land veroverd. Gedurende vijf eeuwen heerschten zij nu in het land van Egypte. Zij verplaatsten de oude hoofdstad naar de Nijl-delta. De Egyptische boeren onderdrukten zij op wreede wijze; de mannen mishandelden zij en zij doodden de vrouwen en kinderen en toonden groote minachting tegenover de oude goden.

Zij hielden er niet van om in de steden te leven, maar bleven liever bij hun kudden op het open veld. Daarom werden zij de Hyksos genaamd, wat zooveel beteekende als „Herdersvorsten".

Eindelijk werd hun heerschappij ondragelijk.

Een oude adellijke familie uit de stad Thebe plaatste zich aan het hoofd van een nationalen opstand tegen de vreemde indringers. Een verwoed gevecht volgde, maar de

Egyptenaren behielden de overhand. Zij verdreven de Hyksos uit hun gebied, en terug naar de woestijn vanwaar zij gekomen waren. Maar de ervaring in deze tijden opgedaan was een waarschuwing geweest voor het Egyptische volk. Ruim honderd jaren van vreemde overheersching hadden hun een ontzettende les geleerd. Zooiets zou nimmer meer gebeuren. De grenzen van het vaderland moesten beveiligd worden, zoodat niemand ooit meer den heiligen grond zou durven overvallen.

Een nieuwe koning uit Thebe, Thutmosis geheeten, deed nu een inval in Azië en rukte voort totdat hij de vlakte van Mesopotamië bereikte. Hij drenkte zijn paarden in de rivier de Eufraat, en Babylon en Nineve sidderden alleen reeds op het hooren van zijn naam. Waar hij ook kwam, overal bouwde hij sterke vestingen, die onderling verbonden werden door uitnemende wegen. Toen Thutmosis aldus een sterke verdedigingslinie had

opgeworpen tegen toekomstige invallers, trok hij weer huiswaarts en stierf.

Maar zijn dochter, Hatshepsut, zette zijn goede werk voort. Zij herbouwde de tempels, die de Hyksos hadden verwoest en stichtte een krachtigen staat, waarin soldaten en kooplieden samenwerkten voor één gemeenschappelijk doel. Dit rijk noemen wij „Het Nieuwe Rijk"; het duurde ongeveer van 1600—1000.

Militaire staten echter bestaan nooit lang. Hoe grooter het rijk is en hoe meer menschen er dus voortdurend onder de wapenen moeten zijn, des te minder menschen blijven er over om thuis op het land te werken en voor handel en nijverheid te zorgen. Na verloop van tijd werd de Egyptische staat topzwaar, en het leger, dat bedoeld was als bolwerk tegen vreemde invallen, werd ten slotte de ondergang van het rijk, doordat er gebrek ontstond zoowel aan menschen als aan geld.

Onafgebroken deden wilde stammen uit Azië aanvallen op de sterke wallen, waarachter Egypte de rijkdommen uit de heele beschaafde wereld opstapelde.

Eerst konden de Egyptische garnizoenen zich nog handhaven.

Op een goeden dag ontstond er echter verweg in Mesopotamië een nieuw militair keizerrijk, Assyrië geheeten. Dit rijk gaf om kunst noch wetenschap; alleen de vechtkunst verstond het uitnemend. De Assyriërs rukten op tegen de Egyptenaren en versloegen hen in menig gevecht. Meer dan veertig jaar lang heerschten zij in het land van den Nijl. Voor Egypte beteekende dit het begin van het einde.

De Egyptenaren waren een oude volksstam, afgesleten door eeuwen van hard werken. Eeuwen lang hadden zij als het meest beschaafde volk van de wereld leiding gegeven. Nu was de tijd voor hen gekomen om van het wereldtooneel te verdwijnen en deze leiding aan anderen af te staan. Reeds ver-

toonden zich aan den mond van den Nijl talrijke Grieksche kooplieden.

In de zevende eeuw vóór Christus werd Egypte nu uitsluitend een koopmansstaat, een doorvoerland voor den handel tusschen west-Azië en oost-Europa. Een nieuwe hoofdstad werd gebouwd te Sais, aan den mond van den Nijl.

Maar in het jaar 525 veroverde Cambyses, de koning van de Perzen, geheel Egypte.

Ongeveer twee eeuwen later maakte Alexander de Groote een einde aan de Perzische heerschappij. Toen werd ook Egypte een Macedonische provincie. Een zekere mate van zelfstandigheid kreeg het weer na den dood van Alexander de Groote, toen één van zijn generaals, als eerste koning van de dynastie der Ptolemaeërs, een nieuw Egyptisch rijk stichtte. Zijn residentie werd de pas gestichte stad Alexandrië.

Ten slotte kwamen in het jaar 39 v. Chr. de Romeinen. De laatste Egyptische koningin Cleopatra deed haar uiterste best om de zelf-

standigheid van het rijk nog te redden. De bekoring, welke er van deze schoone koningin uitging, bleek voor de meeste Romeinsche generaals nog gevaarlijker dan een half dozijn Egyptische legers. Tweemaal wist zij een Romeinsch overwinnaar aan zich te binden. Maar in het jaar 30 v.Chr. landde Augustus, de neef en erfgenaam van Caesar, in Alexandrië. Hij zorgde er wel voor om niet, zooals zijn oom, onder den invloed te komen van deze vorstin. Hij versloeg haar legers, doch spaarde de koningin zelf om haar als buit mee te kunnen voeren bij zijn triomftocht door Rome.

Doch toen Cleopatra van dit plan hoorde, pleegde zij zelfmoord door vergif te nemen. Zoo werd Egypte ten langen leste een Romeinsche provincie.

9. MESOPOTAMIË, HET LAND TUSSCHEN DE TWEE RIVIEREN.

Laten wij thans in gedachten eens de hoogste pyramide bestijgen.

Het is een heele klimpartij.

De laag gladde steenen, die oorspronkelijk de groote ruwe granietblokken, waarvan deze kunstmatige berg is opgetrokken, bedekte, is sinds lang verdwenen, grootendeels gestolen door de Romeinen en anderen om daarmee nieuwe steden te bouwen. Voor een geit zou het een heel pleizier zijn om deze vreemde hoogte te beklimmen. Maar, met behulp van een paar Arabische jongens zullen wij toch na eenige uren van inspanning den top wel bereiken. Daar kunnen wij uitrusten en in de verte staren naar het volgende hoofdstuk van de geschiedenis der menschheid.

Wanneer wij de scherpe oogen van een valk hadden zouden wij verweg op grooten afstand achter de gele uitgestrektheid van de zandwoestijn iets groens kunnen zien schemeren.

Dit is een vruchtbaar dal, gelegen tusschen twee rivieren.

Het is één van de meest interessante plekjes van den aardbodem.

Het is het Paradijs, waarvan wij lezen in het Oude Testament.

Het is het land van mysterie en wonder, dat de Grieken Mesopotamië noemden. Het woord „mesos" beteekent „midden" of „tusschenin"; en „potamos" is het Grieksche woord voor rivier (denk maar aan hippopotamus, het „hippos" of paard dat in de rivier leeft), Mesopotamië beteekent dus het land „tusschen de rivieren". De twee rivieren zijn in dit geval de Eufraat en de Tigris. Beide zult ge gemakkelijk op de kaart kunnen vinden. Zij ontspringen op het sneeuwgebergte in Noord-Armenië en

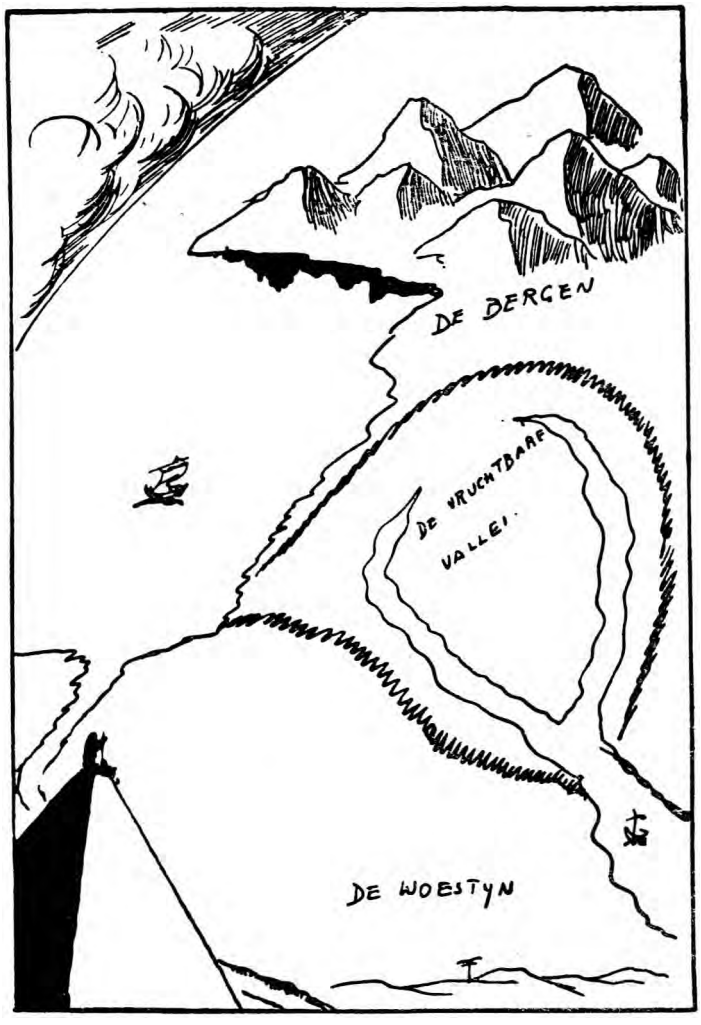

DE VRUCHTBARE VALLEI.

stroomen langzaam door de zuidelijke vlakte, totdat zij de modderige oevers van de Perzische Golf bereiken. Maar voordat zij zich verliezen in de golven van den Indischen Oceaan hebben zij een groote en nuttige taak verricht, en aan de menschheid in vroeger eeuwen een goeden dienst bewezen.

Een droge, dorre vlakte vervormden zij tot de eenige vruchtbare plek van West-Azië.

Het dal van den Nijl had, zooals wij zagen, van oudsher de menschen aangetrokken omdat het hun op gemakkelijke voorwaarden voedsel bood.

Het land tusschen de rivieren werd gezocht om dezelfde reden. Overal in de natuur kunnen wij waarnemen hoe levende wezens het zich steeds zoo gemakkelijk mogelijk willen maken. Wanneer het regent zoekt de kat haastig een schuilplaats op. Als het koud is gaat de hond knus voor de warme kachel liggen. Wanneer een zeker deel van de zee om de een of andere reden een hooger of lager zoutgehalte krijgt, dan zwemmen

myriaden kleine visschen haastig naar een ander deel van den wijden oceaan. En wat de vogels betreft, een groot gedeelte van hen trekt geregeld eenmaal in het jaar naar een ander land. Als het koude weder inzet vertrekken zij naar 't zoele zuiden, en als de eerste zwaluw terugkeert dan weten wij dat de zomer weder in aantocht is.

De mensch vormt geen uitzondering op dezen regel. Hij houdt veel meer van de warme kachel dan van den ijskouden noordenwind. Wanneer hij de keus heeft tusschen een goed diner of een hard stuk brood, dan geeft hij de voorkeur aan het diner. Als het niet anders kan, dan zal hij in de brandende woestijn of in de koude sneeuwvelden hoog in het noorden leven. Maar wanneer hij een gunstiger verblijfplaats kan krijgen, dan zal hij geen oogenblik aarzelen om daar gebruik van te maken. Aan deze, den mensch ingeboren, behoefte om eigen levensomstandigheden te verbeteren en het leven dragelijker te maken, danken wij voor een

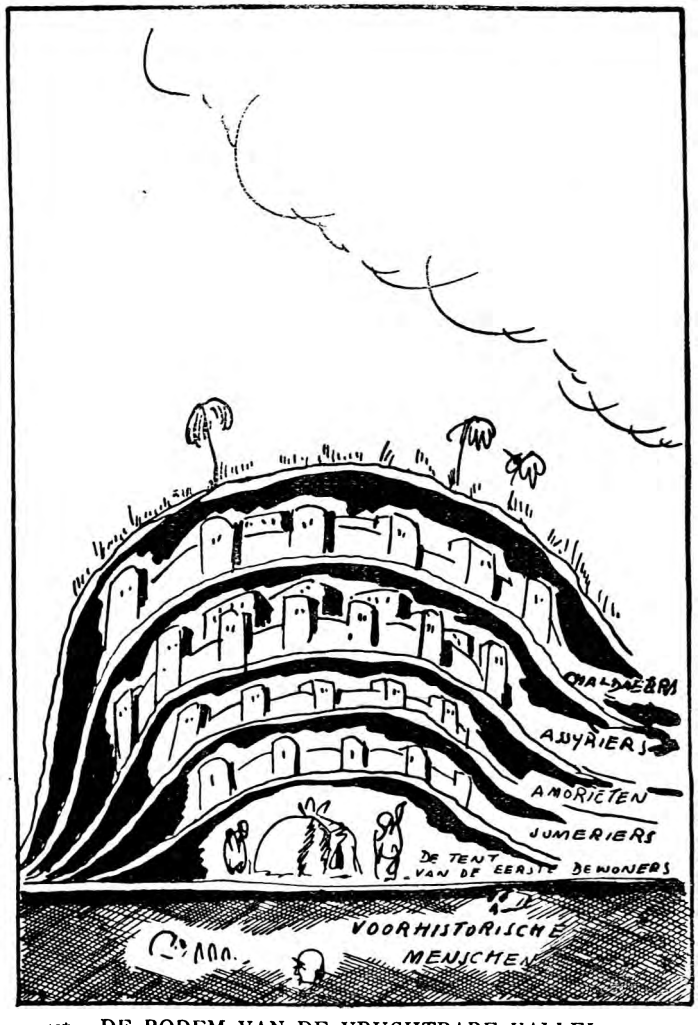

10* DE BODEM VAN DE VRUCHTBARE VALLEI.

groot gedeelte den vooruitgang in deze wereld.

Dit voerde de blanken uit Europa naar alle uiteinden van den aardbodem.

Geheele streken, die vroeger onbewoond waren, zijn daardoor bevolkt. Duizenden menschen zijn om deze reden zonder ophouden van Noord naar Zuid en van Oost naar West getrokken, totdat zij het klimaat en de levensomstandigheden vonden, die hun het beste pasten.

In het westelijk deel van Azië bracht dit instinct zoowel de bewoners van de koude woeste bergstreken als ook de volkeren uit de gloeiende woestijnvlakte ertoe om uit te zien naar nieuwe woonplaatsen in de gelukkige vallei van Mesopotamië.

Dit leidde natuurlijk tot eindelooze oorlogen tusschen al deze stammen.

Eeuwen lang werd een heftige strijd gevoerd om het bezit van deze begeerde plek gronds. Alleen de sterksten en dappersten hadden een kans om dit te overleven. De

menschen werden gedwongen al hun scherpzinnigheid en al hun moed te gebruiken om huis en haard, vrouw en kinderen te verdedigen tegen nieuwe invallers, die eeuwen lang voortdurend weer werden aangetrokken door de gunstige levensvoorwaarden van het lachende land tusschen de twee rivieren.

Wij begrijpen dat zoodoende Mesopotamië de woonplaats werd van een krachtig, ondernemend menschenras, dat in staat bleek een beschaving te vormen die in geen enkel opzicht onder deed voor die van Egypte.

10. HET SUMERISCHE SPIJKERSCHRIFT.

In het jaar 1472, kort vóór dat Columbus Amerika ontdekte, had een zekere Venetiaan, genaamd Josephat Barbaro, op een tocht door Perzië, toen hij de heuvels bij Shiraz overtrok, iets gezien, dat in hooge mate zijn opmerkzaamheid trok. De heuvels van Shiraz waren bedekt met oude tempels, die voor een deel in de rotsen van het gebergte waren uitgehouwen. Zij die hier hun goden vereerd hadden waren reeds eeuwen geleden van den aardbodem verdwenen en de tempels verkeerden in een staat van groot verval. Maar duidelijk zichtbaar op de rotsmuren bemerkte Barbaro toch nog lange opschriften, die daar aangebracht waren in een eigenaardig schrift, waarvan hij de teekens, die den vorm van een wig of een

spijker hadden, overal in den omtrek waarnam.

Toen hij weer teruggekeerd was vertelde hij deze ontdekking aan zijn landgenooten. Maar de Turken bedreigden toen ter tijd juist Europa met een inval en de menschen hadden het daarmee veel te druk om zich bezig te houden met een nieuw en onbekend alphabet ergens in het hart van west-Azië. De Perzische inscripties raakten dus weldra weer in het vergeetboek.

Ruim twee eeuwen later bezocht een jonge adellijke Romein, genaamd Pietro della Valle, hetzelfde heuvellandschap bij Shiraz, waar Barbaro twee honderd jaar vroeger doorgetrokken was. Ook zijn nieuwsgierigheid werd opgewekt door de vreemde inscripties op de ruïnen; en daar hij er toch wat meer van wilde weten copieerde hij ze zorgvuldig en zond een verslag van wat hij had waargenomen aan een vriend van hem, Dr. Schipano, die in Napels de geneeskunde beoefende, maar bovendien groote belang-

stelling koesterde voor alles wat kunst en wetenschap betrof.

Schipano copieerde de kleine figuurtjes en wees ze aan andere geleerden.

Helaas werden de gemoederen in Europa ook toen ter tijd door allerlei andere zaken bezig gehouden. Vreeselijke oorlogen waren uitgebroken en overal vloog men zijn tegenstander om geschillen van allerlei aard naar de keel.

Wederom zou er een eeuw moeten voorbijgaan aleer men tijd en rust vond om het „spijkerschrift" te gaan bestudeeren.

De achttiende eeuw, een heerlijke eeuw voor ieder die ondernemend en nieuwsgierig was, hield van wetenschappelijke raadsels. Toen dan ook Koning Frederik V van Denemarken geleerden opriep om deel te nemen aan een expeditie, die hij van plan was te zenden naar West-Azië, kwamen van alle kanten vrijwilligers opzetten. Deze expeditie, die Kopenhagen in 1761 verliet, duurde zes

jaar. In den loop van dezen tijd stierven alle deelnemers, uitgezonderd één, genaamd Karsten Niebuhr, die zijn leven begonnen was als een Duitsche boer en zoodoende tegen de velerlei inspanningen beter bestand was dan de professoren, die hun leven hadden gesleten in studeerkamers en bibliotheken.

Deze Niebuhr, die van huis uit landmeter was, verdient wel onze volle aandacht en bewondering.

Hij zette de reis geheel alleen voort totdat hij de ruïnes van Persepolis bereikte, waar hij een maand bleef en intusschen elke inscriptie die hij maar vond op de ruïnes van de paleizen en de tempels copieerde.

Na zijn terugkeer in Denemarken publiceerde hij zijn ontdekkingen en deed zijn uiterste best om in deze teksten eenige beteekenis te lezen.

Maar hij had niet veel succes.

Dat behoeft ons echter niet te verwonderen, wanneer wij iets begrijpen van de

moeilijkheden waar hij voor stond. Toen Champollion de oude Egyptische hiëroglyphen ging bestudeeren had hij te doen met kleine teekeningetjes, die toch althans iets te zeggen hadden.

Het schrift van Persepolis evenwel vertoonde heelemaal geen teekeningetjes en bestond slechts uit krasjes. De Soemeriërs, de oudste bewoners van Mesopotamië, die het eerst op het idee gekomen waren om hun woorden te krassen in rotsen en klei-tabletten, hadden met deze figuurtjes reeds geheel afgedaan. Zij hadden langzamerhand een schrijftaal samengesteld bestaande uit v-vormige figuurtjes, die nog maar heel weinig overeenkomst vertoonden met de teekeningen, waaruit zij oorspronkelijk waren ontstaan.

Heden ten dage, nu het raadsel is opgelost, weten wij wel dat het oorspronkelijke schrift van de Soemeriërs ook een teekenschrift was geweest, in vele opzichten gelijkend op dat van de Egyptenaren.

Maar terwijl de Egyptenaren reeds heel vroeg den papyrusplant hadden ontdekt, en daardoor in staat waren geweest om hun plaatjes op een gladde oppervlakte te teekenen, waren de bewoners van Mesopotamië gedwongen geweest om hun woorden te krassen in de harde rots van den berg of in een stuk zachte klei.

Door de noodzakelijkheid gedwongen hadden zij toen hun oorspronkelijke figuurtjes zeer vereenvoudigd, totdat zij ten slotte een systeem hadden uitgedacht van meer dan 500 verschillende letter-combinaties. Daarmee konden zij in het gebruik volstaan.

Maar, zooals gezegd, deze figuren vertoonden nog maar heel weinig overeenkomst met de oorspronkelijke teekeningetjes, waaraan zij ontleend waren.

Laat mij dit door een paar voorbeelden duidelijk mogen maken. Wanneer zij met een spijker in een stuk klei een ster teekenden, dan zag deze er als volgt uit. ✳

Dit teeken was echter te ingewikkeld en na verloop van tijd, toen bovendien de beteekenis „hemel“ gevoegd was bij die van „ster“, werd het plaatje als volgt:

Later vond men ook deze figuur nog te ingewikkeld, en werd zij vereenvoudigd tot Dat maakte de beteekenis ervan waarlijk niet duidelijker. Op dezelfde wijze veranderde een os van in een visch van in De zon die oorspronkelijk door een gewone cirkel werd voorgesteld veranderde later in Wanneer wij nu nog het spijkerschrift van de Soemeriërs gebruikten zou een er aldus uitzien.

Ons lijkt deze manier om je gedachten neer te schrijven nogal ingewikkeld, maar toch werd deze schrijftaal gedurende meer dan 30 eeuwen gebruikt door de Soemeriërs

de Babyloniërs, de Assyriërs en de Perzen en al de verschillende volken, die achtereenvolgens hun weg vonden naar de vruchtbare vallei.

Wij kunnen dan ook best begrijpen hoe moeilijk het was om achter de juiste beteekenis van deze figuurtjes te komen. De onvermoeide inspanning en stage volharding van een Duitsch geleerde, Grotefend geheeten, werden echter ten slotte beloond en dertig jaar na de eerste publicatie van Niebuhr's teksten en drie eeuwen na de eerste ontdekking van de wigvormige teekentjes waren vier letters ontcijferd.

Dat waren de vier letters D, A, R en SH. Deze vormden samen den naam van den Perzischen koning Darius.

Toen gebeurde er iets heel merkwaardigs, iets wat alleen denkbaar was in die gelukkige dagen toen de telegraafdraden en de stoomboot de geheele wereld nog niet in één groote stad hadden veranderd.

DE ROTS VAN BEHISTUN

In denzelfden tijd dat Europeesche professoren lange nachten door bij kaarslicht onvermoeid hun pogingen voortzetten om het nieuwe Aziatische mysterie op te lossen, was een zekere Henry Rawlinson als cadet in dienst bij de Britsche Oost-Indische Compagnie.

Hij gebruikte zijn vrijen tijd om Perzisch te leeren, en toen de Shah van Perzië aan het Engelsche gouvernement een paar officieren vroeg om zijn leger te oefenen, kreeg Rawlinson opdracht om daartoe naar Teheran te gaan.

Hij reisde nu door heel Perzië en bezocht op een dag het dorpje Behistun. De Perzen noemden het Bagistana, wat zooveel beteekent als „Verblijfplaats van de Goden".

Eeuwen vroeger liep de groote heirweg van Mesopotamië naar Iran (de oorspronkelijke woonplaats van de Perzen) door dit dorpje en de Perzische koning Darius had de steile kanten van de hooge rotsen gebruikt

om aan de heele wereld te vertellen welk een groot en dapper man hij geweest was.

Hoog boven den weg had hij in steen zijn roemrijke daden geboekstaafd.

Deze inscriptie was opgesteld in het Perzisch, het Babylonisch en in het dialect van de stad Suza. Om de bedoeling duidelijk te maken, ook aan hen die niet konden lezen, was er een stuk beeldhouwwerk aan toegevoegd, waarop de koning van Perzië te zien was, terwijl hij triomfantelijk zijn voet zette op het lijk van Gaumata, die getracht had den troon aan den rechtmatigen heerscher te ontrooven. Duidelijkheidshalve waren een dozijn volgelingen van Gaumata eraan toegevoegd. Deze stonden op den achtergrond. Hun handen werden geboeid en men stond op het punt hen ter dood te brengen.

Dit opschrift was verscheidene honderden voeten boven den weg aangebracht, maar Rawlinson klom met groot levensgevaar tegen de steile rotswanden op en copieerde de geheele tekst.

Zijn ontdekking bleek van het grootste gewicht. De rots van Behistun werd even beroemd als de steen van Rosetta.

Rawlinson deelde de eer van het ontcijferen van het oude spijkerschrift met Grotefend. Ofschoon zij elkander nooit ontmoet hadden, ja zelfs elkanders naam waarschijnlijk nooit hadden gehoord, werkten de Duitsche schoolmeester en de Britsche officier toch samen voor één gemeenschappelijk doel, zooals alle ware geleerden behooren te doen.

De door hen gemaakte afschriften van de oorspronkelijke tekst werden in vele landen herdrukt, en tegen het midden van de negentiende eeuw had dit spijkerschrift (of keilvormig schrift; zoo genoemd omdat de letters keil-of wigvormig waren) zijn geheimen onthuld. Wederom was een oud mysterie opgelost.

Maar van het volk, dat deze handige manier van schrijven uitgevonden had, zijn wij nooit heel veel te weten gekomen.

Zij waren een ras van blanken en heetten de Soemeriërs.

Zij leefden in een land dat wij Shomer noemen en zij zelf „Kengi", wat zooveel beteekent als „het land van het riet", waaruit blijkt dat zij woonden in het moerassige deel van de Mesopotaamsche vallei.

Oorspronkelijk waren de Soemeriërs bergbewoners geweest; maar de vruchtbare velden hadden hen ertoe gebracht deze oude woonplaatsen op te geven. Toen zij echter hun haardsteden tusschen de hooge bergtoppen van West-Azië verlieten, hadden zij toch niet hun oude gewoonten opgegeven. Eén daarvan is buitengewoon interessant voor ons.

Toen zij daar in het hooggebergte van West-Azië leefden, hadden zij hun goden aangebeden op altaren, opgericht hoog boven op de steile rotstoppen. In hun nieuwe woonplaats in de vlakte vond men zulke rotsen niet en was het dus onmogelijk om op de oude wijze altaren te maken. Dat beviel de Soemeriërs heelemaal niet.

DE TOREN VAN BABEL.

Alle Aziatische volkeren hebben diepen eerbied voor de traditie. De Soemerische traditie eischte dat een altaar duidelijk zichtbaar moet zijn, vele mijlen in het rond.

Om deze moeilijkheid te overwinnen en op goeden voet met hun goden en voorvaderen te blijven, bouwden de Soemeriërs een aantal lage torens, die geleken op kleine heuvels. Daar bovenop ontstaken zij dan hun heilig vuur ter eere van de oude godheden. Toen de Joden deze stad van Bab-Illi (of zooals wij zeggen: Babylon) bezochten, vele eeuwen nadat de laatste Soemeriërs gestorven waren, kwamen zij zóó onder den indruk dezer vreemdsoortige torens, die hoog uitstaken boven de groene vlakten van Mesopotamië, dat zij zulke gevaarten, „torens van Babel" gingen noemen. In het Oude Testament vinden wij nog een verhaal van zoo'n toren van Babel.

Aan deze torens is nog een bijzonderheid. De oude Soemeriërs wisten niet hoe zij trappen moesten maken.

Daarom omringden zij deze heuvels door een langzaam oploopenden weg. Het kostte zeker heel wat meer moeite om zoo 'n weg dan om een trap te maken, maar voor den beklimmer is het ongetwijfeld gemakkelijker. Ook kan men er dan met paard en wagen langs naar boven rijden.

Een paar jaar geleden moest er een nieuw spoorweg-station midden in de stad New-York gebouwd worden. Dit station moest zóó worden aangelegd dat duizenden reizigers zoo snel en zoo gemakkelijk mogelijk van den beganen grond naar boven naar de perrons konden worden geleid.

Men meende toen dat het niet veilig was om daartoe van gewone trappen gebruik te maken. Het zou kunnen zijn dat er in de groote opdringende menigte plotseling eens een paniek ontstond, wat tot een groote catastrophe zou kunnen leiden.

Om dit probleem op te lossen maakten de ingenieurs toen gebruik van dezelfde idee,

die reeds eeuwen vroeger door de Soemeriërs was toegepast. En zoo is het groote Centraalstation in New-York voorzien van eenzelfden oploopenden weg, als waarschijnlijk het eerst gebouwd werd in de vlakte van Mesopotamië, duizenden jaren geleden.

11. ASSYRIË EN BABYLONIË, DE GROOTE SEMITISCHE SMELTKROES.

Men noemt Amerika wel eens de groote „smeltkroes" van het Westen. Met die uitdrukking bedoelen wij dat vele volksstammen uit alle deelen van den aardbodem samengekomen zijn aan de oevers van den Atlantischen en den Stillen Oceaan, om daar een nieuw tehuis te vinden en een nieuwen loopbaan te beginnen, onder gunstiger omstandigheden dan zij in hun geboorteland hadden aangetroffen.

Nu was Mesopotamië ongetwijfeld veel kleiner dan Amerika. Maar deze vruchtbare vallei was toch wel de meest eigenaardige smeltkroes, die de wereld ooit gezien heeft. Bijna tweeduizend jaar lang „versmolt" zij allerlei volksstammen van heinde en ver. Het verhaal van elk dezer volkeren, die naar den

Eufraat en den Tigris kwamen om daar een nieuwe woonplaats te zoeken is al even interessant. Maar wij kunnen slechts een kort overzicht van hun komen en gaan geven.

De Soemeriërs, met wie wij in het vorig hoofdstuk hebben kennisgemaakt, die hun geschiedenis schreven op rotsen en stukjes klei, (en die niet tot het Semitische ras behoorden), waren de eerste Nomaden geweest die in Mesopotamië kwamen. Nomaden zijn volksstammen die geen vaste woonplaats hebben, en geen koren en graan verbouwen, maar in tenten leven en hun groote schapen- en geitenkudden weiden, en daarom van weideplaats naar weideplaats rondtrekken.

Waar zij maar groen gras en overvloed van water hoopten te vinden, daar trokken zij met al hun hebben en houden heen. Wijd en zijd hadden hun tenten en leemen hutten de vlakten bedekt. Zij waren goede krijgers en langen tijd waren zij erin geslaagd zich vreemde indringers van 't lijf te houden.

Maar 5000 jaar geleden verliet een Semitische woestijnstam, de Akkadiërs genaamd, Arabië, versloeg de Soemeriërs en veroverde Mesopotamië.

De meest beroemde koning van deze Akkadiërs heette Sargon. Hij leerde aan zijn volk hoe zij hun eigen Semitische taal in het schrift van de Soemeriërs, wier gebied zij zoo juist hadden veroverd, konden weergeven. Hij heerschte zoo wijs en verstandig, dat de verschillen tusschen de oorspronkelijke bewoners en de nieuwe indringers weldra verdwenen en zij samensmolten tot één volk dat in onderlinge vrede en vriendschap verder leefde.

De roem van zijn rijk verspreidde zich snel door geheel West-Azië. Anderen, die van zijn succes hoorden, werden daardoor opgewekt om ook eens hun geluk te beproeven in dit land dat zooveel goeds bood.

Een nieuwe nomadenstam uit de woestijn, de Amorieten geheeten, brak nu op en trok noordwaarts.

HAMMOERAPI.

Wederom was Mesopotamië het tooneel van verbitterden strijd, totdat een Amoritisch Hoofd, Hammoerapi genaamd, zich nestelde in de stad van Bab-Illi (wat zooveel beteekent als „de Poort van God"), en zich uitriep tot heerscher van het groote Babylonische keizerrijk.

Deze Hammoerapi, die 21 eeuwen voor de geboorte van Christus leefde, was een verbazend interessant man. Hij maakte van Babylon de belangrijkste stad van de oude wereld, waar geleerde priesters de wetten, die hun machtige heerscher ontvangen had van den Zonnegod zelf, te boek stelden, en waar de koopman gaarne handel dreef omdat hij er eerlijk en billijk werd behandeld.

Als ik meer plaatsruimte had (deze wetten van Hammoerapi, die 282 artikelen bevatten, zouden wel 40 van deze bladzijden vullen, als ik ze volledig weergaf) zou ik gemakkelijk kunnen aantoonen hoe deze oude Babylonische staat in vele opzichten beter bestuurd werd, hoe het volk gelukkiger was, hoe de

wet en de openbare orde met meer zorg gehandhaafd werd en hoe er meer vrijheid van woord en gedachte was dan in vele onzer moderne staten.

Eeuwen lang bleef het door hem gestichte rijk onverdeeld bestaan. Maar in deze wereld is nu eenmaal niets blijvend. Ten slotte daalden horden ruwe en roofzuchtige mannen af van de bergen in het noorden en verwoestten al het werk dat Hammoerapi zoo zorgvuldig had opgebouwd.

De naam van deze nieuwe invallers was de Hittieten. Van deze Hittieten kan ik helaas nog minder vertellen dan van de Soemeriërs. In den Bijbel worden zij ook vermeld. De overblijfselen van hun beschaving heeft men wijd en zijd aangetroffen. Zij gebruikten een eigenaardig soort hiëroglyphen, maar niemand is tot nog toe in staat geweest deze te ontcijferen of er eenige beteekenis in te lezen.

Veel organiseerend talent bezaten zij blijkbaar niet. Zij regeerden slechts korten tijd. Toen spatte hun rijk weer uiteen.

Van al hun glorie bleef niets over dan een geheimzinnige naam en de reputatie vele dingen, die anderen met moeite en zorg hadden opgebouwd, weer te hebben verwoest.

Toen volgde een nieuwe invasie, die weer van geheel anderen aard was.

Een woeste stam van woestijn-bewoners, die in den naam van hun grooten God Assur alles moordden en plunderden wat op hun weg kwam, verliet Arabië en marcheerde oostwaarts en bouwde aan de oevers van den Eufraat een stad, die zij Ninua noemden, een naam die tot ons gekomen is in den Griekschen vorm Nineve.

Terstond begonnen deze nieuwelingen, die algemeen bekend zijn onder den naam van Assyriërs, een langzamen, vreeselijken strijd tegen alle andere inwoners van Mesopotamië.

In de 12e eeuw vóór Christus ondernamen zij een eerste poging om Babylon te verwoesten, maar nadat hun koning Tiglat-Pilesar aanvankelijk succes had gehad werden zij

verslagen en gedwongen terug te keeren naar hun eigen land.

Vierhonderd jaar later herhaalden zij hun poging. Een ondernemend generaal, genaamd Bulu, maakte zich meester van den Assyrischen troon. Hij nam den naam van den ouden Tiglat-Pilesar, die beschouwd werd als de nationale held van de Assyriërs, over, en kondigde aan dat hij van plan was de geheele wereld te veroveren.

En hij hield woord zoo goed hij kon.

Klein-Azië, Armenië, Egypte, Noord-Arabië, het westelijk deel van Perzië en Babylonië werden Assyrische provincies. Zij werden geregeerd door Assyrische stadhouders, die de belastingen inden, alle jonge menschen dwongen om als soldaat in de Assyrische legers te dienen en zich door en door gehaat maakten, zoowel door hun hebzucht als door hun wreedheid.

Gelukkig duurde deze groote glorie en macht van het Assyrische rijk niet heel lang.

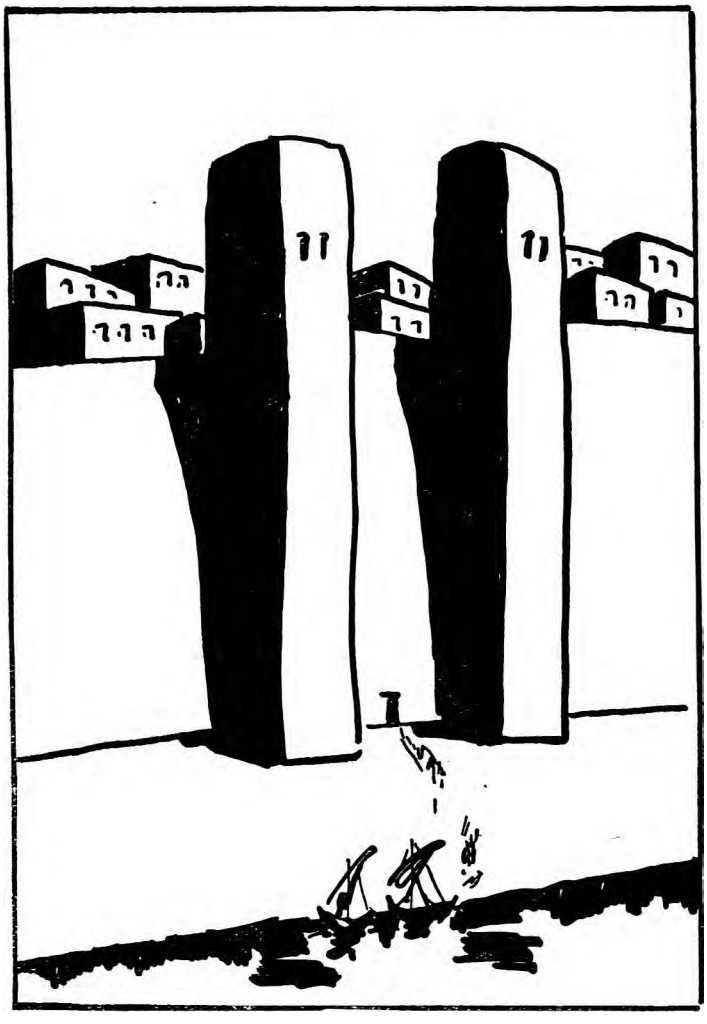

NINEVE.

Het leek in velerlei opzicht op een schip met te veel masten en zeilen en een te kleine romp. Er waren te veel soldaten en te weinig boeren, te veel generaals en te weinig kooplieden.

De koning en de edelen werden heel rijk, maar de groote massa leefde in armoede en ellende. Geen oogenblik was er rust en vrede in het land. Altijd was men aan het vechten tegen den een of anderen vorst, waar dan ook, om redenen waar de onderdanen niet erg veel belang in stelden. Zoo werden door deze voortdurende en uitputtende oorlogen eindelijk de meeste Assyrische soldaten gedood of verminkt, en de koning zag zich ten slotte genoodzaakt vreemdelingen in dienst te nemen. Deze vreemdelingen voelden niet heel veel voor hun onmenschelijke meesters, die hun huizen hadden verwoest en hun kinderen gestolen, en daarom vochten zij slecht.

Het leven aan de Assyrische grens werd weldra hoogst onveilig.

Onbekende stammen deden voortdurend

aanvallen op de noordelijke grenzen. Eén van deze stammen heette de Kimmeriërs. Als wij het eerst van hen hooren bewonen deze Kimmeriërs de uitgestrekte vlakte achter het noordelijke bergland. Homerus beschrijft hun gebied in zijn verhaal van de omzwervingen van Odysseus en hij vertelt ons dat het een land was „altijd gehuld in diepe duisternis". Het was een ras van blanken, en zij waren uit hun vroegere woonplaatsen verdreven door weer een andere groep Aziatische zwervers, de Scythen.

De Scythen waren de voorouders van de tegenwoordige Kozakken en reeds in het grijs verleden waren zij beroemd om hun paardrijkunst.

De Kimmeriërs, in het nauw gebracht door de Scythen, staken over van Europa naar Azië en veroverden het land van de Hittieten. Vervolgens verlieten zij het bergland van Klein-Azië en daalden af in de vlakte van Mesopotamië, waar zij een vreeselijke verwoesting aanrichtten onder de ver-

armde volkeren van het Assyrische keizerrijk.

Nineve riep vrijwilligers op om dezen inval te stuiten. Haar vermoeide en afgesloofde regimenten trokken noordwaarts — toen de tijding hen bereikte van een nog dreigender gevaar.

Gedurende vele jaren had een kleine stam van Semitische nomaden, Chaldeeën geheeten, rustig en vredig geleefd in het noordoostelijk deel van de vruchtbare vallei in het land genaamd Ur. Plotseling echter waren deze Chaldeeën op het oorlogspad getrokken en begonnen zij een veldtocht tegen de Assyriërs.

Van alle kanten aangevallen was de Assyrische staat, die nimmer op goeden voet gekomen was met één enkelen nabuur, ten ondergang gedoemd, vooral toen de Meden zich onafhankelijk wisten te maken.

Toen Nineve viel in 606 v. Chr. en het vervloekte schathuis, gevuld met den plunder van eeuwen, ten lange leste verwoest was,

heerschte er vreugde in elke hut en in elk dorp van de Perzische golf tot aan den Nijl.

En toen de Grieken enkele menschenleeftijden later den Eufraat bezochten en vroegen wat die ruïnes, bedekt met onkruid, toch wel beteekenden, wist niemand hun dat nog te vertellen.

Elkeen had zich gehaast om zelfs den naam van de stad te vergeten, die zoo'n gruwelijke tyrannie had uitgeoefend en allen zoo wreedaardiglijk had onderdrukt.

Babylon aan den anderen kant, dat zijn onderdanen altijd op gansch andere wijze had geregeerd, keerde nu tot nieuw leven terug.

Gedurende de lange regeering van den wijzen koning Nebukadnezar werden de oude tempels weder opgebouwd. Groote paleizen verrezen in korten tijd; in de geheele vallei werden nieuwe kanalen gegraven om de velden te irrigeeren.

Lastige buren werden streng gestraft. Van Egypte werd een gewone grensstaat gemaakt

DE VERWOESTING VAN NINEVE.

en Jeruzalem, de hoofdstad van de Joden, werd verwoest. De Heilige Boeken van Mozes werden geroofd en vele duizenden Joden moesten in ballingschap den machtigen koning van Babylon naar zijn hoofdstad volgen, als gijzelaars van het goede gedrag dergenen die in Palestina achter mochten blijven.

Babylon ontwikkelde zich nu snel en werd weldra één van de zeven wonderen uit de oudheid.

Boomen werden geplant langs de oevers van den Eufraat.

Op de uitgestrekte muren van de stad liet men bloemen groeien en na een paar jaren scheen het wel alsof honderden tuinen van de daken der oude stad naar beneden hingen.

Zoodra de Chaldeeën hun nieuwe hoofdstad gemaakt hadden tot een soort permanente wereld-tentoonstelling, wijdden zij alle aandacht aan kunst en wetenschappen.

Evenals alle woestijnbewoners toonden zij groote belangstelling voor de sterren, die hen

's-nachts zoo veilig hadden geleid door de onbegaanbare uitgestrektheden van de woestijn.

Zij bestudeerden den hemel en gaven namen aan de 12 teekenen van den dierenriem. Zij ontwierpen kaarten van den hemel en ontdekten de eerste vijf planeten. Aan deze gaven zij de namen van hun goden. Toen de Romeinen Mesopotamië veroverden veranderden zij deze Chaldeesche namen in het Latijn. Zoo komt het dat wij heden ten dage nog spreken van Jupiter, en Mars en Mercurius en Saturnus.

Zij verdeelden den equator in 360 graden, den dag in 24 uren en het uur in 60 minuten. En alle eeuwen door heeft men deze oude Babylonische uitvinding nimmer kunnen verbeteren.

Zij bezaten geen uurwerken, maar maten den tijd af naar de schaduw van den zonnewijzer.

Zij gebruikten zoowel het decimale als het duodecimale systeem (thans gebruiken wij

DE CHALDEEËN.

alleen nog het decimale systeem, wat eigenlijk jammer is). Aan het duodecimale systeem (vraag maar eens aan je vader wat dat precies beteekent) danken wij de 60 minuten en de 60 seconden en de 24 uur. Zooiets zouden wij in onze dagen nooit hebben bedacht. Dan zouden wij ongetwijfeld den dag en den nacht verdeeld hebben in 20 uren, het uur in 50 of in 100 minuten en de minuut weer in 100 seconden, overeenkomstig de strenge regels van ons tientallig stelsel.

De Chaldeeën waren er ook reeds toe gekomen om geregeld tusschen de drukke werkdagen een rustdag in te voegen.

Toen zij het jaar in weken verdeelden bepaalden zij daarbij dat zes dagen van arbeid steeds gevolgd zouden worden door één dag, gewijd aan „den vrede van de ziel".

Het is wel heel jammer dat het centrum van zooveel vernuft en zooveel noesten vlijt niet lang kon blijven bestaan. Maar zelfs het genie van een aantal wijze koningen kon het

oude volk van Mesopotamië niet meer redden van uiteindelijken ondergang.

De Semitische wereld was oud en afgeleefd geworden.

De tijd was gekomen voor een nieuw menschenras.

In de zevende eeuw vóór Christus verliet een Indo-Europeesche volksstam, genaamd de Perzen (straks zal ik daar nog meer van vertellen), zijn weideplaatsen in het hooge bergland van Iran en daalde af in de vruchtbare vallei.

De stad Babylon werd zonder al te veel moeite veroverd.

Nabonidus, de laatste Babylonische koning, die meer aandacht had geschonken aan godsdienstige problemen dan aan de verdediging van zijn eigen land, vluchtte.

Een paar dagen later stierf zijn kleine zoon, die achtergebleven was.

Cyrus, de Perzische koning, begroef dit kind met groote eer en riep zichzelf toen uit

tot wettigen opvolger van de oude vorsten van Babylonië.

Mesopotamië had opgehouden een zelfstandige staat te zijn.

Het werd een Perzische provincie, geregeerd door een Perzischen „satraap" of stadhouder.

Wat Babylon betreft, toen de koning deze stad niet langer als zijn residentie gebruikte verloor zij weldra alle beteekenis en werd ten slotte niet meer dan een dorp.

In de vierde eeuw vóór Christus beleefde zij echter nog eenmaal dagen van glorie.

Het was in het jaar 326 v. Chr. dat Alexander de Groote, de jonge Griek, die zoo juist Perzië en Indië en Egypte en vrijwel elk ander deel van de bekende wereld had veroverd, de oude stad met zijn heilige herinneringen bezocht. Hij wilde deze oude, gewijde stad gebruiken als achtergrond voor zijn jongen, nieuwbakken roem. Zoo begon hij het paleis weer op te bouwen en beval dat

de ruïnes der oude tempels opgeruimd moesten worden.

Maar helaas, hij stierf onverwachts in de groote feestzaal van Nebukadnezar en daarna kon niets Babylon nog van algeheelen ondergang redden.

Zoodra één van Alexanders generaals, Seleukus Nikator, zijn plannen ten uitvoer begon te brengen om een nieuwe stad te stichten aan den mond van het kanaal, dat den Tigris en den Eufraat verbond, was het lot van Babylon bezegeld.

Een klei-tablet uit het jaar 275 v. Chr. verhaalt ons hoe de laatste Babyloniërs gedwongen waren hun tehuis te verlaten en naar de nieuwe nederzetting te trekken, die Seleucia heette.

Ook toen bleven enkele getrouwen de oude heilige plaatsen nog bezoeken, die nu bewoond waren door wolven en jakhalzen.

Maar de groote meerderheid van het volk bekommerde zich bitter weinig meer om de half vergeten godheden van een afgesloten

tijdperk en maakte een praktischer gebruik van deze vroegere woonplaats.

Zij gebruikten ze als steengroeven voor den opbouw van nieuwe steden.

Bijna twintig eeuwen lang was Babylon het groote geestelijke en wetenschappelijke centrum geweest van de Semitische wereld en honderden generaties hadden met heiligen eerbied en bewondering naar deze stad opgezien.

Zij was het Parijs en London en New-York van de oude wereld.

Heden ten dage echter toonen nog slechts enkele groote heuvels aan, waar haar ruïnes onder het zand van de aansluipende woestijn begraven liggen.

12. HET VERHAAL VAN MOZES.

Hoog boven de wazige lijn van den ver verwijderden horizon kon men duidelijk een kleine stofwolk waarnemen. De Babylonische boer, die werkte op de arme boerderij aan den rand van de vruchtbare vallei, zag het wel.

„Alweer tracht een vreemde stam ons land binnen te dringen", zeide hij tot zichzelf. „Maar zij zullen het niet ver brengen. De soldaten van den koning zullen hen wel hun bekomst geven."

En hij had gelijk. De grenswacht verwelkomde de ongewenschte bezoekers met getrokken zwaard en maakte hun spoedig duidelijk dat zij hun geluk elders moesten beproeven.

Zij trokken dus verder westwaarts, volgden eerst nog de grenzen van het Babyloni-

sche rijk en zwierven toen verder door tot zij de kusten van de Middellandsche zee bereikten.

Daar vestigden zij zich, verzorgden hun kudden en zetten de eenvoudige leefwijze van hun voorouders, die in het land Ur gewoond hadden, voort.

Toen kwam er een tijd van langdurige droogte, zoodat er niet genoeg eten meer was voor mensch en dier, en zij gedwongen waren naar nieuwe weideplaatsen uit te zien of daar ter plaatse den hongerdood te sterven.

Wederom trokken dus deze schaapherders (die Hebreeën heetten) met hun huisgezinnen verder en vonden een nieuwe woonplaats aan de oevers van de Roode Zee, bij het land Egypte.

Maar honger en gebrek volgden hen ook hier en ten slotte moesten zij wel naar de Egyptische overheid gaan en om voedsel vragen, wilden zij niet van gebrek omkomen.

De Egyptenaren hadden sinds langen tijd dezen hongersnood voorzien. Zij hadden

groote voorraadschuren gebouwd, die geheel gevuld waren met het overschot van de laatste zeven vette jaren. Dit koren werd nu verdeeld onder het volk.

Een voedsel-dictator was aangesteld om het gelijkelijk uit te deelen aan armen en rijken. Zijn naam was Jozef en hij hoorde tot het volk van de Hebreeën. Ge moet zelf in het Oude Testament het mooie verhaal maar eens nalezen, hoe Jozef, door zijn broeders verkocht en als slaaf naar Egypte gevoerd, daar ten slotte Onderkoning van den grooten Farao was geworden, de zeven vette en ook de zeven magere jaren naar aanleiding van een droom van Farao had voorspeld, en zoo duizenden menschen van een wissen dood redde.

Toen de uitgehongerde Hebreeën voor Jozef verschenen met hun verzoek om voedsel, herkende Jozef terstond zijn verwanten.

Maar hij was een edelmoedig man.

Hij had hun reeds lang in zijn hart vergeven en was allerminst haatdragend.

Hij wreekte zich dus niet op hen, die hem vroeger zoo'n vreeselijk onrecht hadden aangedaan, maar hij gaf hun koren, ja, stond hun zelfs toe om zich met hun kudden te vestigen in Egypte en daar een gelukkig en ongestoord leven te leiden.

Vele eeuwen lang leefden nu deze Hebreeën (thans meer bekend onder den naam van Joden) in het oostelijk deel van hun aangenomen vaderland, en hadden over niets te klagen.

Toen echter greep er een groote verandering plaats.

Een plotselinge opstand ontnam aan de Hyksos-koningen hun macht en dwong hen het land te verlaten. Wederom werden de Egyptenaren heer en meester in eigen huis. Zij hadden de vreemdelingen altijd met een scheel oog aangezien. De meer dan honderd jaren van onderdrukking door een troep

Arabische herdersvorsten, hadden dit gevoel van haat tegen alles wat uitheemsch was niet weinig vermeerderd.

De Joden aan den anderen kant hadden steeds op vriendschappelijken voet gestaan met de Hyksos, die aan hen immers eenigszins verwant waren. Dit was genoeg om hen tot verraders te stempelen in het oog van de Egyptenaren.

Jozef leefde niet langer om zijn volk te beschermen.

Na korten strijd werden zij weggevoerd uit hun oude woonplaats en naar het hart van het land gebracht. Daar werden zij als slaven behandeld. Jaar in jaar uit moesten zij nu als gewone daglooners hard zwoegen. Zij moesten steenen aandragen en tichelsteenen bakken voor de openbare gebouwen. Men dwong hen wegen aan te leggen en kanalen te graven om het water van den Nijl naar de afgelegen Egyptische boerderijen te voeren.

Zij hadden ontzettend te lijden onder de

harde behandeling, die men hen aandeed en dreigden ten slotte allen moed te verliezen.

Gelukkig kwam ook voor hen eindelijk de dag der bevrijding.

Er leefde toen ter tijd een jonge man, Mozes geheeten. Hij was met een scherp verstand begaafd en had door toevallige omstandigheden een goede opvoeding genoten.

Als kind was hij te vondeling gelegd, omdat zijn moeder vreesde dat hij, zooals andere jonge kinderen der Hebreeën, meedoogenloos door de Egyptenaren vermoord zou worden. De dochter van Farao had hem gevonden en zoo was hij opgegroeid aan het hof van den koning, waar hij natuurlijk een uitstekende opvoeding had genoten.

Hoe licht zou deze weelderige opvoeding hem week en verwijfd hebben kunnen maken. Maar dit bleek geenszins het geval. Ook had hij zijn oude landgenooten niet vergeten. Het gevoel voor recht en onrecht was scherp in hem ontwikkeld.

Dit bleek duidelijk toen Mozes op een goe-

den dag zag hoe een Egyptenaar één van zijn landgenooten mishandelde.

Dit kon hij niet lijdelijk aanzien. In jeugdige heethoofdigheid liep hij toe en sloeg den Egyptenaar.

Maar de slag kwam wat al te hard aan en de Egyptenaar viel dood neer.

Zoo'n moord op een inwoner was ook in die dagen iets vreeselijks en Mozes wist maar al te goed dat hij als Hebreeër geen genade had te wachten van de Egyptenaren, die op alle mogelijke wijze de Joden onderdrukten.

Hij moest vluchten. Gelukkig wist hij te ontsnappen naar het land van zijn voorouders, naar de Midianitische woestijn, gelegen aan de oostelijke oevers van de Roode Zee, waar de Joden eeuwen vroeger hun kudden hadden geweid.

Een vriendelijke priester, genaamd Jethro, nam hem in zijn huis op en gaf hem één van zijn zeven dochters, Sippora, tot vrouw.

In de eenzaamheid van de uitgestrekte

zandvlakte werd Mozes zich nu bewust van zijn levensroeping.

Zijn volk was afgedwaald van de groote beginselen, waardoor hun voorouders zich onder zoovele gevaren steeds hadden laten leiden. Zij hadden, gedragen door het geloof in Jahwe, hun God, eindeloos rondgezworven, steeds Zijn roepstem volgende.

Zij hadden in tenten geleefd en hadden eenvoudig voedsel gegeten. Zij waren eerlijke, oprechte menschen geweest, tevreden met hun klein bezit.

Dit alles echter was geheel veranderd sinds zij kennis hadden gemaakt met de beschaving van Egypte. Zij hadden het geloof in hun eigen nationale roeping, dat hun vaders en grootvaders bezieling had gegeven, verloren.

Zij hadden het punt bereikt waar het leven en de weelde van de steden, hier en daar gepaard gaande met toenemende armoede, dreigde hen geheel te gronde te richten, zoowel individueel als gemeenschappelijk.

Ook waren zij vreemde godheden gaan aanbidden in de schitterende tempels van de Egyptenaren en hadden zij vreemde zeden en gebruiken overgenomen.

Mozes besloot nu als redder van zijn volk op te treden. Hij keerde terug tot het geloof in de almacht van Jahwe. Toen hij geheel overtuigd was van zijn goddelijke roeping aanvaardde hij de reusachtige taak om een geheel volk te verplaatsen, uit te leiden uit het land van slavernij, door de eindelooze uitgestrektheden van het woestijngebied van Sinaï.

Toen de Egyptenaren echter merkten wat zijn bedoeling was, waren zij meer dan ooit op hun hoede. Koning Farao was doof voor zijn zeer dringende smeekbeden. De arme werklieden in de koninklijke tichelbakkerijen werden nu nog wreeder behandeld dan vroeger en nog zorgvuldiger bewaakt.

De Joden zelf luisterden ook niet naar hem en weigerden tot de daad over te gaan, toen hij trachtte hen te overtuigen dat Jahwe zelf

hen riep, dat zij het land van slavernij en vreemdelingschap moesten verlaten, indien de belofte, gegeven aan Abraham, dat Israël eenmaal een groot volk zou worden, nog ooit in vervulling zou gaan.

De jaren van onderdrukking hadden hun geloof gebroken. Zij twijfelden aan de macht van hun god. Zij waren veeleer geneigd maar rustig slaven te blijven.

Jahwe liet zijn getrouwen dienaar in dit beslissende uur echter niet in den steek. Hij teisterde Egypteland door vreeselijke plagen.

Farao wilde eerst gedeeltelijk toegeven. Maar Mozes bleef op zijn stuk staan, totdat Farao ten slotte het geheele volk der Joden liet trekken.

Ook toen had hij nog berouw van zijn eenmaal gegeven woord en zette met zijn leger de vluchtelingen achterna, maar bij de Roode Zee werd zijn geheele leger vernietigd en de Joden konden veilig ontsnappen.

Zij betraden nu de woestijn. Zij waren vrij,

maar gedurende veertig lange jaren zouden zij door de wildernis moeten rondzwerven.

Eerst trokken zij oostwaarts tot zij kwamen aan den voet van den berg Sinaï, den hoogen top, geheeten naar Sin, den Babylonischen maangod. Daar begon Mozes in alle ernst aan zijn nieuwe taak. Immers hij wist dat Jahwe van hem verlangde dat hij het volk niet alleen naar een nieuw land zou brengen, maar dat hij ook den staat geestelijk opnieuw op zou bouwen en het geloof in één eenigen God, Jahwe, die hen met machtigen arm uit Egypteland had uitgeleid, voor goed bij hen ingang zou doen vinden.

Gedurende zijn eenzaam leven in de woestijn was hij vaak neergeknield in eerbied voor de kracht van dezen grooten God, die op de bergen in den storm dondert, dien God, die in den hoogen hemel heerscht en van wien de gewone schaapherders zich diep afhankelijk voelden. Door hetgeen Mozes aan de Joden omtrent hem leerde, werd Hij de

eenige Heer en Meester van het Joodsche volk.

Eens op een dag verdween Mozes onverwacht uit de legerplaats der Joden. Men mompelde dat hij weggegaan was met twee ruw uitgehouwen steenen tafelen. Dien dag was de top van den berg aan aller oog onttrokken door dikke donderwolken.

Maar zie, toen Mozes terugkeerde waren op die steenen de woorden neergeschreven die Jahwe te midden van donder en bliksem tot zijn volk had gesproken. Van dien dag af erkenden alle Joden Jahwe als hun oppersten Heer, die hun leven in Zijn hand houdt, den eenigen waarachtigen God, die hun door de wijze voorschriften, neergelegd in de Tien Geboden, wilde leeren hoe zij een heilig leven konden leiden.

Zoo volgden zij Mozes dan ook toen hij hen verder leidde door de woestijn. Zij gehoorzaamden als hij hun zeide wat zij moesten eten en drinken en waar zij voor op moesten passen om hun gezondheid in dat heete

klimaat niet te schaden. Allerlei wijze lessen en veel goeden raad gaf Mozes hun.

Ten slotte bereikten zij na vele jaren te hebben rondgezworven een land, dat er liefelijk en welvarend uitzag. Het heette Palestina, dat wil zeggen het land van de Filistijnen. De Joden maakten zich toen op om dit beloofde land te gaan veroveren.

Maar Mozes zelf was daarbij niet meer hun leider. De heuvelen en vlakten van Palestina had hij vanuit de verte nog mogen aanschouwen; toen waren zijn moede oogen voor altijd gesloten.

Hij had hard en trouw gewerkt, zooals hij meende dat Jahwe van hem verlangde. Niet alleen had hij zijn broederen van de vreemde slavernij verlost, en hen geleid naar een land waar zij vrij en onafhankelijk zouden kunnen leven, maar aan hem was het ook te danken, dat de Joden het eerste volk waren, die één eenigen God aanbaden.

14 MOZES AANSCHOUWT HET HEILIGE LAND.

13. JERUZALEM, DE STAD VAN DE WET.

Palestina is een smalle strook land, gelegen tusschen het bergland van Syrië en de wateren van de Middellandsche Zee. Sinds onheugelijke tijden was het bewoond, maar wij weten niet veel af van de eerste bewoners, de zoogenaamde Kanaänieten.

Deze Kanaänieten behoorden tot het Semitische ras. Hun voorouders waren, evenals de Joden en de Babyloniërs een rondzwervende woestijn-stam geweest. Maar toen de Joden Palestina bereikten, leefden de Kanaänieten reeds in steden en dorpen. Zij waren niet langer schaapherders. Zij waren handelslieden geworden, en in de Joodsche taal beteekende Kanaäniet en koopman dan ook spoedig vrijwel hetzelfde.

Zij hadden sterke steden gebouwd, die zij met hooge muren hadden omringd en waren

natuurlijk heelemaal niet van plan de Joden daar toe te laten. Zoo dwongen zij hen op het open veld te blijven en zich een woonplaats te zoeken in de grasvlakten der valleien.

Gewapenderhand veroverden de Joden nu een aantal steden; op den duur echter werden zij met de Kanaänieten toch goede vrienden. Dat was wel begrijpelijk, want zij behoorden tot hetzelfde ras. Bovendien vreesden zij een gemeenschappelijken vijand en alleen door eendracht zouden zij erin kunnen slagen het land te verdedigen tegen deze gevaarlijke buurlieden. Dat waren de Filistijnen.

De Filistijnen behoorden tot een geheel ander ras en mochten zich eigenlijk in Azië heelemaal niet thuis voelen. Zij waren Europeanen en hun oorspronkelijke woonplaats was het eiland Creta geweest. Wanneer zij zich hadden gevestigd langs de kusten van de Middellandsche zee is geheel onzeker, omdat wij heelemaal niet weten wanneer de Indo-Europeesche invallers hen van hun eiland verdreven hadden. Ook bij de Egypte-

naren, die hen „Purati" noemden, had hun komst een groote opschudding veroorzaakt. En toen de Filistijnen op het oorlogspad trokken hadden alle volkeren van West-Azië groote legers uitgezonden ter verdediging van hun grenzen.

Wat nu de oorlog betreft tusschen de Filistijnen en de Joden, deze duurde eigenlijk eindeloos. Want, ofschoon David Goliath versloeg (die een volledige wapenrusting droeg, wat iets heel bijzonders was in die dagen, iets wat ongetwijfeld geïmporteerd was uit Creta, waar de kopermijnen van de oude wereld gevonden werden) en ofschoon Simson duizenden Filistijnen doodde, toen hij zichzelf en zijn vijanden begroef onder den ineenstortenden tempel van Dagon, bleken de Filistijnen toch telkens weer meer dan opgewassen tegen de Joden en nimmer slaagden de Hebreeën erin om één van de havens aan de Middellandsche Zee in hun bezit te krijgen.

De Joden waren dus wel genoodzaakt om

zich tevreden te stellen met de valleien in het oosten van Palestina en daar, bovenop een heuvel, bouwden zij hun hoofdstad.

De naam van deze stad was Jeruzalem. Eeuwenlang was deze stad één der meest gewijde plekken van de geheele oostersche wereld.

In het grijze, onbekende verleden was Jeruzalem (of Huis des Vredes), een kleine versterkte grenspost van de Egyptenaren, die vele kleine wachtposten en vestingen op de heuvelrijen van Palestina hadden gebouwd om hun grens te verdedigen tegen aanvallen uit het oosten.

Na de ineenstorting van het Egyptische keizerrijk was een stam uit de buurt, de Jebusieten, naar de verlaten stad getrokken. Toen volgden de Joden, die de stad veroverden na langen strijd, en koning David verhief de plaats tot zijn residentie.

Zoo schenen dan ten laatste na lange jaren rondzwerven de tafelen der Wet een rustplaats te hebben gevonden. Salomo, de wijze

JERUZALEM.

koning, besloot een prachtigen tempel te bouwen. Wijd en zijd trokken zijn afgezanten door de geheele bekende wereld om overal kostbaar hout en edele metalen bijeen te zoeken.

De geheele natie werd aangespoord om geld en goed te offeren en dit huis van God tot een Hem waardig verblijf te maken. Hooger en hooger rezen de muren van den tempel, die de heilige wetten van Jahwe voor alle eeuwigheid moesten behoeden.

Maar helaas, deze eeuwigheid bleek van korten duur. Vreemde indringers als zij zelf waren te midden van afgunstige volksstammen, aan alle kanten omringd door vijanden, voortdurend bestookt door de Filistijnen, konden de Joden hun onafhankelijkheid niet lang handhaven.

Zij vochten dapper, maar hun kleine staat, verzwakt door binnenlandschen twist en oneenigheid, viel als een gemakkelijke prooi voor de Assyriërs, de Egyptenaren en de Chaldeeën. En toen Nebukadnezar, de

koning van Babylon, in het jaar 586 v.Chr. Jeruzalem innam, verwoestte hij de stad en den tempel met al zijn schatten en heiligdommen.

Zoo spoedig zij maar konden gingen de Joden aan het werk om het heilige gebouw weer op te richten. Maar de dagen van Salomo's glorie waren voorbij. De Joden waren nu onderworpen aan een vreemd, uitheemsch ras. Zij waren geheel verarmd. Zeventig jaar duurde het aleer het gebouw eenigszins hersteld werd. Het bleef toen gedurende 300 jaren staan, maar daarna volgde een tweede inval. Wederom verlichtten de roode vlammen van het brandende gebouw den avondhemel van Palestina.

Toen het ten tweeden male weer werd opgebouwd, omringde men het door twee hooge muren met nauwe poorten, en verscheidene binnenhoven werden eraan toegevoegd, om aldus een al te plotselingen overval in de toekomst onmogelijk te maken.

Maar de eene tegenslag na de andere trof

Jeruzalem. In het jaar 63 vóór de geboorte van Christus namen de Romeinen, onder aanvoering van Pompejus de Joodsche hoofdstad in. Praktische, nuchtere menschen als zij waren, voelden zij niet al te veel voor deze oude stad met haar kromme, donkere straatjes en ongezonde woningen. Zij ruimden al dezen rommel (zooals zij het beschouwden) weg, en richtten toen nieuwe kazernes op en andere groote openbare gebouwen, die volgens hun meening in een belangrijke stad niet mochten ontbreken.

De tempel, die toch tot niets meer diende (altijd volgens hun oordeel) bleef dus verlaten en veronachtzaamd liggen, tot aan de dagen van Koning Herodes. Deze was koning der Joden bij de gratie van het Romeinsche zwaard, en werd door zijn ijdelheid geprikkeld om de oude glans en glorie van lang vervlogen tijden weer te doen herleven.

Half willig, half onwillig gehoorzaamde het onderdrukte volk aan de bevelen van een vorst, dien zij niet zelf gekozen hadden en

hielpen bij den opbouw. Toen deze eindelijk klaar was brak weldra een nieuwe opstand uit, ditmaal tegen de gehate Romeinsche belasting-ontvangers. De tempel viel als eerste offer van dit oproer. De soldaten van keizer Titus staken dit bolwerk van het oude Joodsche geloof in brand. De stad Jeruzalem zelf werd echter nog gespaard. Dit alles geschiedde in 70 n. Chr.

Maar Palestina bleef voortdurend het tooneel van onrust en strijd.

De Romeinen, die zich tot taak stelden om met alle volkeren, die zij hadden onderworpen, op goeden voet te blijven, en die over een gebied heerschten, waar duizend verschillende godheden werden aangebeden, wisten niet goed wat zij met de Joden moesten aanvangen. Zij begrepen het Joodsche karakter heelemaal niet. De uiterste verdraagzaamheid (gebaseerd op onverschilligheid) was het fundament waarop Rome haar keizerrijk had opgebouwd. Zij was daarin wonderwel geslaagd. In de uit-

oefening van hun godsdienst lieten de Romeinsche stadhouders de onderworpen volkeren volkomen vrij. Alles wat zij vroegen was, dat een beeld of plaat van den keizer in de verschillende tempels geplaatst werd. Dit was niet veel meer dan een formaliteit en had geen verdere beteekenis. Maar voor het gevoel van de Joden was dit toch heiligschennis. Zij konden hun Heilige der Heiligen niet laten ontwijden door een gesneden beeld van een Romeinschen keizer.

Dus weigerden zij.

De Romeinen hielden aan. Het was ten slotte een zaak van niet al te groot gewicht, maar zij konden er toch niet in berusten dat de Joden zoo hardnekkig bleven weigeren.

De toestand werd steeds meer gespannen. 52 jaar na het oproer onder keizer Titus, kwamen de Joden wederom in opstand.

Ditmaal besloten de Romeinen om kordaat op te treden en geen half werk te doen.

Jeruzalem werd verwoest.

De tempel brandde af.

Een nieuwe Romeinsche stad, Aelia Capitolina geheeten, werd gesticht op de ruïnes van de oude stad van Salomo.

Een heidensche tempel, gewijd aan den godsdienst van Jupiter, verrees ter plaatse waar vroeger bijna duizend jaar lang de vrome Joden Jahwe hadden vereerd.

De Joden zelf werden verdreven en moesten hun oude tehuis, de woonplaats van hun voorouders, verlaten.

Sindsdien bleven zij rondzwerven over de geheele aarde.

Maar de heilige wetten behoefden thans gelukkig niet langer de bescherming van den koninklijken tempel.

Daar was in het volk der Joden één geboren, die de oude wet op heerlijke wijze in vervulling had doen gaan, Jezus, de groote Profeet uit Nazareth. In dit kleine boekje kan ik helaas van hem niet meer vertellen. Ge moet dat alles liever zelf nalezen in den Bijbel.

14. DAMASCUS, DE STAD VAN DEN HANDEL.

De oude steden van Egypte zijn geheel verdwenen van den aardbodem.

Nineve en Babylon zijn totaal verwoest. Slechts enkele steenhoopen en ruïnes wijzen nog de plaats aan waar deze machtige residenties vroeger stonden.

Eén stad alleen heeft alle tijden overleefd.

Dat is Damascus.

Binnen haar vier groote poorten en haar sterke muren hebben de menschen gedurende vijfduizend achtereenvolgende jaren geleefd, en de „Straat genaamd de Rechte" de voornaamste handelsstraat in de binnenstad, heeft het komen en gaan gezien van honderd en vijftig menschengeslachten.

Het kleine Damascus begon zijn loopbaan als grensvesting van de Amorieten, dat be-

roemde woestijnvolk, waaruit ook de groote koning Hammoerapi geboren is.

Toen de Amorieten verder oostwaarts trokken naar de vallei van Mesopotamië om het koninkrijk van Babylon te stichten, bleef Damascus bestaan als een handelspost met de wilde Hittieten, die in het bergland van Klein-Azië woonden.

Na verloop van tijd smolten zijn oorspronkelijke bewoners samen met een andere Semitische stam, de Arameeërs geheeten. De stad zelf echter veranderde niet van karakter.

Zij bleef gedurende al haar lotswisselingen een belangrijk handelscentrum, gelegen aan den grooten heirweg van Egypte naar Mesopotamië, op een kleine week afstand van de havens aan de Middellandsche Zee.

Groote generaals, beroemde staatslieden of machtige koningen zijn er niet geboren. Zij veroverde geen bunder van het omliggende land.

Maar zij dreef handel met de geheele wereld en bood een veilig tehuis aan koop-

lieden en kunstenaars. En mede daardoor verspreidde haar taal zich over een groot gedeelte van West-Azië.

De handel streeft altijd naar een vlugge en praktische wijze van gemeenschap tusschen verschillende volkeren. Het ingewikkelde spijkerschrift van de oude Soemeriërs was veel te tijdroovend voor de Arameesche kooplieden. Zij bedachten een nieuw alphabet, dat men veel vlugger kon schrijven dan de oude keil-vormige figuren van Babylon.

De taal van de Arameeërs verspreidde zich overal waar zij hun handelsbetrekkingen aanknoopten.

Het Arameesch werd aldus het Engelsch van de Oude Wereld. In de meeste steden van Mesopotamië verstond men het even gemakkelijk als de landstaal.

In sommige landen nam het feitelijk de plaats in van het oude stam-dialect.

En toen Jezus tot de menigte sprak gebruikte hij niet de oude Joodsche taal, waarin

Mozes zijn wetten had opgesteld voor zijn tochtgenooten in de woestijn.

Hij sprak in het Arameesch, de taal van den koopman, wat de taal was geworden van het eenvoudige volk in de oude wereld aan de Middellandsche Zee.

15. DE PHOENICIËRS, DIE VOORBIJ DEN HORIZON ZEILDEN.

Een voortrekker is een onverschrokken man, die zich laat stuwen door den moed van zijn eigen nieuwsgierigheid.

Misschien leeft hij aan den voet van een hoog gebergte. Zoo doen duizenden anderen. Zij echter laten den berg met rust en bekommeren zich daar niet verder om.

Maar dat bevredigt den voortrekker niet. Hij wil weten welke geheimzinnigheden er verborgen liggen achter die hooge toppen. Liggen daar weer andere bergen achter of misschien ook een vlakte? Rijst het plotseling met steile rotsen omhoog uit de donkere golven? Of kan men van daaruit zijn blik laten gaan over een uitgestrekte woestijn?

Op een goeden dag verlaat de echte voor-

trekker zijn gezin en alle gemakken van zijn tehuis om er op uit te trekken en een antwoord op deze vragen te zoeken.

Misschien keert hij na verloop van tijd terug om zijn ervaringen mede te deelen aan zijn verwanten. Misschien ook wordt hij gedood door een lawine. Dan keert hij nooit terug en de buren schudden hun wijze hoofden en zeggen: „Hij heeft zijn verdiende loon, waarom bleef hij ook niet rustig bij ons thuis?"

Maar de wereld heeft zulke menschen noodig. Vaak richt men, zij het ook vele jaren na hun dood, wanneer anderen de vruchten van hun ontdekking hebben geplukt, een standbeeld voor hen op met een toepasselijk opschrift.

Schrikwekkender nog dan het hooge gebergte is de wazige lijn van den verren horizon. Daar schijnt wel het einde van de wereld zelf te zijn. De hemel moge hun genadig zijn die doordringen tot voorbij deze lijn, waar hemel en water elkander schijnen

TOT AAN DEN HORIZON!

te ontmoeten, waar alles donkere wanhoop is en dood.

Eeuwen en eeuwen nadat de mensch zijn eerste onhandige booten had gebouwd, bleef hij toch nog in zicht van de bekende kust en waagde hij zich niet tot aan den horizon.

Toen kwamen de Phoeniciërs, die zulk een vrees niet kenden. Zij voeren voort tot waar zij geen land meer zagen, de onbekende wereld tegemoet. En plotseling veranderde de verboden oceaan in een prachtigen heirweg voor den handel. De gevaarlijke bedreiging van den horizon werd een mythe.

De Phoenicische zeevaarders waren Semieten. Hun voorouders hadden gewoond in de woestijn van Arabië, evenals de Babyloniërs, de Joden en vele anderen. Maar toen de Joden Palestina hadden bezet vertoonden de steden van de Phoeniciërs reeds teekenen van ouderdom.

Er waren twee Phoenicische handelsmiddelpunten. Het eene heette Tyrus en het andere Sidon. Beide waren gebouwd op de

hooge rotsen aan de kust en algemeen vertelde men dat geen vijand ze ooit in zou kunnen nemen. Wijd en zijd zeilden hun schepen uit om de producten van de Middellandsche Zee ten bate van het volk van Mesopotamië bijeen te garen.

Eerst bezochten de zeelieden slechts de ver afgelegen kusten van Frankrijk en Spanje om daar handel te drijven met de inboorlingen. Dan haastten zij zich weer huiswaarts met graan en metaal. Later bouwden zij versterkte posten langs de kusten van Spanje, Italië en Griekenland en de ver afgelegen Scilly-eilanden, waar het waardevolle tin gevonden werd.

In de oogen van de onbeschaafde bewoners van Europa was zoo'n handelskolonie een droom van schoonheid en weelde. Zij vroegen of zij vlak onder de muren ervan mochten leven om te kunnen genieten van het heerlijke gezicht wanneer de schepen met volle zeilen de haven binnenkwamen, en de

DE PHOENICIERS.

vurig verlangde koopwaar van het onbekende oosten meebrachten.

Langzamerhand verlieten zij hun hutten om ook zelf kleine houten huizen te bouwen rondom de Phoenicische vestingen. Aldus groeiden vele handelskolonies uit tot een marktplaats voor de menschen uit den geheelen omtrek.

Heden ten dage zijn groote steden als Marseille en Cadix nog trotsch op hun Phoenicische afkomst. Ook Carthago, op de noordkust van Afrika, dat later de groote mededingster van het machtige Rome werd, was een Phoenicische nederzetting. Maar de oude moedersteden Tyrus en Sidon zijn reeds 2000 jaar lang dood en vergeten, en van de Phoeniciërs zelf is niemand meer in leven.

Dit is een droevig lot, maar het is ten volle verdiend.

De Phoeniciërs waren rijk geworden zonder veel inspanning; maar zij hadden

nooit begrepen hoe zij dezen rijkdom op verstandige manier konden gebruiken.

Om kunsten en wetenschappen hadden zij zich nimmer bekommerd. Zij dachten alleen aan geld. Over de geheele bekende wereld hadden zij slaven gekocht en verkocht, menschen in den vreemde hadden zij gedwongen om in hun factorijen te werken. Zij bedrogen hun klanten telkens wanneer zij maar een kans schoon zagen. Zoo hadden zij zich door en door gehaat gemaakt bij alle volkeren rondom de Middellandsche Zee.

Zeker, zij waren dappere, ondernemende zeevaarders, maar wanneer zij de keuze hadden tusschen eerlijken handel met geringe winst en bedrog met groote winst, dan waren zij echte lafaards. Dat moest zich op den duur wreken.

Zoolang zij de eenigen waren die de zeevaart beoefenden en in staat waren grootere schepen te manoevreeren, moesten de andere volkeren toch van hun diensten gebruik maken. Maar zoodra ook anderen geleerd

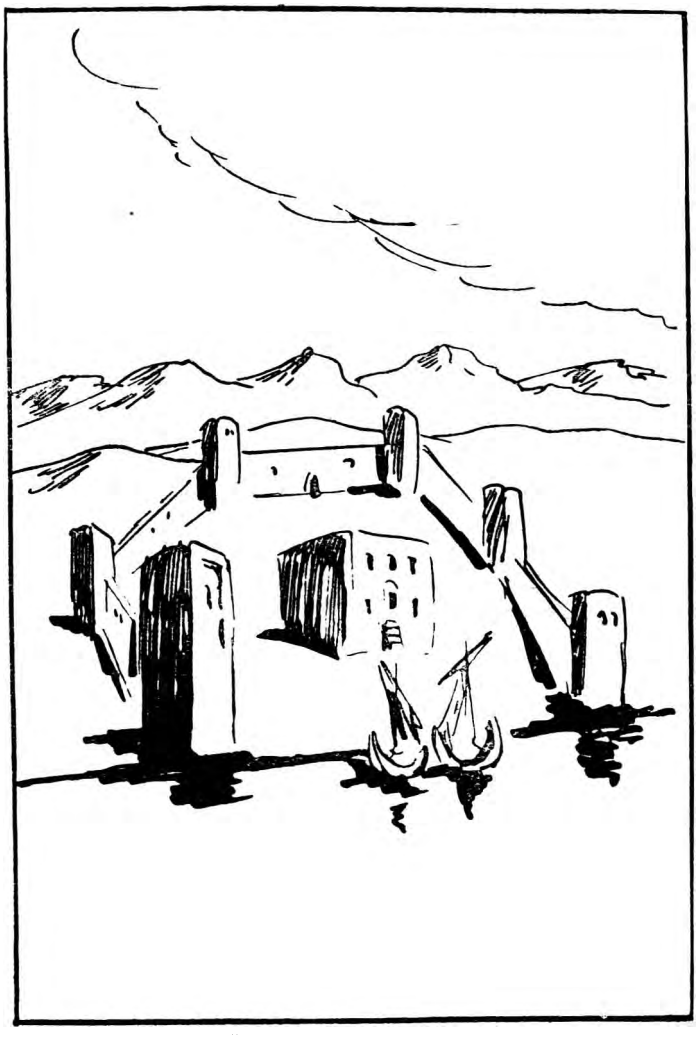

EEN KOLONIE.

hadden hoe zij een roer moesten hanteeren en de zeilen moesten hijschen, schoven zij zoo spoedig mogelijk de onbetrouwbare Phoeniciërs van zich af.

Van dat oogenblik af hadden Tyrus en Sidon hun houvast op de handelswereld van Azië verloren. Kunsten en wetenschappen hadden zij nooit aangemoedigd. Zij waren erin geslaagd de zeven zeeën te onderzoeken en van hun avonturen een voordeelig gebruik te maken.

Maar geen staat kan straffeloos zijn grondvesten op stoffelijk bezit alleen opbouwen.

Phoenicië was altijd een betaalkantoor geweest zonder ziel.

Het ging te gronde doordat het meer gaf om een goed gevulde schatkist dan om een hoog ideaal van burgerschap.

16. HET ALPHABET VOLGT DEN HANDEL.

In een vorig hoofdstuk heb ik verteld hoe de Egyptenaren een manier hadden uitgevonden om de gesproken taal op te teekenen door middel van kleine figuurtjes. Eveneens heb ik de kleine wig-vormige teekentjes aangegeven, die het volk van Mesopotamië gebruikte om op een handige manier zaken te doen en de mededeelingen over te brengen zoowel thuis als in den vreemde.

Maar hoe staat het nu met ons eigen alphabet? Hoe zijn deze eenvoudige kleine letters ontstaan, die ons geheele leven door ons begeleiden, van den dag waarop ons geboortebewijs wordt opgemaakt tot aan het laatste woord van ons doodsbericht? Zijn zij van Egyptischen of Babylonischen of Arameeschen oorsprong, of zijn ze iets geheel nieuws? Wel, zij zijn een beetje van alles en

ik wil trachten dat nu nog even nader uiteen te zetten.

Ons moderne alphabet is geen erg gelukkig instrument om taal weer te geven. Op een goeden dag zal een of ander genie wel eens een nieuw schrijf-systeem bedenken, waarbij elke klank door een apart plaatje of teekentje zal worden weergegeven. Maar ondanks haar vele onvolmaaktheden verrichten de letters van ons moderne alphabet haar dagelijksche taak toch zeer behoorlijk, even goed als haar nauwkeurige en precieze neefjes, de getallen, die naar Europa gekomen zijn uit het verre Indië, bijna tien eeuwen na het alphabet. De alleroudste geschiedenis van deze letters is echter nog een diep mysterie en wij zullen nog wel vele jaren van moeizaam onderzoek noodig hebben voordat wij dit raadsel kunnen oplossen.

Zooveel weten wij echter wel reeds, dat ons alphabet niet zoo maar opeens uit den grond gestampt is door een knappen, jongen schrijver.

Het groeide en ontwikkelde zich gedurende honderden jaren uit een aantal oudere, meer samengestelde systemen.

In het voorlaatste hoofdstuk heb ik iets verteld van de taal der ontwikkelde Arameesche kooplieden, die zich verspreidde door geheel West-Azië als een internationaal hulpmiddel om van gedachten te wisselen. De taal van de Phoeniciërs echter vond nimmer veel ingang bij de omwonende volkeren. Behalve enkele woorden weten wij dan ook niet wat voor een taal dit was.

Hun schrijfkunst daarentegen drong door tot in elken hoek van de uitgestrekte Middellandsche Zee, en elke Phoenicische kolonie werd weer een middelpunt van waaruit zij zich verder verspreidde.

Het is nog een onopgelost raadsel hoe de Phoeniciërs, die zich nimmer met kunsten en wetenschappen ophielden, er toch in geslaagd waren zoo'n handig en beknopt schrijfsysteem te ontwerpen in een tijd toen andere volkeren, die geestelijk veel hooger stonden,

nog steeds bleven vasthouden aan het oude, onhandige gekrabbel met teekeningetjes.

De Phoeniciërs waren boven alles praktische handelslieden. Zij trokken niet naar verre streken om daar de natuur. te bewonderen; zij ondernamen wijd en zijd hun gevaarlijke tochten, naar het einde van Europa en de afgelegen deelen van Afrika, om daar rijkdom bijeen te zoeken. Tijd was geld in Tyrus en Sidon, en handels-documenten, opgesteld in hiëroglyphen of in het Soemerisch, eischten kostbare uren van vele klerken, die men op andere wijze veel nuttiger werk kon laten verrichten.

Toen onze moderne handelswereld uit had gemaakt dat de oude manier om letters te dicteeren te langzaam ging voor het haastige leven van dezen tijd, bedacht een knap man een eenvoudiger systeem, alleen bestaande uit punten en strepen. Met gebruik hiervan kan men het gesproken woord welhaast op den voet volgen, zooals een hond een haas.

Dit systeem noemen wij stenografie of „kortschrift".

Welnu, de Phoenicische kooplieden deden precies hetzelfde. Zij namen een paar teekentjes over van de Egyptische hiëroglyphen, en vereenvoudigden eenige keilvormige figuren van de Babyloniërs. Het mooie offerden zij daarbij op aan het praktische en zoo brachten zij de duizenden verschillende teekentjes terug tot een kort handig alfabet van 22 letters.

Dit probeerden zij eerst thuis, en toen het in de praktijk handig en bruikbaar gebleken was verspreidden zij het ook in den vreemde.

Bij de Egyptenaren en Babyloniërs was de schrijfkunst een gewijde zaak geweest, iets heiligs. Alleen de priesters hielden zich daarmee bezig. Wel waren er soms verbeteringen voorgesteld, maar men had deze steeds afgewezen, als heiligschennende nieuwigheden.

De Phoeniciërs, nuchtere handelslui, die niet erg veel gaven om vroomheid, slaagden waar de anderen gefaald hadden. Weliswaar

vond hun schrift nimmer ingang in Mesopotamië en Egypte, maar bij de volkeren van de Middellandsche Zee, die totaal onbekend waren met elke schrijfkunst, werd het Phoenicische alphabet gaarne in gebruik genomen.

Het bleek weldra een groot succes en in alle hoeken en gaten van dit uitgestrekt gebied vinden wij vazen en zuilen en ruïnen, bedekt met Phoenicische opschriften.

De Indo-Europeesche Grieken, die zich gevestigd hadden op de vele eilanden van de Aegeïsche Zee pasten dit uitheemsche alphabet spoedig op hun eigen taal toe. Enkele Grieksche klanken, die bij de Semitische Phoeniciërs niet in gebruik waren, vereischten een paar nieuwe letters. Deze waren spoedig bedacht en werden aan de andere toegevoegd.

Maar de Grieken waren daar niet mee tevreden. Zij gingen verder.

Zij verbeterden het geheele systeem om door schrift een taal weer te geven.

Alle systemen van schrijfkunst van de oude volkeren van Azië hadden één ding gemeen. De medeklinkers werden daarin weergegeven door teekentjes, maar de lezer moest er zelf de klinkers bijdenken.

Dit is niet zoo moeilijk als het wel lijkt. Ook wij laten vaak klinkers weg in advertenties en andere aankondigingen in de couranten. Journalisten en telegraaf-beambten gebruiken eveneens vaak hun eigen systeem, waarbij zij alle overtollige klinkers weglaten en alleen die medeklinkers gebruiken, die absoluut noodig zijn om het geraamte van het woord aan te geven, waarbij men dan zelf gemakkelijk de klinkers kan voegen om dit geraamte aan te kleeden.

Maar zulk een onvolledig schriftsysteem is wel zeer geschikt voor eigen persoonlijk gebruik, doch kan nooit algemeene toepassing vinden. De Grieken, met hun gevoel voor orde, voegden er dan ook een paar extra teekens bij om de „a" en de „e" en de „i" en de „o" en de „u" weer te geven.

Toen dit geschied was bezaten zij een alphabet dat hen in staat stelde om alle woorden weer te geven van vrijwel elke taal.

Vijf eeuwen vóór de geboorte van Christus vonden deze letters hun weg over de Adriatische Zee en kwamen van Athene naar Rome.

De Romeinsche soldaten brachten ze verder naar de uiterste hoeken van West-Europa en leerden aan onze voorouders het gebruik van deze kleine Phoenicische teekens.

Twaalf eeuwen later brachten de zendelingen van Byzantium het alphabet verder naar de eenzame steppen van het donkere Rusland.

Heden ten dage gebruiken meer dan de helft van alle bewoners van de wereld het Aziatische alphabet om hun gedachten neer te schrijven, en alles wat zij aan ervaring en kennis bijeen hebben gegaard, vast te leggen en te bewaren ten bate van hun kinderen en kleinkinderen.

17. HET EINDE VAN DE OUDE WERELD.

Tot dusverre was het verhaal van den mensch in het grijs verleden een verslag van ongelooflijken vooruitgang en bewonderenswaardige resultaten.

Aan de oevers van den Nijl, in Mesopotamië en aan de kust van de Middellandsche Zee hadden eenige volkeren groote dingen tot stand gebracht en bekwame vorsten hadden machtige daden verricht. Voor het eerst in den loop van hun ontwikkelingsgang hadden de menschen opgehouden rondzwervende wezens te zijn.

Zij hadden voor zichzelf huizen en dorpen en steden gebouwd.

Zij hadden staten gevormd.

Zij hadden de kunst geleerd om snelzeilende booten te bouwen en te besturen.

Zij hadden den hemel onderzocht en in

eigen gemoed de behoefte gevoeld aan zekere wetten en vaste regels. Zij hadden den grondslag voor verdere kennis gelegd, voor kunsten en wetenschappen, en al die dingen die ons leven verheffen boven den alledaagschen drang naar voedsel en huisvesting.

Het belangrijkste van alles was dat zij een systeem hadden bedacht om taal weer te geven, waardoor de kinderen en kleinkinderen gebruik konden maken van de ervaring hunner voorouders en de mensch in den loop der tijden zooveel kennis bijeen kon verzamelen dat hij de krachten van de natuur kon beheerschen.

Bij al deze deugden bezat de mensch toch ook vele fouten.

Zoo was hij bijv. in veel te sterke mate een slaaf van de overlevering.

Hij deed niet genoeg vragen.

Hij redeneerde als volgt: Mijn vader deed dit en dat vóór mij en mijn grootvader deed het vóór mijn vader. Beiden hebben zich daar heel goed bij bevonden, daarom zal het

ook wel goed zijn voor mij en moet ik het maar niet veranderen.

Hij vergat dat, wanneer de mensch van oudsher aldus steeds maar de feiten had aanvaard, hij nooit heel ver uitgekomen zou zijn boven de leefwijze der dieren. Alleen door menschen van initiatief, die weigerden te blijven stilstaan bij hetgeen van geslacht op geslacht, overgeleverd is, is de wereld vooruitgebracht.

Zoo is het van oudsher geweest en zal het altijd zijn.

Initiatief, durf, ondernemingsgeest en bereidheid tot het brengen van een offer, deze eigenschappen zijn noodig om de menschheid weer een stap verder te brengen.

Dit gaat steeds bij schokken.

Het eene volk lost het andere af in deze belangrijke taak.

Zoo was het reeds in het grijs verleden. Ook toen kwam er een tijd waarop de menschheid niet veel verder meer kwam.

Maar daarop verscheen een nieuw, energiek ras op het schouwtooneel en de oude wereld was ten ondergang gedoemd.

Wij noemen dit nieuwe volk de Indo-Europeanen. Zij waren een ras van blanken, zooals gij en ik.

Zij spraken een aparte taal, die beschouwd kan worden als de gemeenschappelijke moedertaal van vrijwel alle Europeesche talen, uitgezonderd Hongaarsch, Finsch en de Baskische dialecten van Noord-Spanje.

Als wij voor het eerst van dezen volksstam hooren, bewoont hij reeds sedert vele eeuwen de kust van de Kaspische Zee. Maar op een goeden dag hadden zij hun hebben en houden bij elkaar gezocht en waren zij op stap gegaan om een nieuwe woonplaats te zoeken. Waarom, is ons niet geheel duidelijk.

Sommige waren naar de bergen van Centraal Azië getrokken en leefden vele eeuwen lang tusschen de hooge bergtoppen, die het plateau van Iran begrenzen. Daarom noemen wij deze tak de Iraniers of Ariërs. Andere

waren de ondergaande zon naar het westen gevolgd en hadden ten slotte de vlakten van Europa in bezit genomen.

Deze Indo-Europeanen waren even onbeschaafd als de voor-historische mensch, dien wij ontmoet hebben op de eerste bladzijden van dit boek. Maar zij legden een groote volharding aan den dag en konden uitnemend vechten. Het schijnt wel dat zij zonder veel moeite de jachtgronden en de weidevelden van den mensch uit het steenen tijdperk veroverden.

Hun kennis en wetenschap was uiterst gering, maar gelukkig waren zij nieuwsgierig, en zoo eigenden zij zich weldra de wijsheid van de oude wereld, die tot hen kwam door de kooplieden van de Middellandsche Zee, toe.

Deze eeuwenoude wetenschap van Egypte en Babylonië en Chaldea gebruikten zij echter alleen als een soort ladder om hooger op te komen. Want „overlevering" op zichzelf had voor hen weinig waarde. Zij beseften dat zij het heelal verder moesten onderzoeken

en alle ervaring en kennis, die zij daarbij opdeden, dienstbaar moesten maken aan de menschheid.

Daarom overschreden zij weldra de grenzen, die de oude wereld zonder meer aanvaard had als verboden terrein — een soort geestelijk maangebergte, waarin het den mensch niet gegeven was door te dringen.

Toen keerden zij zich tegen hun vroegere meesters en in korten tijd had een nieuwe, krachtige beschaving de versleten, afgeleefde Aziatische wereld op zij gedrongen.

Maar van deze Indo-Europeanen en hun doen en laten heb ik uitvoerig verteld in „De Geschiedenis der Menschheid", waarin ge het voornaamste zult vinden over de Grieken en Romeinen en de andere volkeren, die dit werelddeel bewonen.

ENKELE JAARTALLEN UIT DE GESCHIEDENIS DER OUDE VOLKEREN.

Over den voor-historischen mensch kan ik geen positieve jaartallen geven. De eerste Europeanen, die wij in het begin van dit boek hebben ontmoet, begonnen hun loopbaan ongeveer 50.000 jaar geleden.

A. De Egyptenaren

De eerste beschaving in het Nijldal begon zich te ontwikkelen 40 eeuwen voor de geboorte van Christus.

3500—2100 v.Chr. Het Oude Egyptische Rijk.

3200—2500 v.Chr. Bouw van de pyramiden.

2100—1700 v.Chr. Het Middenrijk.

1700—1600 v.Chr. Overheersching van de Hyksos.

1600—1000 v.Chr. Het Nieuwe Egyptische Rijk.

1400 v.Chr. De Joden verlaten Egypte.

1000 v.Chr. Begin van den ondergang van Egypte.

671 v.Chr. Egypte wordt een Assyrische provincie.

630 v.Chr. Egypte krijgt haar onafhankelijkheid terug. Een nieuwe staat gesticht, met Sais in de delta als hoofdstad. Vreemdelingen, vooral Grieken, krijgen grooten invloed in het land.

525 v.Chr. Egypte wordt een Perzische provincie.

300 v.Chr. Egypte wordt een onafhankelijk koninkrijk, geregeerd door Ptolemaeus, een der generaals van Alexander de Groote.

30 v.Chr. Cleopatra, de laatste vorstin van de Ptolemaeus-dynastie pleegt zelfmoord en Egypte wordt een deel van het Romeinsche keizerrijk.

B. De Joden

3000 v.Chr. Abraham trekt weg uit het land Ur, gelegen in het oostelijk deel van Babylonië en zoekt een nieuwe woonplaats in West-Azië.

1600 v.Chr. De Joden vestigen zich in het land Gosen in Egypte.

1400 v.Chr. Mozes voert de Joden weg uit Egypte en geeft hun de Wet.

1350 v.Chr. De Joden steken de Jordaan over en bezetten Palestina.

1050 v.Chr. Saul wordt koning der Joden.

1013 v.Chr. David wordt koning van een machtigen Joodschen staat.

1000 v.Chr. Salomo bouwt den grooten tempel te Jeruzalem.

933 v.Chr. De Joodsche staat wordt verdeeld in het rijk van Juda en het rijk van Israël.

722 v.Chr. De Assyriërs veroveren Samaria, de hoofdstad van het rijk Israël.

586 v.Chr. Nebukadnezar verovert het rijk Juda en neemt Jeruzalem in. De Babylonische ballingschap.

538 v.Chr. Cyrus, koning der Perzen, staat de Joden toe naar Palestina terug te keeren.

167—150v.Chr. Laatste periode van Joodsche onafhankelijkheid onder de Makkabeeërs.

63 v.Chr. Pompejus maakt van Palestina een deel van het Romeinsche rijk.

70 n.Chr. Titus verwoest Jeruzalem.

C. Mesopotamië.

4000 v.Chr. De Soemeriërs bezetten het land tusschen Eufraat en Tigris.

2100 v.Chr. Hammoerapi, koning van Babylon, geeft aan zijn volk een beroemd wetboek.

1400 v.Chr. Het begin van het Assyrische rijk, met Nineve als hoofdstad.

950—650 v.Chr. Assyrië beheerscht geheel West-Azië.

640 v.Chr. Opstand van de Meden tegen de Assyrische overheersching.

630 v.Chr. De Scythen doen een inval in Assyrië. Opstanden in het geheele rijk.

606 v.Chr. Nineve verwoest. Assyrië verdwijnt van de kaart.

625—539 v.Chr. De Chaldeeën stichten het Nieuw-Babylonische keizerrijk.

604—561 v.Chr. Nebukadnezar, keizer van Babylonië. Hij verwoest Jeruzalem, verovert Phoenicië en maakt Babylon tot een middelpunt van beschaving.

539 v.Chr. Mesopotamië wordt een Perzische provincie.

330 v.Chr. Alexander de Groote verovert Mesopotamië.

D. Phoeniciërs.

1500—1200 v.Chr. De stad Sidon is het voornaamste Phoenicische handelsmiddelpunt.

1100—950 v.Chr. Tyrus wordt de groote handelsstad van Phoenicië.

1000—600 v.Chr. Groote ontwikkeling van het Phoenicische koloniale rijk.

850 v.Chr. Stichting van Carthago.

586—573 v.Chr. Beleg van Tyrus door Nebukadnezar. De stad wordt ingenomen en verwoest.

538 v.Chr. Phoenicië wordt een Perzische provincie.

60 v.Chr. Phoenicië wordt een deel van het Romeinsche keizerrijk.

E. De Perzen

In onbekenden tijd begonnen de Indo-Europeesche volkeren naar Europa en Indië te trekken.

Men neemt meestal aan dat ongeveer in het jaar 1000 v.Chr. Zarathustra als leider van de Perzen optrad en hun uitnemende wetten gaf.

650 v.Chr. De Indo-Europeesche Meden stichten een rijk in het oostelijk deel van Babylonië.

550—330 v.Chr. Het koninkrijk der Perzen. Begin van den grooten strijd tusschen Indo-Europeanen en Semieten.

525 v.Chr. Cambyses, koning van de Perzen, verovert Egypte.

520—485 v.Chr. Heerschappij van Darius, koning der Perzen, die Babylon verovert en een aanval op Griekenland doet.

485—465 v.Chr. Regeering van koning Xerxes, die vasten voet tracht te krijgen in Oost-Europa, maar daarin niet slaagt.

330 v.Chr. Alexander de Groote, een Griek, verovert geheel West-Azië; Egypte en Perzië worden Grieksche provincies.

De oude wereld, die beheerscht werd door Semitische volkeren, duurde bijna veertig eeuwen.

In de vierde eeuw vóór Christus ging zij te gronde aan verval van krachten.

West-Azië en Egypte waren de leermeesters geweest van de Indo-Europeanen, die in Europa waren gekomen in onbekende tijden.

In de vierde eeuw vóór Christus waren de Indo-Europeaansche leerlingen hun oude meesters reeds zoover boven het hoofd ge-

groeid, dat zij aan de verovering van de wereld konden beginnen.

De beroemde expeditie van Alexander de Groote in 330 v.Chr. maakte een einde aan de beschaving van Egypte en Mesopotamië en vestigde de overheersching van de Griek-sche (d.w.z. de Europeesche) beschaving.

Zoo juist verscheen de tweede druk van:

DE GESCHIEDENIS DER MENSCHHEID

door

HENDRIK VAN LOON

Met medewerking van den schrijver voor Nederland bewerkt door

Dr C. P. GUNNING

Rector van het Amsterdamsch Lyceum

PRIJS IN PRACHTBAND f 6.75

Rijk Geïllustreerd

De eerste druk van dit prachtwerk was onmiddellijk na verschijnen uitverkocht.

Het Algemeen Handelsblad:

»Een schat van kennis ligt in het boek verscholen. Een prima historicus is aan het woord, die zijn materie door en door beheerscht.«

De Haagsche Post:

» . . een uitnemend werk, dat groote verspreiding verdient.«

De Amsterdammer:

»En hier hebben we dan het boek, waar we zooveel jaren op hebben gewacht en waar we heel dankbaar voor zijn.«

Uitgave

SCHELTENS & GILTAY / AMSTERDAM

Bij de Uitgevers dezes verscheen:

DE BIJBEL NAVERTELD

door

HENDRIK VAN LOON

Met medewerking van den Schrijver voor Nederland bewerkt door

Dr C. P. GUNNING
Rector van het Amsterdamsch Lyceum

Met ± 200 illustraties
naar teekeningen van den
auteur, waarvan 16 platen
in kleurendruk.

*

PRIJS IN PRACHTBAND f 6.75

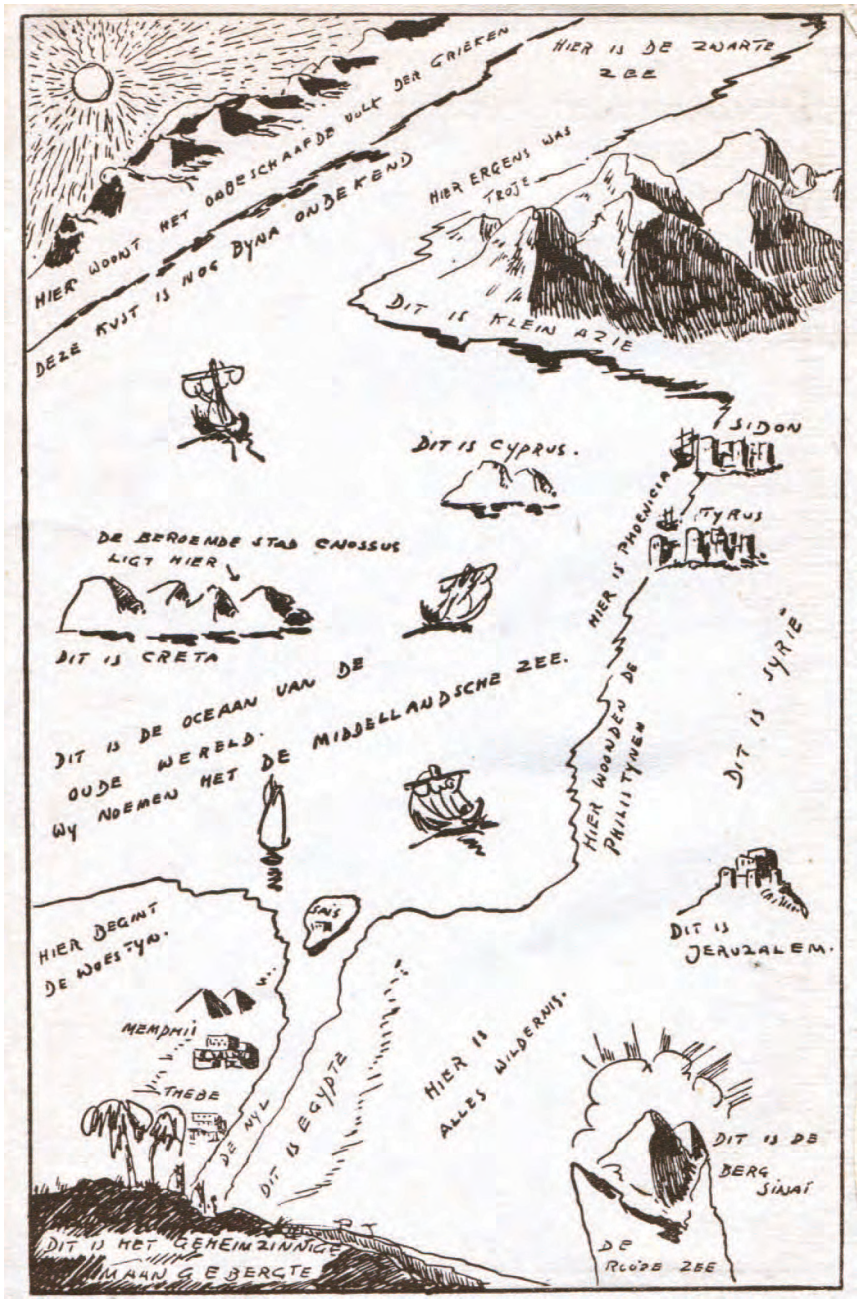
HIER IS DE ZWARTE ZEE
HIER WOONT HET ONBESCHAAFDE VOLK DER GRIEKEN
DEZE KUST IS NOG BYNA ONBEKEND
HIER ERGENS WAS TROJE
DIT IS KLEIN AZIE
SIDON
DIT IS CYPRUS.
TYRUS
HIER IS PHOENICIA
DE BEROEMDE STAD CNOSSUS LIGT HIER
DIT IS CRETA
DIT IS DE OCEAAN VAN DE OUDE WERELD.
WY NOEMEN HET DE MIDDELLANDSCHE ZEE.
HIER WOONDEN DE PHILISTYNEN
DIT IS SYRIE
DIT IS JERUZALEM.
HIER BEGINT DE WESTYD.
MEMPHIS
THEBE
DE NYL
DIT IS EGYPTE
HIER IS ALLES WILDERNIS.
DIT IS DE BERG SINAI
DE ROODE ZEE
DIT IS HET GEHEIMZINNIGE MAAN GEBERGTE

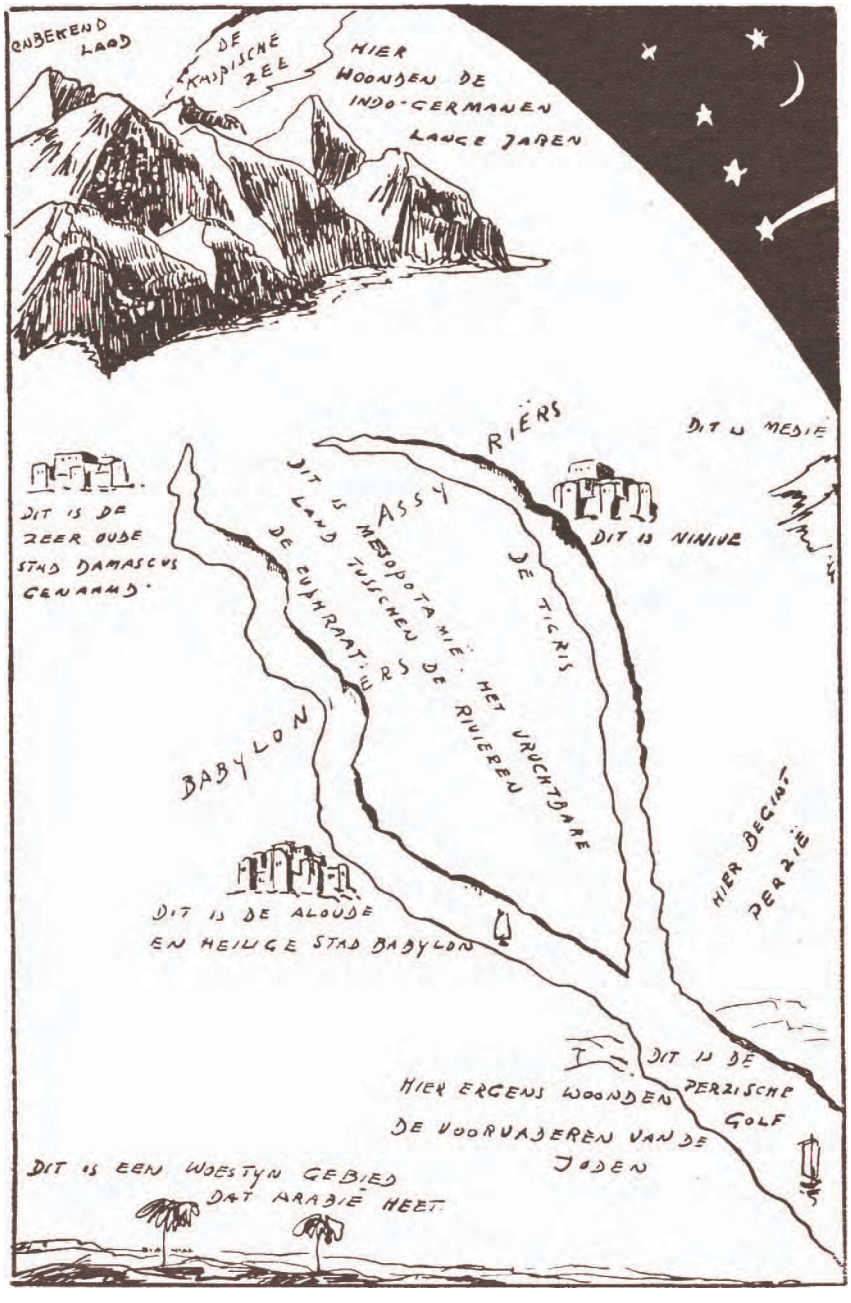
ONBEKEND LAND
DE KASPISCHE ZEE
HIER WOONDEN DE INDO-GERMANEN LANGE JAREN
DIT IS DE ZEER OUDE STAD DAMASCUS GENAAMD.
RIËRS
DIT IS MEDIE
ASSY
DIT IS NINIVE
DIT IS MESOPOTAMIE. HET VRUCHTBARE LAND TUSSCHEN DE RIVIEREN DE EUPHRAAT EN DE TIGRIS
BABYLON
HIER BEGINT PERZIË
DIT IS DE ALOUDE EN HEILIGE STAD BABYLON
DIT IS DE PERZISCHE GOLF
HIER ERGENS WOONDEN DE VOORVADEREN VAN DE JODEN
DIT IS EEN WOESTYN GEBIED DAT ARABIË HEET